ESTUDIS DE LITERATURA CATALANA

58

MANUEL DE MONTOLIU

ESTUDIS
DE
TERATURA CATALANA

PRÒLEG DE MIQUEL S. OLIVER

PRIMERA SERIE

BARCELONA
SOCIETAT CATALANA D'EDICIONS

PC
3911
M59

LIBRARY
MAR 9 1967
UNIVERSITY OF TORONTO

DRETS RESERVATS

FRATRIBUS
CARISSIMIS

Scribendi recte, sapere est et principium et fons

Horaci, ART POETICA, vers 309

PRÒLEG

PRÒLEG

Aquest bo d'en Manuel de Montoliu — que ara generosament s'empenya en associar-me a l'honor del seu llibre — el vaig conèixer, si la memoria no'm falla, fa cosa de quinze anys, anant a visitar un vespre l'orfeó Catalunya Nova, aleshores en plena vibració de patriotisme.

Fou durant un viatge a Barcelona, que vaig fer pel Maig de 1897. Oh, el bell espectacle, l'espectacle únic d'aquells anys! Més de dèu ne feia ja que, des de Mallorca, me tenía suspès el bategar de Catalunya, i que'l senyalava als hostils i als incrèduls de la meva terra com un anunci venturós o com una menaça, segons millor preferissin. I, a l'arribar aquí llavores, Dèu meu, el vent que passava sobre'ls esperits! Era l'instant de la pujada de les aigües: el començ de l'ona

que s'infla i munta, foragitant de ses velles posicions les colonies parasitaries del caciquisme i del pseude-intelectualisme, agotats de tot ideal, com una selva de que no'n quedaven més que'ls troncs revellits i les arrels mortes. Era el moment de la conquesta i l'invasió a les corporacions científiques i econòmiques; dels combats memorables, del famós discurs d'en Guimerà a l'Ateneu, dels primers grans èxits de l'Orfeó Català, del missatge al rei de Grecia, de les primeres corregudes i alarmes al carrer, del primer voleiar de banderes, desplegades per un buf de victoria, sobre les multituts delirants...

I en el rebull d'aquesta febre o alta palpitació vaig trobar una nit en Montoliu, allà, en la sórdida botellería de Catalunya Nova, després que'ls coristes, conduits per la batuta enèrgica d'en Morera, havíen cantat els himnes de la patria d'ensomni, tenyits també de redempció proletaria i social, com un distintiu respecte de la vella ortodoxia catalana, simplement tradicional i anyoradiça.

En Montoliu acabava de sortir llavores de l'adolescencia i era un estudiant ple d'alegría. Me sembla que portava el capell obligat dels

personatges de Mürger i els cabells en corona, *a la merovingia;* i quasi m'atreveixo a assegurar que fumava la pipa simbòlica de l'artista boemi, del "germà de David„, llançant el fum a la cara dels filisteus, astorats d'incomprensió. Sa figura, de bona alçada, tenía allavores la finor esvelta de la primera joventut; i els ulls, nedant en lluminosa transparencia, vessaven de la simpatía coral que, per fortuna, no ha perdut amb el transcórrer del temps. Era afectuós i entusiasta, sense vehemencies excessives; viu i abundant de conversa, sense l'incoherent versatilitat de la poca-solta, i tot anunciava en ell el temperament equilibrat, sanitós i armònic que es a l'hora d'ara.

De què parlàrem aquella nit, enmitg del tumulte dels obsequis, de les presentacions, de l'aura patriòtica que a tots ens emportava? No recordo els mots, ni tant sols els temes. Parlaríem dels poetes mallorquins, de la seva mateixa avior mallorquina, com a fill que es d'una ilustre dama insular; parlaríem de projectes literaris i d'esperances polítiques pera un endemà que's presentava tant afalagador... No ho sé clarament. Lo que recordo ara es que me'n vaig portar a la

meva terra l'impressió d'una gran força que se'ns venía a sobre, havent sentit a Barcelona i per tot Catalunya l'arribada o adveniment d'un nou esperit que, ni en entusiasme, ni en intensitat, ni en vivesa, tenía comparació possible amb cap dels simulacres de patriotisme espanyol a la vella usança que havía conegut fins aleshores; mentres el record d'en Montoliu me va quedar a la memoria com la concreció i el símbol de l'extrema joventut catalanista d'aquell moment, en el qual no s'havíen destacat encara ni en Carner, ni l'Ors, ni els que veníen més endarrera.

Han passat quinze anys, més de quinze anys sobre la meva vida, amb la doble decepció de les ilusions personals i de les ilusions patriòtiques, en gran part caigudes. I al presentarse-m ara en Montoliu, amb l'amable exigencia d'unes quantes ratlles d'introducció pera'l seu llibre, forçosament me revé a la memoria el record d'aaquells dies de febre, que no's viuen més que un cop a la vida, i que, com un amor de princesa, el deixen a un hom incapas pera tota nova passió digna d'aquest nom. Al qui ha respirat l'aire d'una causa nacional, al qui ha sentit un gran amor com el del ser o no ser de Catalunya, què

poden dir-li ara aquestes altres passions vulgars i de marmanyera sobre república o monarquía, sobre lliberalisme o conservació, propries de tots els pobles i de totes les èpoques, encara les més mancades d'impuls heroic i extraordinari?

D'aquell vent d'heroisme i esperança que bufava allavores, què'n resta avui, sinó l'amor a les lletres? A elles torna, pera cercar refugi, l'esperit català, després de les dissipacions polítiques i malgrat tots els sofismes piadosos que's fan pera simular-lo viu, fòra de les regions de l'art i de la poesía, o pera vestir de catalanisme les deries més oposades i contradictories en l'actuació política i social. No hi ha que fer-se ilusions: *allò,* aixi com ho vàrem conèixer allavores — com a pensament director i exclusiu, com a Musa única i sense rivals, — *allò* ha mort pera nosaltres, pera tota la nostra generació, entregada altra volta a la trivialitat de l'eterna polèmica de dretes i esquerres, en que s'entretenen els pobles quan Deu els castiga privant-los d'un objectiu més alt o d'un alè més poderós a que dirigir-se o amb que manifestar-se. Això es: quan s'ha acabat pera ells "l'estat de poesía„ o inflamació que suposen els plets *nacionals* propria-

ment dits, plets substancials i d'essencia vora aquestes altres coses purament adjectives i quasi sempre sense contingut.

Ditxós qui, com en Montoliu, per no haver perdut mai el contacte amb la poesía i l'activitat de les lletres ha pogut sortir d'aquell naufragi d'ilusions sense trobar-se estèril ni desorientat pera sempre. Ell s'ha reconcentrat tot sencer sobre'ls estudis literaris, i a la seva personalitat de crític, d'*escriptor*, en el sentit corrent de la paraula, n'hi ha anat afegint una altra menys freqüent i quasi desconeguda a la nostra terra: la d'especialista preparat segons tot el rigor i les exigencies dels mètodes d'avui en dia. En Montoliu ha vingut a representar la transició entre dos moments de la vida literaria a Catalunya: entre els aficionats o autodidactes, conduits per l'instint, i els professionals, formats pacientment en una escola; entre'l vell *dilettantisme* i la moderna *preparació*.

De la primera fase n'ha conservat lo bastant pera que la seva personalitat se mantingui en una posició fonamentalment estètica. Això es: pera que pugui evitar els perills de la sequedat *científica*, tot aprofitant-se dels nous utillatges, cri-

teris i procediments d'investigació. Respectant i admirant els esforços d'aquesta investigació del nostre temps i sentint-ne les fondes diferencies que la separen de l'*erudició* que va precedir-la, crec que la clau dels coneixements literaris o històrics la té, en últim terme, l'artista. Com podrem parlar de les belles obres de l'esperit ni desentranyar els seus secrets més amagats si prescindim de l'emoció i de la forma? Escriure sobre la bellesa es obra bella també, i per ventura inclou una gran equivocació no tractar-ne més que en forma d'esquema i classificació botànica.

Ne comença a resultar d'això una mena de cercle viciós, i es que molta part d'aquesta *ciencia literaria* nova no trascendeix i queda reclosa en sí mateixa, com un orde tancat del qual no s'alimenten més que'ls propris especialistes, que són, a la vegada, el seu públic esclusiu. La literatura francesa de l'Edad mitjana, per exemple, ha sigut objecte d'estudis i publicacions monumentals que en definitiva l'han revisada i agotada tota sencera, des de les grans epopeies fins al darrer dels *fabliaux*. Avui se'n sab la neta de tots els elements de que's nodriren trovadors i *trouvères*, i's coneix la remota ascendencia de

cada una de les faules de Lafontaine, a travers dels antics repertoris nacionals, fins al *Panchatantra* i els més allunyats orígens asiàtics. El *roman de la Rose* i el de *Renart* han sigut escindits i analisats al microscopi fibra per fibra, com la gesta de Roland i lo demés del cicle carolingi, o de l'oriental i del bretó.

I no obstant, aquest treball immens i sense màcula ni defecte sembla haver quedat mort i en certa manera inexistent pera la literatura francesa viva i pera'l gran públic. No ha determinat la més lleugera desviació de les lletres actuals en sentit de ses arrels primitives i de la font de Juvenci de lo popular, que, en aqueix sentit, la literatura francesa es la menys popular de totes; i fins i quan la febre romàntica retorna a lo mitgeval i cavalleresc, el romanticisme de França's nodreix de temes extrangers, d'exotisme, d'orientalisme, d'inspiracions i assumptes espanyols, quedant pera sempre divorciades, i com ignorant-se mutualment, la direcció dels alts estudis i la producció contemporania, l'Escola de Cartes i el llibre modern. En canvi, el reflorir de la poesía castellana, en formes diverses d'eruditisme i retorn a l'antic, que estem presenciant avui, no

fa creure que'l pas d'en Menéndez i Pelayo i els grans pròlegs de l'*Antología,* o sigui la seva *Historia de la poesía castellana en la Edad media* i la seva selecció de Berceo, de l'Arxipreste i de tots els primitius, hi tenen una part molt considerable i no han vingut en và? I si es així, com crec que no té dubte, a què's pot deure més que a no haver-se *deshumanitzat* el geni humanístic d'en Menéndez, mantenint-se constantment en una posició estètica, artística, sense perjudici d'aprofitar tots els resultats de la ciencia pura i descarnada?

L'anatomía, en aqueixes materies, no s'ha d'entendre com un fi, sinó com un medi pera'l coneixement biològic o vital. I el sentit d'aquesta integració biològica, el sentit de la vida en lo poètic i artístic, hem de confessar i proclamar que queda perpetualment vinculat en l'*escriptor*. De manera que es un error i un perill, al meu entendre, estrangular l'escriptor en ares d'un criticisme implacable i frígid i en comptes de depurar-lo, armar-lo d'instruments de precisió o fer-lo més sòlid, tot conservant a la crítica el caient de bellesa en virtut de la qual acaba per venir inclosa dins les arts belles propriament dites, encara que

sigui en forma mixta d'utilitat i emoció, com l'oratoria i l'arquitectura. No s'ha pogut dir, en vista del caràcter repulsiu de bona part de la novela i de la dramaturgia terroristes d'última hora, que l'amenitat, demanada per tots els temps i totes les races a la literatura, se refugía actualment en la crítica i en l'historia, molt més belles i, usant l'expressió vulgar, molt més *divertides* que aquells altres genres als quals està privativament assignada la funció de distreure i embadalir els ocis de la humanitat?

Això ve a recordar la personalitat d'en Montoliu i el moment de confluencia entre les dues corrents que representa i que suara recordava. Si ha arribat a temps pera assolir els treballs de seminari i les fortes disciplines filològiques del modern romanisme a l'universitat extrangera, no fou sense haver passat pel període indòmit de la vocació entregada a sí mateixa ni pel dilettantisme poètic que sol fer produir un volum de versos a cada crític de raça, com una preparació inconscient que'ls fa posseidors de la tècnica. Aquest volum de versos, quasi sempre desdenyat, dels escriptors predominantment crítics — Valera, Menéndez, a Espanya; Sainte-Beuve, Gautier, Le-

maître, France — ve un dia que es exhumat i s'hi troben, moltes vegades, anticipacions sorprenentes i fins i tot l'impecable perfecció que ara's descobreix, per exemple, en els rims del gran Teòfil. I es que'l crític de veritable temperament s'anticipa, amb freqüencia, al poeta per cert poder d'iniciació, que l'altre aprofita i perfecciona amb les seves facultats d'executant. No poc d'això s'hi trobaría en les poesíes primerenques d'en Montoliu, si ara les duguessim a judici de revisió. També havía d'observar-s'hi, tot d'una, el tracte de l'autor amb les obres primordials i eternes, que ja va portar-lo, fa anys, al primorós estudi i traducció de la *Vita nuova*, i la familiaritat amb els clàssics, principalment els llatins, que li ha permès entendre i judicar, com ningú ho hagi fet fins ara a Catalunya, la significació d'en Costa i Llobera i les diferentes temptatives de resurrecció o aclimatació de la Musa antiga, unes conscients i ben encaminades, altres purament ficticies i vuides, com que no teníen cap fonament de coneixença de les llengües mortes i's feien per medi d'imitacions de l'imitació, cosa que l'ilustre cantor de les *Horacianes* havía calificat ja de "reproduccions en guix„.

De tot aquest procés se'n dona claricia en les planes del present volum. S'hi trobarà aquí com un àlbum de les principals figures dels darrers quinze anys i, encara millor, com una galería o jardí poètic ont cada una d'aquelles hi té el seu bust o el seu medalló, executats sempre amb visible simpatía i cordialitat. El llibre d'en Montoliu serà un document indispensable i preciós pera'l futur historiador literari, ja que li donarà el conjunt fins ara més complet de noms, de judicis, de valoracions, d'estats sentimentals i fins d'alucinacions momentanies d'aquest període. Les coses definitives hi abunden. Si el procediment a voltes es el de l'*instantania*, propri del periodisme, altres voltes, les més, revela una llarga i lenta exposició. La fisonomía de la nostra època'n surt d'aquí clarament determinada, amb la seva juxtaposició d'escoles i generacions poètiques, des del vell floralisme ortodoxe i romàntic a l'impressionisme místic, al parnassianisme sumptuós i als esforços clàssics i humanistes d'última hora.

En Montoliu posseeix un temperament equilibrat i d'hermosa ponderació, dins de l'entusiasme. En sos primers estudis, sobre tot, tendeix al

to ditiràmbic del panegirista: es l'admirador o el deixeble, moltes vegades, qui pondera i agraeix la llum rebuda o la fruició que acaba d'experimentar, abans que'l crític descontent que regateja mèrits amb displicencia de gastràlgic. Inclús quan tracta de poetes o d'escoles que ja estan fòra del seu gust personal o pertanyen a una altra modalitat i generació, s'esforça honradament — així, per exemple, tractant de l'Apeles Mestres — en reconstituir l'hora espiritual en que's desclogueren i en exposar les raons de necessitat estètica que varen engendrar-los.

Això fa que tothom pugui llegir amb gust aquest llibre, ple d'endevinacions, d'acerts i de competencia literaria, en el qual hi ha la promesa de molt pròxims treballs d'empenta. La forma es sucosa, sense arribar a grassa, fluida i massa lligada a voltes per sa continua ilació. Se diría que en Montoliu, des de que comença fins que acaba, escriu a la mateixa tensió, sense cap sacudiment sòpit i inesperat. Ja sé que aquesta compostura es una mena de reverencia modesta de l'autor, que tem faltar al seu públic i no vol pendre-s llibertats que's puguin creure indegudes petulancies. Però això fa que l'escriptor innegable i sò-

lid que hi ha en l'ànima d'en Manuel de Montoliu quedi alguna volta inferior al crític i a l'home de pensament i clarvidencia, que ja té dret a rompre, amb un moviment més nerviós i bategant, la correcció de les seves clàusules colorides i musicals, però massa respectuoses en certs moments.

MIQUEL S. OLIVER

25 de Juny de 1912

ADVERTENCIA PRELIMINAR

ADVERTENCIA PRELIMINAR

La serie d'estudis que ara surten a llum es formada, principalment, per una tria dels articles de crítica literaria eixits, entre'ls anys 1906 i 1911, en *El Poble Català*, en sa gran majoría, als quals, previament refundits, retocats i ampliats, he curat donar una unitat de criteri lo més perfecta posible dintre de l'evolució natural que en el curs d'aquests cinc anys han fet les meves idees.

Aquesta advertencia m'he cregut obligat a fer-la pera justificar l'examen incomplet i fragmentari de l'obra dels escriptors catalans aquí estudiats i la manca que'ls lectors trobaran, en aquesta serie, de molts noms que han donat i donen dies de gloria a la nostra literatura. Hi trobaran a mancar noms tant ilustres com els d'en Rusiñol, Iglesias, Pous i Pagès, Massó i Torrents, Guanyabens i molts altres, vells i joves, que són mereixedors d'altes gloses crítiques. Ademés, en l'obra, revisada en aquest llibre, dels escriptors per mi estudiats no hi ha un estudi especial de llibres tant definitius com les *Marines i boscatges*, d'en Ruyra, de la *Solitut*, d'en Víctor Català i d'*Els sots feréstegs*, d'en Caselles, per no esmentar més que

aquestes tres manifestacions capdals de la nostra literatura contemporania. Estudis de l'obra completa, o, si's vol, del conjunt de l'obra d'un autor, n'hi ha alguns en el meu llibre, tals són els d'en Costa, de l'Apeles Mestres, d'en Carner, etc. Tots aquests vuids i aquestes fallences que en mon llibre crític trobarà el llegidor són fills de la manera com se són produits la majoría d'aquests treballs, destinats a donar compte periòdic en la prempsa de l'actualitat literaria de Catalunya.

Proposant-me donar cada any a la llum pública un volum d'assaigs crítics sobre la nostra literatura, fàcilment podré, amb el temps, omplir aquests vuids; i tots aquells autors i aquelles obres que han guanyat celebritat en les nostres lletres que no figuren en el present volum podran així anar a les altres series anuals d'estudis crítics que seguiran, així ho espero, an aquesta primera.

Al mateix temps me proposo incloure entre aquests estudis de la nostra actualitat literaria altres de retrospectius, de revisió crítica dels homes i obres de la nostra activitat literaria passada.

Per això trobaras aquí, amable lector, al costat dels judicis crítics sobre autors vivents, altres sobre homes ilustres qui ja són ombres glorioses i immortals en la memoria del nostre poble: Milà i Fontanals, Verdaguer, Teodor Llorente.

Dediquem aquí un traut fraternal d'admiració i simpatía amarat de llàgrimes a la memoria d'aquells germans nostres que la mà d'un destí implacable acaba d'arrebaçar massa joves del nostre costat, marcint en flor tota una vida d'esperançadora prometença, tot un món de bellesa ja aponcellat, que anava a badar-se meravellosament damunt de les altres flors ja badades de llur geni. Parlo d'en

Caselles i d'en Maragall, els noms dels quals encapçalen dos dels meus modestíssims estudis.

Abans he fet ja l'advertencia que aquest recull d'estudis crítics comprenía el terme de cinc anys. En cinc anys el pensament de l'home varía i evoluciona; i per això no t'extranyarà, amic lector, trobar potser contradiccions en el meu llibre, que sols he curat d'unificar en una certa mida. Aquestes contradiccions, si les trobes, al teu judici les entrego, segur que no me'n faras massa retret en gracia a la meva sinceritat, i convençut, com jo, que la vida de l'home savi no ha de ser una recta constant, sinó una constant rectificació.

I finalment, amable lector, no't prenguis aquest llibre com l'obra d'un crític; pren-la més aviat com l'obra d'un gran amor a Catalunya i a la seva literatura; com la veu d'un solitari que ha pujat en silenci al cim d'una alta montanya aont no arriben les veus de les passions, fòra la d'aquell amor puríssim que ja t'he dit, i des d'allí contempla i observa ferventment el navegar dels núvols i les tempestats, l'alternancia de les eixides i les postes dels astres, i els vaixells que naveguen mar endins amb veles desplegades en aquest món d'alta idealitat de la literatura catalana moderna que amb tanta majestat desplega sota'l meu cim les seves meravelles als meus ulls inquiets i sotjadors.

ESTUDIS SOBRE ESCRIPTORS CATALANS

JOAN ALCOVER

Es curiós d'observar com tots els elements ètnics principals que formen la base de l'actual raça catalana's manifesten diversament i d'una manera claríssima en la poesía del nostre Renaixement literari. Hermós i trascendental estudi a fer per part del psicòleg i del crític aquest de destriar en l'obra de cadascú dels poetes capdals de la nova Catalunya les supervivencies espirituals de les distintes races que han vingut a dipositar un perdurable sediment en la íntima constitució del nostre poble al travers de totes les èpoques de l'historia. Un estudi com aquest contribuiría en manera gran a fixar i a confirmar lo poc que sabem dels nostres més remots orígens ètnics i a ilustrar amb exemples eloqüents les fondes influencies espirituals dels pobles invasors del nostre que s'han arribat a confondre amb sa propria vida. Convé que la crítica s'enlairi sempre, al pendre els

punts de vista pera apreciar la literatura d'un poble, per damunt de l'individu, i's coloqui en punt favorable i prou elevat pera poder abastar el conjunt del seu caràcter històric i tenir en compte el sentiment ètnic de la raça, format per diverses corrents convergents, indígenes i forasteres, que poden donar la clau pera explicar el caràcter i l'esperit de cada gran poeta representatiu.

Molt se parla entre nosaltres contra Taine i el seu sistema de crítica, basada en aquests punts de vista. Diuen que cal fer una reacció contra les seves teoríes, ja antiquades. Però jo'm permetré dir que aquesta reacció sería justificada si ja tinguessim una Historia de la Literatura Catalana concebuda sobre una sòlida base ètnica; la teoría tainiana de la raça i del medi, com explicació d'una literatura o d'un art, ha envellit, no per falsa, sinó per incompleta. De tots els fenòmens d'una literatura nacional són molts, la majoría, els que's poden explicar i s'han explicat per medi de tal teoría; el naixement i l'influencia del Geni es un dels pocs fenòmens pera l'explicació dels quals resta impotent. Com es, doncs, que declamem contra aquest sistema de crítica, si encara no s'ha aplicat mai à la nostra historia literaria antiga i moderna, si els fenòmens que pel seu medi's poden aclarir i explicar en la nostra literatura no s'han explicat ni aclarit encara? L'influencia de Taine ha sigut molt grossa en el modern pensament català, però la seva metòdica aplicació a la crítica històrica-literaria no ha tingut

encara realització. Abans de la nostra *re-acció* contra les teoríes crítiques de Taine cal que hagi existit la llur *acció* positiva i viventa entre nosaltres. Llavors veuriem, no vagament i en termes generals, sinó concretament i en aplicació a les nostres lletres, les seves tares, les seves deficiencies; i's pot assegurar que la nostra crítica històrica-literaria no farà res de sòlid ni de definitiu sense haver passat abans per l'etapa de l'aplicació rigurosa de les teoríes de Taine. Quin camp més immens ofereix a un investigador la revisió crítica de la nostra historia literaria mirada des del punt de vista ètnic, presa com a manifestació del sentiment inconscient de la raça, considerada com a resultant de les múltiples corrents confluents que han abocat altres estirps humanes en les arteries de la nostra sava primitiva!

Jo me l'he imaginada devegades a grans trets, a grans taques, aquesta Historia tainiana de la nostra literatura, quan he llegit en diferentes ocasions lluminosos articles del nostre cultíssim Miquel S. Oliver sobre algunes grans figures de la nostra literatura antiga i moderna, i quan he escoltat les lliçons i conferencies del nostre savi Rubió i Lluch sobre la nostra historia literaria; i he deplorat sempre, i deploro encara, que tenint dos homes eminents tant preparats pera empendre una obra crítica de conjunt de tota la nostra literatura nacional, i tant imbuits de les ensenyances de Taine, hagi de restar indefinidament sense realització la magna obra que fora la base segura

d'una nova i seriosa escola crítica nacional. Quan un veu en aquest món de la cultura alemanya de quina manera tant perfecta s'han estudiat, en infinitat de llibres, totes les grans literatures de l'Europa; quan un veu allí fins a quin punt són coneguts de tot el món estudiós tots els detalls de l'evolució d'aquestes literatures, un se sent afligit i avergonyit de no poder mostrar als ulls de l'extranger algun monument crític complet de la literatura catalana que posi un terme a l'ignorancia en que allí's viu dels seus grans títols de noblesa, i de la seva contribució passada i present a l'obra de la civilisació europea. La literatura catalana, i perdoni-s la vulgaritat de la comparança, es un valor que no's cotisa en els centres mundials d'especulació literaria: i la raó d'aquesta dissort, en opinió meva, no es la manca de valua positiva de les nostres *accions;* es la manca de propaganda sistemàtica, de reclam metodisat, d'*informació crítica de caràcter internacional* que dongui clarament a conèixer el nostre veritable *capital,* la nostra riquesa espiritual, i fassi néixer la confiança en l'espiritualitat catalana per tot el gran mercat mundial literari.

Jo me l'imagino, doncs, devegades, a grans trets, a grans taques, aquesta Historia crítica de la nostra literatura, aquesta obra de *propaganda crítica de caràcter internacional,* i'm plau, al considerar les figures dels poetes moderns de la nostra terra, examinar la llur trascendencia espiritual desde'l punt de vista ètnic, com revelació de profonds i divergents atavis-

mes de la nostra raça complexa. I veig clarament dibuixats i definits tres elements distints, tres sediments vivents en la sentimentalitat poètica nostra. L'autòcton o l'iber, representat en grau eminent per en Verdaguer; el llatí, representat pels poetes mallorquins; i el germànic, representat per l'Apeles Mestres i en Maragall, amb les llurs respectives escoles. L'esperit de la poesía d'en Verdaguer es, en el fons, irreductible amb l'esperit de llatina ponderació, del *lucidus ordo* horacià; si hagués viscut en Verdaguer en temps de l'invasió romana, hauría lluitat al costat d'Indivil i Mandoni; fou un Ilergeta rediviu que renasqué com a poeta. El caràcter de la seva obra típica, la més personal de totes les seves, *L'Atlàntida,* l'uneix íntimament al restant de l'espiritualitat ibèrica, generadora de desequilibrats genials: Santa Teresa, Quevedo, els grans dramàtics, el Greco, Goya, etc. Quelcom de monstruós, d'inexpressable amb normes regulars, s'agita al fons d'aquest vell esperit ibèric que viu en aquests homes més representatius de la raça que'ls esforsos de classicisme espanyol. *L'Atlàntida* es un fenomen purament ibèric, incomprensible en qualsevol poble més enllà dels Pirineus.

Per altra banda, el cercle de supervivencia germànica en la nostra poesía es per ara, sens dubte, el més extens. Es l'únic que per ara ha format veritable escola en la Catalunya continental, com se comprèn solament citant els dos noms de l'Apeles Mestres i d'en Maragall, aportador l'un a la nostra poesía del senti-

ment de la Balada i del *Lied*, característics del Nord, i l'altre del procediment estètic de la suggestió i de l'impressionisme, extranys a la llegítima sentimentalitat mediterrania. L'importancia que han tingut aquestes supervivencies germàniques en la nostra poesía moderna coincideixen perfectament, i s'expliquen ensems, amb les ensenyances de l'historia i de la lingüística. Es de tots sabut el profond sediment germànic del nostre poble, que fou el fonament de la seva actual nacionalitat. I d'altra part l'estudi de la nostra llengua revela, i això ja ha estat observat per savis filòlegs, que la llengua catalana ostenta l'influencia germànica comuna a les demés llengües novo-llatines.

En fi, el tercer agrupament que he senyalat es el que més ha conservat l'herencia espiritual llatina en la nostra poesia, i es el verger mallorquí, el qual, per raons ètniques encara desconegudes, ha copsat el més sotil perfum de l'ànima mediterrania, i ha perllongat fins als nostres dies una evocació dels accents de l'antiga lira heleno-llatina, com si l'esperit d'aquelles grans civilisacions s'hagués anat dipositant sigle per sigle en les seves platges, portat per les ones de la mar cerulia que la volten per tots costats.

Una d'aquestes supervivencies més intenses del gran classicisme llatí la tenim en l'obra de l'exquisit poeta mallorquí Joan Alcover.

Dels poetes se'n podría fer una classificació en dos grupus: poetes amb poder de creació, i poetes

amb poder d'expressió. Poetes que aporten *frissons nouveaux* a la nostra sensibilitat, i poetes que canten els sentiments eterns de l'humanitat, que no aporten cap nova frisança, però que expressen les velles d'una manera nova, infonent en les acostumades i invariables sensacions de l'esperit humà una força de nova joventut. En un sentit podriem incloure en el tipus del poeta essencialment creador tot lo que significuem amb la paraula *romàntic*, i en el del poeta de l'expressió tot lo que significuem amb la paraula *clàssic*. L'esperit eminentment creador arriba al cim del seu ideal quan posa en pràctica aquell concell evangèlic: «Poseu el vi nou en bots nous». *Sur des pensiers nouveaux faisons de vers nouveaux*, podríen dir aquests poetes, variant la frase de Chénier: *Sur des pensiers nouveaux faisons de vers antiques*, que podria esser el lema dels creadors incomplerts. En canvi, els expressius resumeixen la llur estètica en la frase mateixa invertida: *Sur des pensiers antiques faisons de vers nouveaux:* es a dir: «expressem d'una manera nova els vells tòpics de la sensibilitat humana». I així ho fan i ho han fet sempre tots els poetes clàssics que viuen amb l'esperit de l'època llur, car al costat d'ells hi ha també els falsos clàssics, que tot ho volen antic, pensaments i versos, sentiments i expressió, fons i forma externa. Aquests són purament uns erudits i no sobreviuen a la posteritat.

Atenent an aquesta norma i aplicant-la a l'esfera de la nostra poesía, podem dir que si algun dels nostres

poetes encarna plenament el tipus perfecte del poeta amb un poder eminent d'expressió molt superior al d'invenció, es en Joan Alcover. Ell realment ha trobat una nova i arrobadora sonoritat pera expressar els vells sentiments del cor humà. Ha fet realment *versos nous* sobre *pensaments antics*. Ell no ha comès «el delicte d'afegir a la lira la sèptima corda», com ell mateix diu amb tanta gentilesa en l'hermosíssima poesia *L'hoste*. Però de les velles cordes d'aquesta lira nostra catalana n'ha sabut arrencar sòns tant profonds, tant nous, tant inesperats, que devegades, en un moment de suggestió, m'he arribat a demanar interiorment si aquella llengua divina de màgiques ressonancies i de ritme corprenedor era la meva mateixa llengua catalana.

L'Alcover, amb la seva exquisida obra de poeta, ha revelat al món una íntima, una secreta bellesa de la nostra llengua que fins ara ignoravem. Tot un curs d'estètica lingüística brollaría del seus versos davant del qui tingués la perseverancia de voler cercar-hi el secret d'aquesta música insinuant de flauta frigia que mena la dança cadenciosa de les rimes i de les estrofes alcoverines. Deixeu-me fruir un cop més amb aquella cadencia extasiadora:

Somni semblaría
el temps que ha volat
de la vida mia
sense les ferides que al cor ha deixat,
sense les ferides que's tornen a obrí
quan veig que no vessa
ni canta ni plora la font del jardí.

El poder màgic, la virtut d'encís que té una llengua no's pot haver revelat mai d'una manera superior. I si se'm permet reproduir una vella frase, ell ha trobat en la seva llengua *il dolce stil nuovo*, ha revelat, amb la mateixa força del Dant i dels trescentistes italians, fins ont pot arribar la música y l'eufonía d'una llengua considerada generalment com dura i ingrata.

Però, deixant de banda tot lo referent an aquest aspecte, car totes les paraules que se m'acuden se podríen resumir simbòlicament en un immens punt d'admiració, del *Cap al tard* se desprèn una conseqüencia, que potser fins ara, que a la fi hem pogut veure reunida l'obra tant de temps dispersa del poeta, no'ns haviem formulat concretament: l'Alcover es el primer dels nostres elegíacs presents i passats de la nostra poesía renaixenta. Un nom me ve als llavis a l'escriure aquest mot: *elegíacs;* un nom que pera mi va voltat de l'auriola que volta la testa dels poetes segats per una mort prematura: Orlandis... Potser molts dels qui llegeixen aquest llibre no l'hauran sentit ni tant sols anomenar. Però aquell jove somniador, mallorquí com l'Alcover, ens demostrà, amb la seva curta però exquisida obra de poeta, que, d'haver viscut, compartiría avui amb l'Alcover aquesta gloria, aquesta corona que an aquest havem assignat, corona de perpetuines sobre un front meditatiu. Les perles del volum *Cap al tard* se troben precisament en la secció intitulada *Elegíes*. Un plor dolcíssim i refrigerant, com una rosada d'un matí de primavera, com una

sacra unció imposada per una mà de sacerdotal dolcesa damunt el dolor del viure flueix entre'l rodolar de perles dels versos dodecassílabs, tant característics i personals de l'Alcover, de les poesíes *La reliquia*, *Anyorança*, *La serra*. Una melangía tota ovidiana plany, amb una suavitat corprenedora, al travers dels

> Pensaments, que volen com a caravanes
> de fulles empeses pels mateixos vents,

al travers d'aquella «melodía de tot lo que mor», que'l poeta sent vibrar tant intensament en els moments de gracia de la seva vida de poeta. Realment no's troba punt de comparació, al recitar amb sentiment la melodía, la veritable melodía d'aquets versos, sinó amb el suavíssim *Cum subit illius tristíssima noctis imago*, d'Ovidi, o aquell sublim: *E il naufragar m'è dolce in questo mare*, de Leopardi.

Molt ens plau senyalar, amb l'obra de l'Alcover, un rejoveniment de la nostra lírica que saludem amb tota l'efusió del nostre cor. No es que volguem dir amb això que fòra de l'Alcover la lírica catalana no tingui, al present, altres representants. Els nostres joves poetes, els de la nova plèiade, són una prova de que'l lirisme busca entre nosaltres noves víes i nous horitzons. Però aquesta plèiade nostra cultiva un lirisme barrejat de parnassianisme. I lo notable del cas Alcover es que ha tornat a aixecar bandera pels furs del lirisme pur, del lirisme clàssic d'oda i d'elegía, del lirisme que reivindica la bellesa immortal de les velles

i eternes passions humanes, sense refinaments més o menys postiços i sense preciosismes i lastres psicològics, i no mirant aquest món de les passions des d'una altura en l'actitut d'un deu impassible, sinó enfonsant-s'hi, amarant-s'hi tot en el dolor de l'existencia.

Aquest es el lirisme autèntic que ha rejovenit l'Alcover, allargant i acabant d'humanitzar l'obra del seu ilustre coterrani en Costa, a qui els hàbits sacerdotals han donat una direcció especial al seu lirisme, digne d'esser estudiat.

GABRIEL ALOMAR

L'ALOMAR es, sens dubte, el més intens i el més enèrgic condensador de l'idealisme modern en la nostra Catalunya. Sense por de caure en el ridícol d'una lloança hiperbòlica, inspirada per un innoble esperit d'adulació, diré que l'Alomar fa actualment en el nostre petit clos de Catalunya la mateixa obra que feren Fitche a Alemanya; Carlyle a Anglaterra; Emerson a Nord Amèrica, i Mæterlinck a França, o, més ben dit, en tot el radi de l'influencia intelectual francesa. No's tracta aquí de la grandaria de la seva figura: se tracta de la calitat, de la trascendencia espiritual de la seva obra dintre l'òrbita de sa influencia, dintre'ls límits de la familia humana ont ell exerceix la seva missió. Totes les corrents del gran Idealisme modern han convergit de tots costats en el seu potent cerebre, que, com un meravellós transmissor, ha vessat en l'organisme de la jove Catalunya totes les idees, totes

les orientacions, totes les profecíes i tots els oracles del món modern, convertits definitivament, per obra d'una meravellosa transfiguració imaginativa, en sang de la nostra sang i en carn de la nostra carn.

Qualsevulga qui, adhuc sense haver previament conegut ni estudiat l'historia o l'evolució de les idees del món modern, escolti atentament l'autor d'*El Futurisme,* pot compendre en la seva paraula càlida i vibranta i pot assimilar-se d'un cop tota l'immensa i multiforme palpitació de l'ànima del món actual. Corrents científiques i filològiques, noves i hardides teoritzacions de les antigues mitologíes, lliures interpretacions de la simbòlica cristiana, transformacions del sentit social del dret i de la justicia, novíssimes orientacions estètiques, sistematitzacions de la llei d'evolució en l'historia dels pobles, creació d'una nova metafísica sobre base antropomòrfica, tot lo que s'agita i bull en la formidable inquietut de l'ànima moderna, tot ha germinat en l'alta inteligencia de l'Alomar, tot hi ha deixat la seva feconda llevor, tot hi ha fructificat en una regia opulencia d'imatges i conceptes servits en la copa d'una llengua verge i rutilant, com feta d'un or recent brunyit i novament cisellat.

A tot està present el vast esperit del nostre Alomar: vibra amb totes les vibracions del món circumdant. Ell ha catalanitzat tota l'espiritualitat del món modern més aviat que modernitzat l'ingènita espiritualitat catalana. I aquesta distinció, que sembla un joc de paraules, es, en realitat, important. Ell, en el meu concepte, no ha

afegit un nou factor, un nou i original valor català a l'ànima mundial moderna. Ell més aviat ha tret el producte català de tots els factors externs d'aquesta immensa multiplicació de valors espirituals universals que feia anys restava irresolta davant de nosaltres, com una difícil operació aritmètica davant dels ulls astorats dels alumnes d'una escola, esperant que sortís de les nostres files algú amb prou clarvidencia pera resoldre el problema pendent. La seva més forta característica la veig no precisament en la major o menor originalitat de ses teoríes o punts de vista, sinó en l'inspirada aplicació a la present catalanitat de totes les ideologíes ja conegudes, de totes les teoritzacions estètiques, metafísiques i històriques que han renovat les fonts de la vida mental, sentimental i ètica del món modern. Ell no'ns ha fet veure un nou sentit de la vida, de l'art o de la ciencia; ens ha fet veure, en canvi, el nou sentit de la nostra catalanitat, infosa i ungida del gran vent dels horitzons futurs evocat pel verb màgic dels grans idealistes moderns. Ell no ha portat cap nova aurora, cap nou dia, però ha obert, amb gest heroic, ben esbatanada la nostra finestra al dia esplèndid d'afòra, que ja feia llarga estona brillava sobre'l món en festa.

L'erudició de l'Alomar! La vastíssima erudició de l'Alomar! Heusaquí la seva llegítima originalitat. Saviesa dels altres convertida, assimilada en saviesa propria. Íntima compenetració espiritual amb el pensament director de la gran Idealitat moderna. A la seva

riolera costa mallorquina han vingut a visitarlo, en llarga i inacabable teoria i amb veles desplegades, al travers de la lluminosa mar llatina, estols de navilis carregats amb l'or de les idees recullit als quatre punts cardinals, en tots els temps i en tots els climes; ell devotament, com sacerdot d'unes noves Panatenees, ha suspès dels màstils el *peplos* esplèndid brodat per ell amb totes les infinides irisacions de la seva fantasia, i conduint la flota fins a la costa catalana, n'ha fet graciós present a la nova Athene de la Ciutat Futura, al culte de la qual ell ha estat el primer en dedicar els seus himnes i en consagrar tota sa vida.

Aquesta admirable erudició de l'Alomar és un deixar-se anar a la corrent més profonda de la riuada universal del Pensament, es un desplegar ben ampla tota la vela als vents de tots els horitzons de l'Esperit; es una *re-creació* continua d'idees i d'ideals flotants en el medi ambient de la cultura mundial. Per això es inexacte el nom d'erudició aplicat an aquest cas. Jo la definiría més aviat omnipresencia del pensament en totes les esferes de la vida de l'esperit humà en busca d'un avenç en l'interrompuda exploració del futur. I Catalunya, seguint l'orientació d'aquest pensament, s'ha trobat definitivament polaritzada, ha trobat el Nord fixe, invariable, de la seva espiritualitat en mitg de la multitut de corrents heterogenies que la feien oscilar continuament com una agulla mal imantada.

L'Alomar, dins de la nostra Catalunya, realitza plenament el tipus de l'Home de Lletres tal com el definí

Carlyle en *Els Hèroes,* tal com el definí abans Fichte en la seva obra *Ueber das Wesen des Gelehrten* (Sobre la natura de l'Home de Lletres). Vegi-s quant exactament se poden aplicar a l'Alomar i a la seva acció entre nosaltres aquestes paraules del gran idealista anglès: «Fichte nomena a l'Home de Lletres un Profeta, o, com ell s'estima més de calificar-lo, un Sacerdot revelant continuament lo Diví als homes: els Homes de Lletres són un perpetual Sacerdoci, ensenyant a tots els homes, de generació en generació, que un Déu es encara present en llur vida... En el veritable Home de Lletres hi ha sempre, reconegut o no pel món, un caràcter sagrat: ell és la llum del món; guiant-lo com una Columna de Foc en son tenebrós pelegrinatge al travers del desert del Temps.» I no creieu que l'Alomar ens ha portat la llum, en aquesta part del món ont vivim els catalans? No creieu que es la nostra gran Columna de Foc...?

*
* *

Aquesta calificació de *Columna de foc,* ab que, ja fa alguns anys, varem batejar el verb de l'Alomar, ha estat triada posteriorment per ell mateix com a titol a l'aplec de les seves poesies.

La poesía de l'Alomar es com un dels corcers de la seva *Quadriga:* té la furia galopant d'una imaginació enlluernadora, i al mateix temps té'l fre d'or d'una paraula castigada i precisa; tota una gran potencia in-

ventiva disciplinada pel *lucidus ordo* horacià. I amb això queden senyalades les dues més grans qualitats del nostre poeta.

Mai la paraula catalana ha arribat, ni en temps antics ni moderns, a l'esplendor, a la fulguració que irradía en els sonets, en els *Epigrammata* del nostre Alomar. Jo crec que sols un altre verb poètic es comparable al seu: el de Carducci. La tasca de l'Alomar en aquest sentit ha estat d'una immensa trascendencia. Dintre del cenacle mallorquí, en el qual la depuració de la forma poètica es tradicional, l'Alomar se distingeix per aquesta fulguració de gemma de la seva paraula, que sembla feta de pura flama i sembla posseïda d'un ímpetu ascendent. Realment, cada vers de l'Alomar sembla lo que ell ha escrit a la portada del seu llibre: una columna de foc La paraula de l'Alomar es una paraula amb ròssec. Aquest ròssec, fet de pomposes adjectivacions, es d'una riquesa de color extraordinaria, d'un tornassoleig enlluernador; i al llegir un d'aquests magnífics sonets de l'Alomar sembla que'ns passi per davant dels ulls la pompa augusta del carro triomfal d'un capdill romà arrocegant les banderes i els tresors dels vençuts.

El verb català en l'estre de l'Alomar ha arribat a la seva més alta transfiguració. L'obra del nostre poeta es com una custodia treballada en l'or més pur i encastada de les pedres més fines, ont l'ostia santa del nostre verb resplendeix en mitg de l'auriola més fulgurant de la qual mai se l'hagi voltada. Un dels

serveis més positius i de més valua que en aquest concepte ha fet l'Alomar a la nostra llengua literaria es l'haver fixat d'una manera definitiva la forma d'una multitut de mots llatins catalanitzats, enriquint així el nostre lèxic i demostrant la potencia assimilativa de la nostra llengua. Jo no crec que en tot l'estol de les llengües cultes pugui trobar-se'n una altra de més pastada, més dúctil, més euritmica que la de l'Alomar. Esplèndida tasca la del poeta! Ell pren la llengua del nostre poble i li la retorna transfigurada, sublimada, ennoblida a l'hàlit de la seva inspiració creadora. I el poble que abans vivía en la mitja foscor d'una expressió monòtona i sense matís, se troba com per encant amb una llengua de déus, apresa dels llavis inspirats del seu poeta. No ha estat aquesta l'historia de la nostra estimada llengua al travers de l'època gloriosa de la seva renaixença? Hauría pogut sospitar aquestes divines fulguracions del verb català la musa que barbotejava penosament en l'Oda de l'Aribau?

I ara parlem de l'altre aspecte de la personalitat poètica de l'Alomar: de la seva imaginació. Aquesta Imaginació que mereix els honors d'una abstracció de tant personal que es, que mereix passar a l'historia amb el calificatiu d'«Imaginació alomaresca», es un dels més grans tresors actuals de l'ànima catalana; tresor tant personal de la nostra espiritualitat, que en và cercaríeu la seva semblant en qualsevulga altra literatura del present. I això no ho dic solament per sa potencia, sinó també per sa qualitat. Aquesta ima-

ginació que eleva aquest original monument o esclata en aquesta opulenta simfonía de *Les Cabelleres* es un exemplar únic en el món. Quan un llegeix els versos fulgurants, l'inagotable enfilall d'imatges meravelloses de *Les Cabelleres* (que pera mi es lo més gros i lo més personal de l'Alomar), li sembla navegar en un món en formació, en una nebulosa agitada per la suprema expansió creadora; l'esperit flota en el gran Tot, confós, perdut en la corrent torrencial de les forces ocultes de la vida. La simple forma d'una cabellera's transforma, per miracle de poesía, en un símbol universal; i el poeta, en un esforç suprem, al galop de sa imaginació desbordanta, entra en l'íntim esperit creador de les antigues mitologíes i veu el món com en un somni cosmogònic, en que totes les coses jauen, viuen i fulguren en les ondulacions vibrants d'una cabellera infinida. El món es Déu; Déu es el món; per tot arreu la palpitació divina d'un misteri rutilant..., i el poeta acaba pert robar-se agenollat davant dels «cabells, radiosos com un astre,» de l'aimada, altar ont s'ha revelat la visió transfigurada de la vida. Es un gran panteísme pagà, el de l'Alomar, que semblaría inspirat per les grans cosmogonies dels antics filosops helènics.

Aquestes creacions de pura imaginació, que en tants i tants poetes són obra morta, obra artificial, en l'Alomar són cosa viva i palpitant, encarnació espontania d'un anhel intern incontrastable que'l porta a volar per la vida universal. I lo mateix se pot dir de

la seva erudició portentosa. Altres hauríen fet servir una erudició tant extraordinaria pera fer obra decadent, pera construir i modelar afiligranades urnes ont estotgessin les reliquies cisellades d'un estudi fred i sense palpitació. En l'Alomar tot el saber se transfigura, o al menys se volta d'un nimbe esplendorós de viventa poesía; i quan vola al travers de les èpoques passades i entreveu les verdors dels jardins encantats que voltaven els palaus de monarques i tirans, el poeta hi veu «fragments d'humanitat» que

> ploren, en l'ombra
> frescal de les tranquiles enramades,
> l'infinita tristor de l'existencia.

I es que l'Alomar, que té sa mirada aquilina fixa en tots els batecs de la vida humana, vuida en la seva urna de poeta tots els seus anhels i tots els seus ideals estètics, filosòfics, polítics i socials. No ho dubteu, el qui, en els temps futurs, voldrà estudiar el socialisme i els ideals polítics de l'Alomar, no sols no podrà prescindir, sinó que haurà de fer-se carrec, en primer terme, de la magna oda *A la Ciutat futura,* aquesta sublim Catedral, en la portada de la qual, ell, amb una generositat que mai li agrairé prou, ha volgut gravar el meu nom modestíssim, voltant-lo així del resplendor de la seva immortalitat. Poble mil voltes venturós aquell qui troba en les hores supremes de les seves angunies i lluites per l'avenir un esperit heroic que, dalt, al cim de la montanya, li traça, amb

mà ardida, la silueta encantada de la Ciutat ideal, i li conta, amb paraula de foc, les delicies de la terra de Promissió, ont els destins l'empenyen. En quant al mèrit artístic de *La Ciutat futura,* per què m'hauría d'entretenir en ponderar-lo i analisar-lo? No ha fet seva aquesta oda la nostra joventut, i no la canta en els seus dintres com l'himne gloriós dels seus ideals? L'obra del poeta que ha arribat an aquesta transfiguració popular cau més enllà dels límits de la crítica literaria.

PRUDENCI BERTRANA

PERA esser un escriptor d'aquells que deixen rastre en un cercle més o menys gran de l'humanitat no basta sentir fondo i pensar alt, no basta posseir una quantitat extraordinaria de coneixements, observar fets singulars i fer nous descobriments; no basta tampoc estar dotat, ademés de totes les esmentades qualitats, d'una facultat refinada d'expressió que traduexi el pensament i transmeti el sentiment en paraules vives, clares i precises, ordenades i harmonitzades segons les lleis de la més perfecta llògica dintre un domini absolut de la llengua que li serveixi d'instrument d'expressió. Un escriptor podría esser dotat de totes aquestes extraordinaries i precioses qualitats, i aquestes, emperò, no li garantirien l'immortalitat, si no les acompanyés una altra d'indispensable, complement necessari de totes elles, virtut secreta que a totes les fa fecondes en fruits perdurables, revelació de lo

més íntim i irreductible de la personalitat de l'escriptor: aquesta facultat complexa, indefinida, que's capeix més aviat amb el sentiment que amb el pensament, que anomenem *estil*. Els coneixements, els fets, els descobriments, les expressions se prenen fàcilment, se transporten, i guanyen molt sovint passant d'unes mans a unes altres més hàbils que sàpiguen servir-se'n millor: «Totes aquestes coses són fòra de l'home; l'estil es de l'home mateix», digué Buffon en una frase devinguda cèlebre i que's repeteix com un axioma.

Sens dubte, en totes les èpoques de la humanitat han existit homes superiors que han sentit més fondo i han pensat més alt que'ls demés, que han posseit una ciencia extraordinaria i han fet descobriments de gran valua en qualsevulga esfera de l'humana coneixença; però les obres llurs, si són mancades d'estil, es a dir, mancades d'ànima, de personalitat, han mort estèrils i oblidades al travers de les generacions. Això es lo que passa, en el fons, en els origens de totes les literatures, que, si són obscurs i imprecisos, es perquè la manca d'estil, d'aquesta qualitat que no assoleix l'individu escriptor sinó al travers d'un laboriós i progressiu perfeccionament de l'ànima del poble, ha mort en flor, fins al punt de no servar-se'n memoria (si un afortunat atzar no fa retrobar més tard els documents oblidats), els fruits vigorosos d'inteligencies excepcionals que brotaren solitaries en la vagarosa claror auroral que volta el despertar de l'ànima d'una raça.

Qui sab les poderoses inteligencies que hi va haver entre'ls hebreus abans de Moisès, entre'ls grecs abans d'Homer, entre'ls llatins abans de Ennius, entre'ls italians abans dels poetes del *dolce stil nuovo* i del Dant? Quants noms d'ànimes grans i excepcionals hauran caigut així en l'abim de l'oblid absolut! I si algun ne conservem, gracies a la sortosa troballa de documents, es solament objecte de la curiositat dels erudits, i la seva immortalitat no arriba a esser plenament, universalment humana, ni arrela en l'entranya viva de la conciencia social del poble que l'engendra. Exemple d'això : tots els escriptors de l'època de la baixa llatinitat, nascuts en l'aurora de la formació de les llengües novo-llatines, els noms i les obres dels quals cataloguen i examinen pacientment els erudits de totes les nacions civilitzades, treient de llur damunt la pols dels sigles, que'ls havía esborrat totalment als nostres ulls i en la nostra memoria.

Si afirmem el fet de que en els origens de totes les literatures la nota dominant es la manca d'estil de la majoría dels escriptors, raonant a l'inversa podrem dir que quan trobem una massa respectable d'escriptors sense estil serà senyal evident que aquests escriptors pertanyen a una literatura que no ha sortit de sa primera infantesa, i, per consegüent, que no hi ha millor senyal pera reconèixer el progrés i la plenitut de força d'una literatura, en una època determinada, que l'abundor i la valua dels seus escriptors amb estil. Vegi-s la nostra literatura renaixenta; i, fent ràpidament, *in*

mente, l'historia de la seva poesía i, més particularment, la de la seva novela, veurem com contrasten aquells primers tímids assaigs de prosa fada, insubstancial, sense nirvi i sense sang, que'ns llegaren els primers escriptors de la renaixença catalana amb els recents i ja nombrosos exemplars de prosa forta i plena, palpitant d'individualitat, moventse lliure i ardida a l'impuls d'un ritme personal, inconfundible en cada cas, que'ns ofereixen escriptors com en Ruyra, en Víctor Català, en Pous i Pagès, en Pin, en Massó... i, ademés d'altres, en Prudenci Bertrana.

Si, la lectura de les seves noveles *Josafat, Nàufregs* i les *Proses bàrbares* ha sigut, pera mi, una veritable festa. No precisament pel plaer egoísta que m'han donat, sinó per les reflexions falagueres que m'ha suggerit la troballa que hi he fet d'*un estil,* d'un gran i robust *estil,* indicador de prometedores madureses en la nostra benvolguda literatura. I el que se'n vulgui convèncer, llegeixi l'*Epíleg* de la seva novela *Nàufregs.*

Tinc una decidida predilecció pels escriptors que comencen tard a escriure. Hi ha una peculiar bellesa en el moment escullit per ells pera la revelació de la llur paraula; aquell moment de maduresa i plenitut que tant pocs joves tenen la virtut de saber esperar; aquell sant moment de la vida en que pensament i sentiment cristallitzen en verb definitiu, en ritme propri; aquell moment sagrat d'encarnació lluminosa que ha estat precedit d'un gran período de gestació oculta, d'un silenci fecond d'iniciació. En Bertrana s'ha

trobat, finida ja la joventut primera, amb el *miracle fet* en els seus dintres després de llarga (i segurament no tant inconscienta com a primer cop d'ull podría semblar) incubació secreta i silenciosa. Bell gest el d'aquell que, esquinsant de cop l'ombra que l'envolcallava, s'avença cap als seus germans pera oferirlos, plenament madur, el fruit de la seva personalitat, aquest fruit tant cobejat per tots els joves i que tants cops ens presenten agre i verd encara per no saber refrenar la pruïja de producció i voler precipitar i violentar la natural i serena evolució de les facultats llurs, curant d'avençar per medis violents l'hora sagrada de la plenitut.

I no es que vulgui dir, amb aquestes paraules, que en Bertrana hagi arribat, en les seves obres fins avui publicades, al grau summe de la perfecció. La perfecció ha d'esser tant interna com externa. Mes pera assolir aquesta perfecció externa de construcció i d'execució, aquesta potencia màxima d'expressió artística, es condició previa i indispensable a l'escriptor haver concretat d'una manera definitiva el seu temperament; haver colocat i fixat en un determinat angle de visió el seu esperit davant l'espectacle del món, haver trobat l'oculta llei espiritual de la seva constant relació amb la vida que'l volta; en una paraula, haver assolit la perfecció interna, el grau superior i infranquejable de la seva evolució espiritual. Aquesta perfecció interna consisteix, en totes les branques de l'art, en lo que diem *posseir un temperament,* en una mane-

ra de veure i de sentir les coses personal i característica, si be aquesta manera no's pot concretar en una fórmula, sinó que's revela en les vibracions flotants i indefinibles del sentiment. I es aquesta perfecció interna, es aquest temperament, es aquesta peculiar manera de veure i de sentir les coses que tradueix en un ritme inconfundible amb cap altre la música de les sensacions, lo que s'endevina en el fons dels llibres d'en Bertrana. Ara manca que aquest poder de personalitat que posseeix no reposi fins a atènyer la flor perfecta de l'expressió, el domini absolut dels elements externs de producció, i que acabi de fer esclatar en radiant plenitut aquest do de l'*estil* que ha revelat posseir.

Baix aqueix punt de vista cal confessar que hi ha un gran progrés en *Nàufregs* i *Proses bàrbares* respecte a *Josafat*. Aquesta darrera novela, esborronador poema de la luxuria i del fanatisme, es una concepció superba, digna d'haver niat i germinat en el cervell extraordinari d'en Barbey d'Aurevilly, que n'hauría pogut fer, amb el seu art meravellós, una més de les seves dotze *Diabòliques*. Però si *Josafat* no's pot comparar, com a potencia de concepció, a *Nàufregs*, aquesta novela, en canvi, mostra un grau superior d'execució, un art més refinat en l'evolució interna del conflicte passional, una superior maduresa d'expressió i d'estil.

Me permetré solament recordar, per esser els fragments que més m'impressionaren, l'escena de mossèn Joaquim al balcó espiant a Celia en el seu jardí, l'explosió franca de la passió d'aquell al trobar-se amb

Celia en la solitut de la cambra del germanet malalt, l'anada del capellà, foll de gelosía, al ball del poble, l'escena de mossèn Joaquim amb sa germana, revoltada per la seva conducta, l'arribada a l'ermita dels dos germans, que constitueix l'assumpte del bellíssim epíleg. Tots aquests fragments, en els quals arriba a la seva màxima la tensió emocional del tràgic conflicte que forma el nirvi del llibre, deixen en l'esperit del lector una impressió fonda i inesborrable, són palpitants d'una gran i vera emoció, estan escrits amb aquella força màgica de suggestió que es el secret dels veritables artistes de la paraula i que brolla misteriosament, com un fluid subtil i penetrant, d'un cert i indefinible onejar de la frase, inflada de sentiment i moguda per un íntim impuls de la viva realitat, directament vista i sentida.

Algunes tares crec trobar en la novela *Nàufregs* d'en Bertrana. Dos són, particularment, els defectes capdals que, en mon humil criteri, entelen la total bellesa del llibre. Se troba a mancar, en primer lloc, una gradació menys brusca en l'evolució de la passió de l'hèroe. Trobo, en un mot, que'l capellà s'entrega massa ràpidament a la seva passió naixenta, donats els precedents, que en ell suposa el novelista, d'un gran fervor religiós, dels seus afanys d'apostolat i del seu desitg de sacrifici; circumstancies que, si no suposen en ell una vocació innata i irresistible al sacerdoci, creen al menys en el seu interior una certa muralla d'idees i de sentiments prou ferma pera no deixar-se enderrocar

sense una llarga i penosa lluita a l'escomesa d'una passió sobtada i violenta. I aquesta lluita tant humana entre la tirania d'una educació rígida i la tirania dels sentits i del cor desvetllats a la vida es la que trobo a faltar en les primeres planes del llibre d'en Bertrana.

L'altre dels defectes es l'imprecisió, la vaguetat en que deixa el novelista la figura de Celia. Ja sé que se'm podrà objectar que, havent-se proposat l'autor representar en el personatge de Celia una ànima vulgar i d'una gran pobresa d'espiritualitat, estava excusat, per aquest fet, de posar de relleu un caràcter que's distingeix precisament per no tenirne cap. Jo crec, amb tot, que aquest criteri es equivocat. Tractant-se d'una figura *de primer terme*, com es la de Celia en la novela que estudiem, era d'imprescindible necessitat artística pera mantenir l'equilibri i l'harmoniosa ponderació de l'obra, que's mantingués tant ferma, tant viva, tant palpable com la del seu enamorat. Pera això no havia d'esser obstacle la seva insignificancia, la seva perfecta vulgaritat. Des del moment que'l conflicte tràgic de l'obra està plantejat entre aquests dos termes antitètics:—la rica espiritualitat de mossèn Joaquim i l'insignificant vulgaritat de Celia — aquesta vulgaritat requeria una psicologia tant detinguda i minuciosa com l'empleada pel novelista en l'estudi de l'altre personatge. I es que pera l'observador profond de les coses humanes no hi ha res, res, d'absolutament vulgar: tot té una significació, tot té un símbol més o menys clar i explicable. En Bertrana, en la descripció del caràcter

de Celia, fa constar un detall que li hauria pogut senyalar un camí en aquest detingut estudi psicològic de la seva figura que tant trobem a faltar; aquest detall es la malastruga interpretació que fa en el piano de *Traümerei,* de Schumann, el sentiment del qual no pot capir ni interpretar. Per què no continuava el novelista per aquest camí en la creació de la figura de Celia, i per què la *deixa de recó* precisament quan ella s'*adona* de l'amor del seu cosí? Finalment, aquesta figura de Celia fa mal en l'epíleg. Es una llàstima que en Bertrana no hagi sabut sustreure-s a la temptació de la sàtira i de la rialla escèptica, i hagi evocat, tant importuna com desagrablement, la vulgaritat de Celia i de la seva amiga, trencant bruscament amb un estirabot aquella gran elevació de sentiment i aquella sublimitat de poesia que omple tot l'epíleg.

El darrer llibre d'en Bertrana, *Proses bàrbares*, continúa la trajectoria iniciada en sa primera, *Josafat.* Les més robustes d'aquestes *Proses bàrbares* són les que'l revelen com un enamorat de la bellesa de tot lo monstruós. Les millors planes d'aquest llibre són les produïdes en moments en que, entregat inconscientment a la misteriosa activitat de sa fantasia, augmenta i ageganta en visions tormentoses la simple visió de la Natura. *Proses bàrbares,* després de *Josafat,* ens torna a confirmar an en Bertrana com afiliat definitiu a l'escola visionaria, que fundada, se podría dir, pel genial Edgar Poe, tant eminents representants ha tingut en la literatura francesa.

JOSEP CARNER

S'HA dit, i no sense raó, que l'*humour* era qualitat exclusiva de les races del nord d'Europa. Aquesta facultat de l'*humour*, molt complexa i difícil de definir, es aquell estat d'esperit que, posant el poeta al centre del món, exalta el sentiment de la llibertat fins á convertir-la en arbitrarietat, en ares de la qual transforma, al seu lliure albir, la perspectiva del món i de la vida, mirant lo gran desde lo petit i viceversa i convertint lo sublim en ridícol i lo ridícol en sublim. El seu fonament moral es l'exacerbació de l'individualitat; el seu procediment favorit es el contrast i la paradoxa; la seva finalitat es provocar un riure amarg i ferir i destruir, servant, emperò, al travers de l'amargor un deix d'amor cap a lo mateix que fereix i enderroca. No s'ha de confondre l'*humour* amb l'esperit còmic ni amb el satíric. L'humorisme, en mitg de les més grans extravagancies, té sempre un caràcter trascendental i idealístic que va al fons, a l'ànima de les coses.

Shakespeare amb el seu *Hamlet*, aquest fill atormentat del Lliure Examen, ha estat el veritable pare i antecessor dels grans humoristes moderns. Tots hi han anat a beure: Byron, Heine, Carlyle, J. P. Richter, Gœthe (en el seu *Faust)*. Entre les races del nord es ont s'ha desenrotllat principalment aquesta singular qualitat, gracies a la gran expansió que hi ha adquirit l'individualitat. La civilisació tendeix a diversificar més i més els esperits, a fer brotar per tot individualitats fortes i originals. D'aquí ve que l'aparició de l'humorista en qualsevol societat senyala el suprem grau de la seva civilisació, car l'humorisme suposa l'existencia d'una alta conciencia individual que se sent amb un valor propri, que se sent un organisme apart entremitg de la caòtica confusió de la colectivitat, de la qual pot, si així ho vol, declarar-se interiorment emancipat. Ve a ser un selvatgisme espiritual que's troba, en l'escala de l'evolució, a l'extrem oposat al que ocupa el selvatgisme inicial, tot instintiu, fill de la manca absoluta de cultura. Per això si repassem totes les civilisacions, tant les dels pobles helènic-llatins com les septentrionals, trobem sempre, en el punt més alt de llur evolució, el tipus de l'humorista en els pobles del nord i el seu equivalent en els del mitg-jorn. Així trobem a Grecia, Aristòfanes; a Roma, Marcial; a Holanda, Erasme; a Anglaterra, Byron; a Alemanya, Heine i Richter; a França, Voltaire; a Castella, Cervantes i Quevedo...

Per això l'esperit se reconforta quan, mirant aten-

tament l'actual moviment literari de la nostra terra, ens trobem amb la primera florida d'*humoristes*, indicadors ja de l'incipient maduresa de la nostra cultura renaixenta.

El vell esperit *railleur* de la nostra raça, tant inclinat de sí a la *mofeta*, dotat d'una facilitat i vivacitat extraordinaries pera atrapar el costat ridícol i la caricatura de totes les coses, tant ric de fina ironía, tant propens a la sàtira intensa i dissimulada, qualitats que donen una fesomía personalíssima al nostre peculiar temperament, aquest esperit se va lentament ennoblint, i ja'l veiem alguna vegada, en els nostres dies, transformat en *humour*, vestit amb hàbit ciutadà i amb ademans de persona civilisada. Creiem amb tota fermesa que aquest aspecte personalissim del nostre caràcter nacional, depurat i refinat, ha d'esser amb el temps un dels més feconds en obres mestres en la nostra literatura. El *vallfogonisme* i el *pitarrisme* han mort definitivament en les nostres lletres. També ha passat la manifestació, més refinada i culta, de la gracia d'en Vilanova, tota casolana i inofensiva. El malaguanyat Bartrina's pot considerar com el veritable predecessor del novell humorisme català, representat per en Pompeu Gener i pels joves n'Eugeni d'Ors i en Josep Carner, i potser per algun altre: humorisme ple d'un esperit filosòfic, altament especulatiu i trascendental.

Un llibre de versos d'en Josep Carner, *Fruits saborosos*, es el que'ns ha suggerit les precedents reflexions. L'*humour* d'en Carner es fi, quasi imperceptible, però

insinuant, i sempre intencionat i reflexiu. Es el veritable *poeta subtilis* entre'ls nostres poetes. Fins en els temes més seriosos i tot, no l'abandona mai la mitjarialla finament irònica, suaument escèptica que'l caracteritza. Recordo un dels sonets d'aquella magnífica colecció titulada *Corones,* dedicat als Doctors, en el qual, en mitg d'una gran elevació religiosa i entre un ròssec de versos pomposos, exclama, amb una gran gravetat que deixa entreveure el mitg-somriure del qui ha encertat involuntariament el tret caricaturesc d'una fesomía:

sos llavis són exangües de tant parlâ en llatí.

En els *Fruits saborosos* hi sovintegen aquests tocs deliciosos d'un *humour* intencionat i sotil que uneix la nota sublim i la còmica en una harmonía original i inesperada. De Pandora, la nena que està cullint maduixes, diu el poeta:

Per ella tot té un riure diví de claretat,

i a continuació d'aquest vers, ple de vigorosa entonació, posa aquests dos, ont traspúa la nota còmica i l'instint de caricatura:

Per ella el món ont sèu, amb l'esguard admirat,
es petit i vermell i fresc con les maduixes.

Vegi-s també en *Les figues matinals* la deliciosa simbolització d'aquests fruits en *Neera, aquella viuda benigna i reposada,* que diu ingenuament:

Cada dia al jardí me'n vinc dematinet
a menjar figues; l'aigua de la font es molt sana:
i passa l'aire com una caricia blana,
i ara prenc una figa, ara prenc un glopet.

En *Egle i la cindria,* aquelles *comares que arriben a l'era esvalotades,* portant *una cindria que es la més gran de l'hort,* una vegada partida aquesta i abans de menjar-la posa el poeta en boca d'Egle aquesta còmica invocació:

No sigui per nosaltres la primera tallada,
mes a la Lluna roja llancem-la en sacrifici;
ara que d'innombrables estels amb un seguici
com una cindria immensa s'aixeca per l'espai.

Exemples d'*humour* ben català els trobem igualment en *Les nous del berenar,* encantadora escena familiar; en *Els aubercocs i les petites cullidores;* en *Les serbes endreçades,* etc.

El llibre es un aplec d'escenes clàssiques de la vida familiar, visions serenes que's desenrotllen en mitg de la lluminosa pau de paisatges arcadians, entre pulcres vellets, superbes matrones, ingenues donzelles i infants enjogaçats; vida dolça i plena, encertadament simbolitzada en els més bells fruits del nostre verger llatí.

No s'ha de suposar, després de tot lo dit, que tot el llibre está informat pel mateix esperit finament humorístic que havem senyalat. Hi ha una ferma halenada lírica en *Les magranes flamejants;* el poeta es tendrament idílic en *Les cireres ingenues* i en *Les peres*

jovenetes; poemàtic en *Les prunes d'or* i en *Els raims immortals.* Totes les poesíes són molt modernes de factura i ensems d'un gran caràcter clàssic, de gran transparencia en l'expressió, d'un caient ple de distinció fins en aquells assumptes presos de la vulgaritat. Però, apart d'aquestes altes qualitats que ornen la poesía d'en Carner, havem volgut principalment fer notar lo que, segons la nostra humil opinió, constitueix la seva més gran originalitat i presentarla com una molt típica encarnació de l'*humour* català.

En el darrer sonet del volum *Sonets,* en Carner pren comiat dels seus llegidors fent una doble professió de fe de parnassianisme i de decandentisme:

> Del bell instant efímer en tinc la gracia viva
> lligada per un cercle de freda ostentació.

i més avall, adreçant-se als seus Sonets:

> Com una cortisana qui vella i dolorida,
> els dits que s'extenúen amaga, avergonyida,
> amb els anells preciosos de sos amors llunyans,
> oculto així amb vosaltres l'eterna decadencia,
> oblido així la fina tristor de l'existencia,
> oh gotes de rosada que us heu tornats diamants!

Es molt de tenir en compte l'autocrítica d'un poeta. Ell més que ningú's coneix el seu temperament. Ell més que ningú ens pot parlar dels seus ideals i de les seves tendencies. Però pot esser també que al tractar de definir-se prengui inadvertidament com elements innats i essencials del seu temperament les influencies

purament formals que ha rebut, durant la seva educació poètica, de les diferentes escoles que al seu voltant s'agiten i que més hagi freqüentat. I en aquest cas s'errarà. Doncs be: aquest cas, en la meva opinió, es al que ha arribat en Josep Carner en aquesta definició que ell ens fa de la seva poesía.

En primer lloc està molt lluny d'esser un perfecte parnassià. El parnassianisme es, en la poesía, l'objectivisme portat fins a l'exageració, fins a les seves més extremes conseqüencies. El parnassià tendeix, en totes ocasions, a donar una impressió completament impersonal de les coses que ell canta o descriu. I en aquest sentit aquesta escola es, en la poesía, el *pendant* del naturalisme en la novela: un corolari del credo estètic predicat per l'escola de Flaubert, segons el qual el creador s'ha de reduir a esser un perfecte mirall de la realitat exterior, que no ha de deixar traspuar en la seva creació cap indici del seu treball personal, cap signe d'apassionament que vingui a torbar l'impressió de la realitat. Aquesta radical objectivació, ideal de la poesía parnassiana, obeeix al mateix esperit que informa la poesía èpica, de la que's pot considerar com l'autèntica hereva dels temps moderns. Cosa sapiguda es, i es un fenomen molts cops observat i estudiat en els nostres dies, aquest quasi absolut estroncament de la vena èpica en la poesía moderna. Però com aquesta esfera de l'activitat poètica de l'esperit humà tenía per fonament certes facultats indestructibles de la nostra espiritualitat, no ha pogut desaparèixer amb l'evolució

que ha fet caure en oblidança el genre èpic, i ha servit de plataforma a un nou aspecte de l'objectivisme, a l'art plàstic i sumptuari dels parnassians, que han recullit i incrustat en esquisits i afiligranats joiells totes les pedres precioses que s'han anat desgranant i desprenent del vell i maciç adreç de l'epopeia.

Respon la poesía d'en Carner an aquest ideal objectivista impersonal, primer article del credo estètic dels parnassians? La contestació a tal demanda ens la donarà'l mateix Carner. En l'endreça a l'Ateneu Barcelonès que encapçala *Sonets,* diu que a l'Ateneu dèu «força part del *seu* esser espiritual, i singularment la divina ironía». Amb aquestes paraules en Carner revela ingenuament esser conscient d'una de les seves més efectives i intenses qualitats: l'ironía. L'ironía es una qualitat purament lírica, eminentment subjectiva, i quan es de bona llei es una expressió indirecta del sentiment d'admiració o es un vel sotil en el qual vol, per un exquisit rubor, anar amagada la pietat. I sobre tot quan l'ironía arriba a elevar-se fins a l'*humour,* com li passa an en Carner moltes vegades, llavors l'ironía es la manifestació exacerbada d'una individualitat que imposa la seva llei peculiar al món extern com si fos el seu centre de gravitació.

Ja's veu, doncs, que un esperit dotat del do de l'ironía està en les pitjors condicions pera esser un perfecte parnassià. Al contrari, sempre que sigui fidel a la llei del seu temperament serà líric i subjectiu per excelencia.

Ademés, el parnassià veu principalment lo extern de les coses; totes les impressions de lo que descriu les torna plàstiques i les fa entrar en l'ànima per la única porta dels sentits; el seu procediment es una constant adjectivació de totes les sensacions; l'objecte que veu, sigui o no sigui animat, té valor poètic als seus ulls per les seves qualitats, pels seus accidents; no per la seva ànima, per la seva substancia, ni pel seu aspecte metafísic o moral. En Carner, a l'inversa, usa com a procediment una constant substantivació de totes les sensacions que'l fan vibrar, i així veiem en ell una tendencia irresistible (lo que es una de les seves notes més personals) a substantivar els verbs sense transformar-los en substantius; i així diu: «hi ha el vell fluir d'un aigua» quan un altre hauría dit, per exemple, «hi ha el vell raig d'un aigua».— «Volen... un somniar tot blau».— «El riure amb tota cosa».— «En la dolçor del viure», etc. Altres cops es fent un substantiu de lo que en boca de la generalitat sería un adjectiu. Així diu: «Les tapies amaguen... suavitat de braços qui's pengen» en comptes de «braços suaus, etc.» — «El camp... es tot reculliment» en comptes de «El camp... està tot recullit». — «Damunt l'esfumament de l'horitzó» per «Damunt de l'horitzó esfumat». I voleu més marcada aquesta irresistible tendencia a substantivar que aquells dos exquisits versos del sonet *Tretze anys:*

> Ja hi ha una atenció divina
> en l'infantilitat del vostre cos?

Concomitant d'aquesta tendencia es la que mostra a trobar en tot espectacle el seu aspecte moral, el símbol d'humanitat que representa als seus ulls. I aquesta simbolització sentimental i humana la trobem i tot en els seus sonets *més parnassians*. Veu *iniquitats* a Garraf, *anyorança* a Tamarit, *pregaries* a la pedrera romana i entre les branques dels garrofers, *juraments i menaçes* a Ciurana, *elegíes* a Salou; li sembla veure *entremaliadures* a Capdepera, sentir *rondalles de por* a Fornaluig, etc., etc. De manera que en el conjunt de la seva poesía impera el subjectivisme més absolut.

Serà, potser, decadentista, com ell declara en el seu darrer sonet, al comparar la seva poesía amb una *cortisana vella i dolorida?* Ben fàcil me serà convence-l de que no té res de decadent en el fons de la seva poesía. Precisament si algun calificatiu li pot escaure es el de Poeta del riure i de la claror. Es un món rient, es un món clar el que veu ell constantment. *Riure* i *claror* són les paraules que, amb totes les seves derivades, se repeteixen més en el transcurs de totes les seves composicions, i constitueixen com el to fonamental de tota la música de la seva poesía. I aquesta sensació de *claror* que ell veu en l'espectacle del món i de la vida arriba a esser en ell tant obsessionant, que'ns parla de *silencis clars*, de *clares alegríes*, de *quietuts daurades*, d'*esllanguiments rosats*, de *blanques lletaníes*, de *clara bonesa*, de *gestes clars*, de la *blancor de les rústegues pietats*, etc., donant-nos una impressió de la terra tota blanca, que de tant

blanca s'hi esblaimen tots els colors, y d'ont brollen onades de *riures clars, riures argentins, riures familiars, somriures piadosos, riures infantins, riures blancs, rialles jovençanes.* Una poesía, doncs, que sent tant intensament la sensació de la *claror,* i que per tot i de tantes distintes maneres sent *riure,* no pot esser *vella* i *dolorida,* sinó al contrari, jove i agradosa, com així resulta efectivament la d'en Carner.

Vol dir tot això que no tingui res aquest poeta de parnassià i de decadent? Sí que'n té quelcom; però es purament formal, exterior. Es la tècnica (si podem aplicar propriament aquest mot a la poesía) lo que ha après en Carner dels parnassians i dels decadents. Ell ha aprofitat retalls dels pomposos ròssecs dels primers i de les esllanguides túniques dels segons, i al vestir amb ells la seva propria poesía, s'han enmotllat perfectament al seu aire i a la seva actitut peculiars.

Doncs, si no es ni parnassià ni decadent, a quina escola pertany? A mi'm sembla, amic lector, que a tu t'es molt indiferent aquesta qüestió; i jo t'afegiré que a mi igualment.

Lo important es que sigui un dels nostres millors poetes i dels més personals. Al cap-d'avall per què havem d'aplicar entre nosaltres aquestes etiquetes inventades pera classificar les obres de literatures extrangeres? No formem, adhuc amb totes les grans influencies espirituals que de les literatures extrangeres rebem, un sistema apart amb una llei d'evolució propria i exclusiva que provoca, per consegüent, classifica-

cions que no tenen res que veure amb les establertes fòra del nostre radi nacional? Precisament per la raó que aquesta nostra evolució està encara en son bell principi, entenc que la corrent poètica nacional no ha arribat encara a desintegrar-se en multitut d'escoles de tendencies contradictories. Formem una mena de nebulosa poètica encara molt poc desintegrada i amb pocs focus distints i vigorosos d'ideals fixes i determinats; i fòra de les grans i primitives distincions com les de clàssics i romàntics, objectius i subjectius, i altres per l'estil, es perillós entre nosaltres embrancar-se en altres més sotils classificacions.

Totes aquestes qualitats del poeta Carner no han fet més que afermar-se i enrobustir-se en el seu darrer llibre *El verger de les galanies*, que'ns mostra al poeta en una nova modalitat. Un cert encarquerament que's notava en l'expressió poètica en els seus anteriors llibres ha acabat per desaparèixer en els versos d'aquest llibre, ont hi ha una suprema gracia i ductibilitat que ja revelen la mà del mestre. En la lenta formació de la llengua literaria catalana, senyala el darrer llibre d'en Carner un moment definitiu. Hi ha composicions com *El sonet als braços* en que no se sab què preuar més: si el ritme extern, model d'elegancia i sobrietat, o l'intern, en que'ls pensaments brillen com quatre perles sens màcula en el quadruple estoig del sonet. Altres composicions, com la *Balada* i la *Cançó voluble*, semblen rejovenir en els nostres temps l'insuperable mestría i habilitat dels antics tro-

vadors provençals en l'art d'entreteixir i brodar rimes i estrofes; i en quant al sentit, a l'esperit íntim del llibre, s'exhala de totes ses composicions un suau i discret aroma d'epicureísme de bon to que procedeix potser del venerable tinell de perfumat Foleon del vell Horaci, amb el qual el poeta haurà omplenada sa copa aquests anys darrers.

RAIMOND CASELLAS

En el bell florir de les nostres lletres la prosa ha anat prenent cada dia un lloc més preeminent. El despertar de l'ànima catalana fou obra dels poetes; ella tornà a obrir els ulls a la llum, breçada pels dolços acords de lires inspirades, i fins al dia en que ella pogué pendre conciencia del seu miraculós desvetllament no sapigué expressar el seu estupor sinó amb el llenguatge diví de la poesía, amb el qual modulà el seu càntic de ressorgiment.

Però ja fa temps que l'ànima catalana, serena, segura de sí mateixa, començà a empendre el camí salvador d'un pur ideal de llibertat i de cultura; i de llavors ençà ja no són exclusivament les veus dels seus poetes les qui l'acompanyen i encoratgen en sa gloriosa ascensió; es també la parla mateixa del poble, tal com brolla de llavis del més humil dels seus fills, desplegant solament les seves internes espontanies harmonies, la qui vibra pels aires de la terra modulant revelacions de

bellesa i escampant als quatre vents una lloança constant al geni rediviu de la seva llengua. La nostra renaixenta literatura pot ja mostrar amb orgull un bell planter primerenc de models de prosa que fan a la nostra llengua un bé incalculable de depuració. Car no hi ha dubte que en totes les literatures la prosa posseeix un valor educatiu més extens i més efectiu que la mateixa poesía. L'influencia de la prosa s'exerceix directament sobre'l llenguatge corrent de la vida ordinaria, i els seus models són sempre de fecondes ensenyances pera tots els ciutadans, que troben en ells la depuració de llur mateixa parla, i la modifiquen i la perfeccionen sense esforç i gradualment, seguint l'autoritat dels escriptors cultes.

La prosa no es originariament un art, com la poesía. Es l'ús natural de la paraula articulada que fixa les idees. Però si no es un art, ho esdevé, d'igual manera que la construcció d'un edifici s'eleva a la dignitat d'un art quant, a l'intenció de construir un racer contra'l vent i la tempestat, s'hi afegeix l'esforç de donar a l'edifici unes formes determinades que desvetllin determinades sensacions. Per això un poble civilitzat transforma tots els objectes que produeix amb fins materials en instruments estètics, reveladors de l'ànima i del sentiment. Aquesta transformació de la prosa en art i dels objectes d'utilitat material en objectes estètics suposa un sobrant d'energía i una plenitut de vida cerebral en el poble que l'efectúa. Es per això que'l florir de la prosa, en totes les literatures, comença

sempre en el període de més aguda activitat de construcció social, acompanyant sempre l'esplendor de les arts útils o industrials. Es per això que'l període més brillant de la prosa helènica es el segle de Pericles, i es per això també que la nostra prosa ha començat a florir quan al fons de cada ànima catalana ha llambregat, amb la màgica llum d'un ideal ferventment invocat, un segle de Pericles, resplendint en un avenir no llunyà.

En Pin i Soler, sotil i elegant; en Víctor Català, robust i cisellat; en Ruyra, de poètica i popular frescor; en Massó i Torrents, sobri i exquisit; en Pous i Pagès, fluid i abundós, són, entre altres que podríem citar, noms que glorifiquen aquest preludi esplèndid de la prosa catalana, fent pressentir en temps proper la plenitut de la seva florida. Podem dir que no passa any que no vegi la llum pública alguna obra mestra dels nostres prosistes.

El nom d'en Raimond Casellas s'es fet mereixedor d'esser escrit en el llibre d'or de la literatura catalana. El seu llibre *Les multituts* es quelcom més que una bella mostra de prosa selecta; es quelcom de trascendental, d'original en les nostres lletres. En Casellas, amb les seves *Multituts,* va tocar un tema nou, va penetrar en un camp encara verge de la nostra literatura i va assolir, amb el seu llibre, fixar la seva personalitat d'una manera original i inconfundible. *Les multituts* constitueixen, en el nostre concepte, un esforç afortunat d'*europeització* (diguem-ho així) de la nostra

literatura. Les lliçons dels grans mestres de la novela moderna, Balzac, Dickens i Zola, aquests grans vidents de les multituts contemporanies, fructificaren esplèndidament en el llibre d'en Casellas, qui no solament vegé amb potenta intuició l'element etern i universal en aquestes multituts que a tots nosaltres ens volten, sinó que també les integrà en alguns dels seus quadros ciutadans, dins la comunió del pobles capdavanters de la civilització, i fins ha pressentit la vagosa remor de les multituts de la gran *civitas* futura catalana.

Aquest caràcter modern del llibre d'en Casellas mereix totes les nostres lloances. Brillant: aquest es el calificatiu que més escau a l'estil d'aquest escriptor; estil extraordinariament pastós, mogut i vibrant, executat amb fermes pinzellades regalant materialment color, fins amb excés alguna vegada, i amb un dibuix de contorns vigorosos i opulents, respirant tot ell una plenitut de vida sensual que recorda la manera de Rubens.

L'autor de *Les multituts* logra grans efectes valentse d'un savi procediment de contrast, en el qual se manifesta mestre consumat; contrast de llum i d'ombra que illumina i enfosqueix alternativament els moviments tempestuosos de les cegues multituts. En *Les veremes de la por,* a l'alegría de la vila, voltada «de les tendres verdors dels horts, de la virolada catifa dels pàmpols», tota plena d'una «remor de festa anunciant l'entrada del vi novell», se juxtaposa amb tons om-

brívols l'arribada de les colles dels veremadors, «bruts i terrosos, estol immens de pobriçalla» que «fan extremir de por als veíns darrera de les portes». En *Els miquelets al convent,* el remat esporuguit de les monges, «grogues com la cera i amb segament de cames, arraulides per l'esglai vora'ls amagatalls de les gelosíes» al veure entrar al pati del convent les colles dels temuts miquelets, contrasta bellament amb la nota riallera de la sobtada, involuntaria «aparició de les dònes blanques al travers del trocejat reixat de fusta» i el gest ample, joiós i asserenador de l'oficial que, «descobrint-se airosament», exclama, boi saludant-les: «Bones tardes tinguin». Tots els quadros del llibre prenen l'extraordinari relleu que'ls caracteritza mercè an aquest encertat joc de llum i ombra.

Molt allargariem aquest estudi si'ns entretinguessim en analitzar la tècnica usada per l'autor en aquest llibre i els medis de que's val pera reforçar la taca de color. Solament farem notar algunes de les particularitats del seu mètode descriptiu. En Casellas era poeta. I en aquest sentit no arriba mai a impersonalitzar-se en les seves descripcions. Es una descripció sempre apassionada, entusiasta, la seva: s'hi veu l'ànima del poeta deixant-se arrocegar per les tèrboles onades de l'ànima de la multitut. I d'aquí les freqüents exclamacions líriques amb les quals interromp les seves descripcions: «Quin espectacle més brau!» «Quina bellugadiça més airosa!» «Qui era capaç de resistir?... «Quin lluitar desesperat era aquell!».

Una altra característica del llibre d'en Casellas es la vaguetat del medi ambient que volta les seves visions, l'indeterminació del fons sobre'l qual fa moure les seves multituts. La vila de Fartanelles, de *Les veremes de la por,* i la de *Justicia del poble* són unes viles qualsevulga de la nostra terra; són una mena d'abstracció de la vila agrícola catalana sense fesomía que les distingeixi.

Les societats en que s'agiten l'artista de l'*Exposició d'esculptures,* l'orador del *Meeting de levites,* la cantant del *Públic gelós*, etc., són reflexes vagosos, difumació imprecisa de la nostra societat barcelonina. Els paisatges del *Simulacre de guerra* i de *Deu-nos aigua, Majestat,* resten boirosos i sense relleu. Les seves viles, les seves societats, els seus paisatges, són pures abstraccions de la realitat, arquetipus que's poden referir a totes les nostres viles, societats i paisatges. Sembla com si l'autor, absort per l'idea de donar tota l'amplitut possible als desordenats moviments de les multituts, hagués volgut desembraçar els seus quadros de tota mena d'obstacles que distraurían l'atenció pera fer-los destacar amb violenta pinzellada damunt d'un fons gris i uniforme.

L'autor, conseqüent amb el seu procediment sintètic, desencarna el fet humà de tot l'element relatiu pera portar-lo a l'esfera de lo absolut i encarnar-hi una significació trascendent i universal i així fer reviure als nostres ulls, no la multitut aquesta o aquella, sinó la multitut-símbol. Es per això que'l llibre d'en Casellas

fa l'efecte de ser més aviat l'obra artística d'un ideòleg que la d'un observador, més aviat una reunió d'estudis psicològics preliminars a la concepció d'una gran obra que un recull de narracions o poemets en prosa, cadascú d'ells complet dins del seu cicle.

Es una qualitat o un defecte aquesta vaguetat del medi ambient de les visions d'en Casellas? No'ns atrevim a decidir. Ens acontentem amb fer ressortir la fesomía original del llibre. Però sí que'ns atrevirem a dir que aquestes vigoroses *Multituts*, que tant profondament estudià i amb tanta potencia feu viure el verb fogós d'en Casellas, eren no més que la llevor d'altres concepcions futures, com estudis que havía de desenrotllar amb tota l'amplitut, com síntesis que esperen un pacient anàlisi, com abstraccions que demanen ser interpretades segons una viva realitat d'un temps i lloc determinats i aplicades a fets concrets i vivents. En altres paraules, creiem que la Multitut no pot ser el personatge, l'hèroe, de cap obra artística. No hi ha res més antitètic que la Multitut i l'Hèroe. La Multitut es l'element cego, anònim, indistint, igual per tot arreu, es l'home pres com un de tants elements de la natura i subjugat per ella. L'Hèroe es l'apoteosi de l'individualitat, la flor suprema de la personalitat, lo essencialment original, distint de tot lo que'l volta, l'home subjectant el cosmos al seu imperi.

La Multitut: heus-aquí el veritable fons de tota pintura de vida humana. Multitut i Natura: heus-aquí els dos telons de tonalitat uniforme sobre'ls quals l'artista

té de fer ressortir, amb grandiosa violencia, aquesta augusta exaltació i redempció de llurs forces brutals i caòtiques; l'individu, l'Hèroe, llançat a la conquesta d'una esfera super-humana. Natura, Multitut, Hèroe: tres fases successives d'una mateixa gènesi; santa trinitat d'una evolució cada cop més perfecta; arrels, tija i flors d'una mateixa planta.

La mort ens ha arrebaçat, malhauradament, aquesta esperança de que en Caselles fes servir aquestes *Multituts* com a fons grandiós d'una concepció consagrada per la presencia de l'Hèroe; de que tracés en altres obres successives la resultant lluminosa d'aquest món tenebrós aont ens ha introduit; de que sortís de l'esfera de lo absolut i pastés, amb sa poderosa grapa, l'ànima d'aquestes multituts vivents, bategants, vibrants de la nostra Catalunya actual, sedentes de civilització, desficioses de progrés i més desficioses i sedentes encara de l'Hèroe promès que les ha de guiar per vies de benedicció.

VÍCTOR CATALÁ

RECORDO que en Maragall, en la crítica que va consagrar als *Drames rurals,* de Víctor Català, va fer notar amb molta justesa que reflexaven una visió fragmentaria de la vida, l'aspecte negre i tràgic de l'humanitat, deixant de banda absolutament l'aspecte lluminós i rialler, tant real com l'altre i el seu complement. Per altra part, el mateix autor de *Drames rurals* ho confessava explícitament en el pròleg d'aquest llibre quan aconcellava a la «damisela ciutadana» que no'l llegís, pera que no l'ofenguessin «els colors massa crusos, les ratlles massa negres» de les seves creacions. Doncs be, sembla que aquesta visió fragmentaria, aquesta terrible suggestió que'l costat tràgic, brutal, impietós de l'existencia exerceix sobre l'esperit de l'ilustre escriptora catalana va restant com el segell definitiu, característic de la seva forta personalitat. I així ens ho vingué a confirmar el seu llibre *Caires vius,* ont s'accentúa i s'enfondeix amb la

mateixa força d'abans la negror sense consol de la miseria humana.

Prou que la Víctor Català, donant mostres d'una perfecta coneixença del seu temperament i dels perills als quals l'abocava, va anunciar i va fer «un llibre gai, de marquesets i reines..., un llibre culte i frèvol com un país de vano» amb el seu llibre de versos titulat *Llibre blanc*. Prou que va intentar sortir de la monotonía a que la condemnava l'únic prisma que utilitzava pera mirar l'espectacle multiforme de la vida, fent un esforç en la seva novela *Solitut* pera abarcar en tota sa complexitat tràgica i idílica, atormentada i serena, la vida dels humans, l'ànima de la natura. Però aquells versos (fòra dels que havíen sigut formats dintre dels motllos de la visió naturalista), eren no més que una confessió de l'impotencia en que's veia llur autor de concebir una idealitat serena i plàcida, beguda directament en les fonts de la realitat. Tota l'idealitat continguda en les poesíes del *Llibre blanc* es, en efecte, filla de l'artificiositat; una idealitat de país de vano completament superficial. I en quant a *Solitut*, la nota negra hi domina en definitiva, eclipsant dintre les tenebres d'un destí implacable tota aquella natura desolada ont ha aparegut, com una visió fugitiva d'un altre món somniat, la meravellosa i serena figura del Pastor.

Hi ha temperaments tant *tranchés*, tant d'una sola peça, que són immodificables. Hi ha ànimes que graviten amb una imantació tant forta cap a una sola

de les infinites orientacions possibles de l'espiritualitat humana, cap a un sentit determinat dels molts que's poden concebir en la nostra visió del món, que són inútils tots els esforços que elles puguin fer pera violentar la llur espontania tendencia i conseguir una efectiva desviació de l'instint llur. L'ànima de Víctor Català es d'aquestes. I així veiem que després de les infructuoses temptatives pera fer mostra de la seva adaptabilitat a altres ideals artístics, com l'agulla imantada després d'agitar-se un moment fòra del seu centre, roman immòbil un altre cop, senyalant el nord invariable ont tendeix invenciblement el seu temperament innat. I aquesta es la significació que té, en el meu concepte, el llibre *Caires vius.*

Es un cas, el de Víctor Català, altament curiós i interessant, sumament útil pera estudiar i analitzar el mecanisme de l'evolució literaria de la nostra terra. Podem dir que l'obra de Víctor Català representa el periode de perfecta assimilació del naturalisme en la nostra literatura. Fins ara la corrent naturalista en les nostres lletres havía sigut exclusivament pera'ls nostres escriptors un instrument a posta pera revelar i treure a llum l'element *típic,* propriament nacional, de la nostra ànima popular; i aquest element *típic* i pintoresc s'havía encarnat en un ruralisme estret, convencional, raquític, en el qual lo únic important, lo únic que mereixía esser posat de relleu, era tot lo que la tradició consagrava com a característic del nostre poble, tot l'element pintoresc i superficial dels nostres cos-

tums i de la nostra vida social. Però, en canvi, aquest ruralisme, entretingut en pintar el català cobert amb la seva berretina, bevent el seu porró, exhibint per tot la seva proverbial honradesa i la simplicitat natural dels seus costums en funcions d'avi, padrí, hereu, fadrí i bailet, i en forma de pagès, pastor, pescador, rabadà, etc., segons les circumstancies, i mai infringint el culte a les tradicions del bon temps de l'avior; aquest ruralisme s'havía oblidat d'observar i d'estudiar *l'home* que bategava sota aquell català; s'havía descuidat d'escorcollar l'entranya viva de la seva humanitat i ens havía servit solament un maniquí, enfarfegat, això sí, amb tots els atributs de la catalanitat, però dintre'l qual hi havía un vuid esglaiador.

Aquest ruralisme era un fruit xorc i prematur del naturalisme. No hi corría la sava humana i universal, que es la vida de tota obra d'art i la primera condició de la seva feconditat. Però va venir la Víctor Català, i amb un gest heroic, d'un sol cop va tirar per terra tota aquella humanitat de cartó pintat amb que la pobre fantasía dels seus antecessors havía poblat les nostres encontrades, i amb mà implacable va presentar als nostres ulls, viva i bategant, l'entranya del nostre poble, vessant tota la sang dels seus instints, vibrant amb tota la virulencia de les seves passions inconscients. El naturalisme, al cap de molts anys d'haver sigut exilat de totes les grans literatures de l'Europa, havía trobat, a la fi, el seu verb vivent entre nosaltres; s'havía trobat, finalment, un punt d'enllaç que'ns man-

cava, amb l'espiritualitat del món modern; una torrentada d'humanitat, tempestuosa, desenfrenada, arrocegant tot el tumult interior dels instints i de les passions, ressonant de totes les veus tràgiques de la nostra existencia, feia sobtada i triomfal irrupció en el camp de la nostra novela, com poc abans l'havía feta en la nostra poesía.

Què hi fa, al costat d'aquesta gran victoria, que l'art de la Víctor Català no respongui, com fora de desitjar, a la complexitat de la vida, a l'infinitat d'aspectes de l'ànima humana? No es prou haver-nos fet conèixer d'una manera viva, en la gent del nostre camp, la superba, l'indomable bestia humana, amb tota la plenitut dels seus instints atàvics, amb tota l'inconsciencia i frenesí de la seva vida interior, amb tot el misteri que envolcalla la psicología inextricable dels seus pensaments i les seves accions? Víctor Català ha descobert realment un nou continent en aquest món encara desconegut de l'ànima del nostre poble. Aquest replec interior del cor de la nostra gent que ella ha descobert i ha mostrat al viu era verge i absolutament inexplorat abans d'ella. No'ns lamentem de que no'ns en hagi pogut mostrar altres replecs, tant importants i interessants com aquest. Al contrari, jo entenc que'ns havem de felicitar de que no intenti fer noves exploracions en diferent sentit i de que la seva darrera obra continui en esperit la tendencia de la primera. La gravitació, com ja havem dit, del temperament de la nostra escriptora cap a un aspecte par-

cial de la vida es invencible, sense vacilacions. Doncs si es sincera no's preocuparà més d'enganyar-nos fent-nos veure que també pot donar impressions rialleres i serenes de l'existencia. Contenti-s amb el fragment de veritat que pot veure en plenitut, donat el seu temperament. La vida li ha posat davant per davant una sola fesomía d'aquest monstre de cent cares que a cadascú de nosaltres ens ne presenta una de distinta. Si li ha tocat en sort fitar constantment els ulls més ombrívols i esglaiosos de tots els que parpellegen en aquesta misteriosa esfinx de la vida, reveli-ns constantment tota la negror tràgica, tota la crudeltat implacable que vagi descobrint en llur fons insondable, i deixi pera una «damisela ciutadana», que de segur vindrà amb el temps, el treball de brodar *llibres blancs* i de somriure a totes les placideses i ventures de l'existencia.

Els *Caires vius* confirmen un cop més la forta personalitat de l'ilustre escriptora. En aquesta època de la nostra literatura que'n podríem dir de transició, plena d'anhels futuristes, commoguda per una irresistible aspiració cap a un classicisme tot just vesllumat per un vagorós pressentiment, en aquest període d'assaig i de tanteig en el qual la nota dominant es la discreció literaria, el bon gust naixent, la feconditat moderada, no dubtem en declarar que'l cas de Víctor Català constitueix la nota més forta i definitiva de la nostra actual literatura; es el fruit madur de la nostra època, la representació completa de aquest moment de la vida de

la nostra societat. El nostre ruralisme, amb ella ha arribat al punt més alt de la seva evolució i es una flor perfecta digna de perfumar els aires de la Ciutat futura que ara comencem a aixecar.

Víctor Català, en el *Pòrtic* que va escriure al davant dels seus *Caires vius,* surt a la defensa del ruralisme amb la vivacitat i l'apassionament d'una persona directament ferida en el seu amor propri. La campanya de civilisme que les noves joventuts catalanes han emprès amb tanta ardor ha arrocegat a molts fòra d'un límit raonable, i en els llurs entusiasmes pels nous ideals no han tingut escrúpol d'anatematitzar i ridiculitzar tendencies que, com el ruralisme, predominaven potser en les anteriors generacions. I com el que això escriu ha parlat més d'una vegada contra un *cert* ruralisme, i tement, per altra part, que les meves paraules i les meves intencions hagin estat mal interpretades, vull tornar a parlar sobre aquesta materia, no fos cas que Víctor Català, en les alusions als crítics i als directors de l'opinió literaria que fa en el seu *Pòrtic,* hagués inclòs *in mente* el meu modest nom en la llista del seus contradictors.

El civilisme que sentim els joves (al menys molts de nosaltres) no suposa la ruina del ruralisme. No's dreça davant d'ell «com una enemistança, com una menaça formal», com pretén Víctor Català. Al contrari, se dreça davant d'ell com una norma, com una guia, com un ideal sintètic de tota la literatura, ideal que obre un gest imperial envers totes les seves mani-

festacions pera insuflar en elles un sentit informador d'alta idealitat i aixecar-les a un nivell de superior cultura. Es no més que una corrent que tot just s'inicía cap a l'organització estable de tots els elements de la nostra intelectualitat que fins ara havíen anat dispersos i esgarriats, mancats de cohesió i obeint al més anàrquic i inadmissible individualisme. I un cop convençuts de la necessitat apremiant d'endreçar i organitzar tota la varietat d'aspectes de la nostra producció literaria vers un ideal superior que a tots els acoblés per igual, han vist els joves d'avui que aquest ideal que havía d'ocupar el lloc central de tota la jerarquía de tendencies i gustos literaris pera escampar i infondir en tots ells el seu esperit regulador i orientador, no podía esser altre que'l que naturalment imposa en tots els ordres de la vida d'un poble organitzat la seleccio social més elevada, l'aristocracia de l'inteligencia, nucli i ànima veritable de la Ciutat.

En totes les literatures cultes que han arribat a plenitut, l'esperit civil regula i presideix tota l'activitat literaria, i baix la seva hegemonía conviuen i evolucionen, ordenades en una jerarquía natural, totes les tendencies i totes les escoles, fins les més anàrquiques i les més desproveïdes en apariencia de civilitat, com es el ruralisme. Lo essencial pera una literatura que vol esser culta no es que l'absorció de la ciutat arribi a anorrear tota tendencia ruralista, sinó que tot aquell que pretengui influir intelectualment sobre'ls seus conciutadans i escrigui *de re urbana* o *de re ruruli* sigui

un *ciutadà* en esperit, en el més alt i pur sentit de la paraula. Quan advoquem pel triomf del civilisme en la nostra literatura, no volem pas dir que tota l'activitat l'havem de consagrar a assumptes exclusivament ciutadans, perquè podría donar-se'l cas (i no sé si ja s'ha donat alguna vegada) d'una obra *civil* per la materia i netament *rural* per l'esperit, en qual cas no tindría la més petita valua espiritual.

I d'exemples pera ilustrar la materia que estem discutint ne van plenes totes les literatures. Un dels més eloqüents es el que'ns ofereix en Zola. Pocs han arribat com ell a una intensitat tant gran de color i de sentiment en les descripcions que ell ha deixat en algunes de les seves noveles de la vida rural i en la psicología de la gent camperola. I no obstant, quin esperit més eminentment civil batega en tota la seva obra! Ell ha sigut un dels hèroes i un dels martres més admirables d'aquesta cavallería moderna que se'n diu ciutadanía, i el seu ideal d'alta civilitat el va portar a obrir aquell gest immortal amb el qual va enlairar la justicia trepitjada i escarnida i que restarà com un dels moments més solemnials en l'historia de l'humanitat.

I aquí teniu una altra figura: en Mistral, el creador de *Mireio,* el poema rural més gran de l'època moderna. Us imagineu que aquesta portentosa creació l'hauría poguda realitzar un camperol de geni, mitjanament ilustrat, desproveït d'un fons respectable de cultura essencialment ciutadana? Potser encara no'ns do-

nem prou compte de l'estreta relació que hi ha entre l'obra del gran poeta provençal i aquesta immensa radiació de cultura que, com un focus de llum inextingible, escampa per tots els àmbits de la terra la ciutat de París, la ciutat més ciutat del món i de l'historia. El geni d'en Mistral fou fecondat directament per l'esperit lluminós de l'antiga Grecia, la primera mestra de civilitat que, durant alguns segles, ha informat constantment i amb més o menys intensitat l'evolució de la cultura francesa, i que, per raons especials ètniques i geogràfiques, s'es aclimatat especialment en les terres assoleiades de la Provença.

El ruralisme, com tota escola o tendencia literaria que té arrels en la vida i en la realitat, no mor mai ni pot morir en tot el procés d'evolució de qualsevol literatura. Ni en les èpoques *clàssiques* de les literatures, caracteritzades per un predomini exagerat dels assumptes ciutadans sobre'ls del camp, s'es eclipsat totalment el ruralisme; i així veiem en el sigle d'August, en aquell temps de la més esplendorosa prepotencia de Roma, a Virgili escrivint les seves *Geòrgiques* i les seves *Bucòliques,* com abans el seu mestre Teòcrit escrigué els seus *Idilis pastorals* en la fastuosa cort dels Ptolomeus. I pera parlar de temps més recents, recordarem que a França, en ple sigle XVII, en l'època del pseudo-classicisme i dels poetes-cortisans, va sorgir la figura de Bernardí de Saint-Pierre, autor de l'admirable llibre *Paul et Virginie,* tot ell ple del més fresc i espontani sentiment de la natura.

Així, doncs, pot restar tranquila l'ilustre autora dels *Drames rurals;* el camp sempre tindrà els seus cantors, i la seva gent sempre servarà en el seu interior un misteri més pera explorar i pera atraure la curiositat i l'observació apassionada d'aquells esperits pera'ls quals el goig suprem consisteix en sorpendre els mòbils secrets, els ressorts pregons de les accions i dels pensaments d'una ànima. I del civilisme que s'ha iniciat entre les joves generacions catalanes res ne temi, perquè lluny de voler destruir el ruralisme, té com finalitat suprema elevar-lo cap a un ideal de més cultura i encabir-lo i orientar-lo dintre una concepció plenament orgànica de la nostra literatura.

MIQUEL COSTA I LLOBERA

Una llegenda de l'antiga Grecia conta que després d'haver mort Orfeu a mans de les Mènades, el seu cap i la seva lira, llançats a la mar, havíen arribat, empesos per les onades, a l'illa de Lesbos. De llavors en avant, el cant i la cítara tingueren un sojorn escullit en les ombrívoles valls d'aquesta illa, calificada pels poetes de «melodiosa entre totes». Allí mostraven a l'extranger la tomba i el cap d'Orfeu, i deien els antics que'ls rossinyols refilaven en aquest indret més dolçament que enlloc.

Aquesta llegenda s'es repetida entre nosaltres. Morta la Poesía de la nostra terra en mitg de la fatal dissort que, segles ha, destruí o be ofegà la vitalitat de la nostra raça, la seva cítara, muda i polsosa, llançada a la mar i a mercè de les onades, trobà a la fi un veritable refugi en una illa, en un sojorn encisat i rialler, en una altra Lesbos voltada de blavors, isolada en l'immensitat, lluny de tot oratge de tempesta, expo-

sada no més que a la caricia de tebies halenades, suspesa com un niu, gronxada com un breçol sobre les rítmiques onades de la nostra mar llatina. Edem delitós d'eterna pau, cim afortunat de l'antic reialme d'Hesperos, respectat de l'envaïdora ona, que ombreja l'olivera i que perfuma el taronger.

Sí: Mallorca es estada pera Catalunya l'estoig preciós, l'urna sagrada, ont anà a ocultar-se el tresor de la Poesía clàssica quan tingué d'emigrar de la terra nadiua, fugint la fredor dels cors i l'estrèpit mai interromput de combats i de revoltes, que hauríen acabat per trocejar-li les ales i ofegar-li la veu. L'eximi Costa i Llobera l'ha cantat, en estrofes de serena armonía, aquest sojorn de la lira grega a l'illa daurada, en el seu hermós poema *La deixa del geni grec.*

> Així dins tes entranyes retens, Illa daurada,
> l'eterna lira grega, dels genis envejada,
> do de l'antic monarca dels ideals cantors
> a la flor de ton poble, capaç de ses amors...

I heusaquí que quan els temps s'han presentat propicis, aquesta urna oblidada s'es oberta com per encís, i, com del seu sepulcre, n'ha eixit la Poesía ressurgida, lluïnt encara fresques les exquisides gales de l'antigor i enlairant-se triomfant pel damunt de nostres caps. I nosaltres, els catalans de terra ferma, en veient la graciosa visió voleiant al damunt nostre, l'hem reconeguda, l'hem cridada, i li hem fet contar els secrets de la dolçor de la seva veu, de la gracia

del seu gest, de l'exquisidesa de la seva dança. Nosaltres érem homes tot acció, fets pera la lluita, endurits pel combat, de veus rogallades i actituts violentes. Però la visió ressurgida de l'illa germana ens ha seduit des del primer moment amb els seus encants suaus i delicats, ens ha fet escoltar les melodíes sotils i flotants de la seva cítara florida; i heu-nos-aquí, mercès a tant noble educatriu, redimits en part del pecat original de la nostra rudesa primitiva.

Mallorca, en efecte, en l'esfera literaria ha estat sempre la terra del bon gust. Com una bona germana, ha brindat a l'ànima poètica catalana, pletòrica de vida, un oportú dulcificant que ha reposat el ritme del seu pols i entonat la violencia del seu gest. La Musa mallorquina ha fet sonar l'armonía frigia, dolça i sensual, en el festí de la nostra Renaixença poètica, ont vibrava solament l'austera armonía dòrica. Les notes insinuants de la flauta han vingut a filtrar-se entre les pulsacions quelcom dures de les cordes de la lira, enllaçant i fonent els acords i els arpegis d'aquesta en l'efluvi del seu halè suavíssim. La jove generació catalana es plenament conscient d'aquesta benefactora influencia, exercida sobre d'ella per l'escola poètica mallorquina, que ha estat el gresol ont se són esvaïdes i s'estan esvaïnt encara moltes de les impureses de la nostra inspiració.

I be podem dir que aquesta providencial influencia, benfactora, per lo mateix que ha vingut de germans d'un mateix casal, està tota encarnada en la

serena figura del seu ilustre capitost, en Costa i Llobera. Esperit posseïdor d'una vasta i sòlida cultura clàssica, ha depurat, per medi d'un treball incessant, el seu estre en l'atmósfera lluminosa de la cultura helènica, s'ha encarnat el do diví de la gran serenitat homèrica i ha trobat el secret de les més amagades armoníes, i de les més diàfanes transparencies de la nostra llengua i de la nostra rítmica, fins al punt que se li poden aplicar aquelles paraules que'l poeta Sordello endreça a Virgili en el Purgatori del Dant:

> Oh gloria dei Latin... per cui
> mostrò ciò che potea la lingua nostra.

Aquesta cultura, aquest equilibri, aquesta armonía que caracteritzen la personalitat poètica d'en Costa, el col·loquen en el punt central del nostre actual moviment literari. Es el centre equidistant de totes les tendencies que tracen l'òrbita ideal del nostre esperit en l'esfera de la poesía. Es el punt de confluencia ont se topen i's neutralitzen totes les corrents que empenyen actualment l'inspiració dels nostres poetes. Es la síntesi vivent i l'armonía perfecta de tots els ideals contraposats que al seu voltant se topen i's combaten. Es el repòs en mitg de l'agitació, el medi entre'ls extrems, i, com a tal, un exemple vivent i un model ont havem d'anar a apendre tots els poetes, car la seva obra es rica en lliçons profitoses pera totes les escoles, àdhuc les més extremades i les més irreductibles en apariencia.

En efecte: el nostre moviment poètic està dividit en dugues tendencies contraries, entre les quals s'extenen gradualment tots els matisos intermediaris. D'una part, aquells que creuen que la poesía es una pura inspiració, una flama sorgida espontaniament del fons de l'esperit, a la qual s'ha de deixar en la més completa llibertat pera que pugui forjar les formes expressives del sentiment intern. Filla d'un acte purament intuitiu, la poesía, segons aquests, rebutja els motllos, de qualsevol mena que sien; tot precepte, tota fórmula, no es més que un obstacle que priva la seva lliure volada. Surgint la paraula poètica en els moments raríssims de plenitut de vida espiritual, se l'ha de deixar tal com brolla, considerant com un crim tot treball de llima, i com un absurd el coneixement i l'estudi d'una tècnica especial de la poesía. Aquesta es el pur sentiment; la fantasía, la voluntat i l'inteligencia són facultats forasteres que no hi tenen res que veure, i que solament poden enterbolir amb llur contacte impur les transparents i ocultes dèus de l'inspiració.

An aquests contesten els contraris que, essent la poesía una revelació expressiva de l'ànima, necessita una forma, que, com a tal, es perfectible i pot ser objecte d'estudi. Que per lo mateix que'l sentiment poètic necessita, pera manifestar-se, una expressió més o menys material, la poesía entra dins de l'esfera de les demés arts, i, com aquestes, posseeix una tècnica que requereix previ estudi i molt treball de cisell. Que

l'obra del poeta no surt d'un tret, armada de totes armes, com Athena del cap de Zeus, sinó que demana temps i treball incessant pera fer-la plenament expressiva del sentiment que l'informa. Que en l'obra de l'artista en general i en la del poeta en particular no s'ha de pendre precisament, com a norma de criteri pera judicar del seu valor, l'intensitat suggestiva i emotiva de la sensació amb la qual ens remou l'esperit, sinó principalment la solidesa de la construcció del conjunt, el valor, per dir-ho així, arquitectural de la seva estructura, la disposició savia i ordenada de cascuna de les parts que l'integren. I aquestes dugues escoles, posades la una al davant de l'altra, han extremat les llurs teories, en aquests darrers temps, fins al punt que alguns dels primers proclamen com un dogma de llur credo estètic la necessitat d'admetre els versos coixos i mal-sonants, i entre'ls segons n'hi ha que arriben a alçar la veu pera'l prompte adveniment del culteranisme. A l'amorfisme dels nostres poetes revolucionaris s'oposa una imposant creuada de sonetisme empresa pels nostres joves parnassians.

Entre'ls ultra-romàntics i els pseudo-clàssics, com un far enmitg d'una mar revolta, s'aixeca la serena figura d'en Costa, qui dona una mà a quiscun dels dos combatents. Es un místic com els primers, accepta plenament l'origen diví del foc sagrat de l'inspiració; cap estre com el seu està rublert d'aquesta misteriosa *unció poètica,* qui volta la paraula inspirada d'un cert murmuri august, inarticulat, revelador de l'infinit de

la nostra ànima. Ningú com ell posseeix en un grau tant suprem el poder evocador, que fa del poeta un oracle o un taumaturg. I accepta amb els segons el concepte clàssic de la forma, que cal llimar i cisellar sense repòs, però no per ella mateixa, sinó solament pera fer-ne una àmfora digna de copçar el vi veritable de l'inspiració. L'emoció de l'ànima del poeta forma el fons essencial de la seva obra; però aquesta emoció es solament el diamant en brut, que, treballat per mans hàbils i destres, irradiarà en tota sa potencia la llum que tanca dins de la seva entranya. Ell diu als primers, als revolucionaris, als iconoclastes, per boca d'un altre insigne mallorquí, l'exquisit poeta Joan Alcover:

«Jo no soc dels que creuen que la tècnica de les arts s'ha de simplificar fins al punt de reduir-se a una cartilla elemental d'ensenyança primaria. Es precisament indispensable el domini de la tècnica pera poder-se'n deslligar i llançar-se a genials extralimitacions.»

I diu als segons, als parnassians, als culterans: «En bonhora posem a la lira cordes noves; vaporitzem la forma pera fer-la flexible i delicada; sorprenguem els secrets de laboratori; mes tot això sens perjudici de la nadiua originalitat. Refineu l'art, mes no tant que's quedi a la refinadora la part més saborosa i vital de la substancia; voleu amunt pera mirar a vol d'aucell les destinacions humanes, no pera *escriure èter amb èter damunt d'èter.*»

Passem ara a estudiar la seva obra i a admirar de més aprop els meravellosos joiells de sa poesía.

Si alguna definició's pogués donar d'en Costa, ont se resumís el conjunt de les notes característiques de la seva fesomía poètica, jo'n donaría aquesta: En Costa es el poeta de la Serenitat. I lo singular es que, baix aquest aspecte, no's poden arribar a distingir en la seva obra èpoques distintes; la mateixa maduresa, la mateixa plenitut espiritual ha revelat en Costa en les poesíes de la seva joventut que en les que ha escrit d'home fet. Es una ànima de gran força passional, però, de jove i tot, la passió, en els seus cants, se resol sempre en serenitat. Recordi-s aquell adeu, amarat de llàgrimes, que a l'infantesa perduda adressa en la poesía *Joventut:*

Adeu! el sol ja se'n puja,
rogent, per l'immensitat.
Oh, que es de bella la vida!
Oh, que n'es d'ample l'espai!
Daume el bastó de romiatge,
que es hora de caminar...
Senyor, Senyor, beneïu-me!
Cor que bategues, avant!

Aquesta dolça equanimitat, aquesta profonda bonança final que's fa en son ànima després de totes les agitacions tempestuoses del cor, es constant en en Costa, i ha estat el ritme intern que li ha dictat l'armònica i ferma arquitectura dels seus cants més ori-

ginals. Es per això que les darreres estrofes de totes les grans poesíes líriques del nostre poeta tenen una suggestió de calma infinida i donen aquesta sensació inefable que'ns produeix un esqueix de cel blau entre'ls núvols d'una tempestat passada.

Mireu aquesta darrera estrofa de *Cala gentil:*

> ...Què hi fa? D'aquesta cala opalina
> prou el misteri n'hauré gustat,
> mentre ara, a l'hora que'l sol declina,
> *m'hi sento fondre dins la divina*
> *serenitat!...*
> Oh dolç moment, *oh glop d'eternitat!*

Moments de mística comunió amb lo inefable de la vida els té sovint en Costa, àdhuc en aquelles poesíes i tot en que, tant el tema com el to èpic amb que'l cant arrenca la volada, semblen allunyar-lo de l'esfera purament espiritual dels sentiments. Però tot, tot, fins els espectacles més selvatges de la natura, en que aquesta sembla divorciada de l'home, tot li suggereix, al cap-d'avall, un símbol vivent i passionant dels eternals problemes i conflictes del cor humà; en les seves mans tot s'humanisa; roques i boscos, ones i coves vibren amb el seu dolor i la seva joia, i els incorpora, els assimila al seu esperit, com imatges fidels de les seves aspiracions i dels seus defalliments, en contraposició al nostre Verdaguer, que té una tendencia constant a atribuir a la natura una individualitat sentimental distinta de la de l'home.

Temps era temps en que'l boscà murmuri
essent al d'ara igual,
me sonava tant sols com un auguri
de càntic triomfal.

(Vagant pel bosc)

Oh penyals! sobre vosaltres s'agermana,
amb sublim serenitat, l'horror potent...
Ah! parleu, que vos entén la vida humana,
perquè sou de la tragedia el monument.

(Costa brava de Mallorca)

I qui no recorda, sense una tremolor de divina esgarrifança en tots els seus membres, aquell clam sublim amb que s'obre la seva magna poesía *El pi de Formentor:* «Mon cor estima un arbre»? Quina palpitació tant pregonament humana pren aquest *arbre* cantat pel Poeta per virtut de la taumaturgía, del seu verb, abrusat d'amor a les coses!

La grandesa de la poesía d'en Costa prové principalment del pregon sentit que ell té de la vida. El misteri sagrat de l'existencia el té constantment davant dels seus ulls. I quan ell s'aboca pantejant, afanyosament interrogador, an aquest abisme esglaiador i insondable que l'inteligencia humana no pot omplir, surgeix sempre als seus ulls, omplint, com un halè inflamat, totes les esferes, la presencia inefable de la Divinitat. La religiositat d'en Costa es eminentment bíblica. La primavera més d'una vegada li suggereix el record del Paradís terrenal del Gènesi, i el fulgor de Jehovà i la veu tonant dels profetes d'Israel sur-

geixen en potents imatges davant d'ell, enmitg dels espectacles sublims de la natura. Dintre l'arquitectura majestuosa i robusta de les seves estrofes simètriques, esculpides, com columnes de catedral, l'inspiració d'en Costa canta com una música d'orgue. El sentiment de la Divinitat no l'abandona mai.

Plers mai sentits a mi venen,
efluvis dels cels oberts,
i ara mos braços s'extenen
pera abraçar l'univers.

(Damunt l'altura)

Que ma vida se torni desolada
com un desert aquí,
sols que hi senti la vida soleiada
d'amor qui no té fi.

(Adorant)

Al costat d'aquesta font bíblica de l'inspiració d'en Costa trobem, com complement inseparable, la clàssica, la que raja de l'immortal poesía helènica i llatina. Però no's cregui que aquest doble aspecte de l'estre de nostre poeta's manifesti amb duplicitat; es a dir, que unes vegades la seva poesía es filla d'una *imitació* de la Biblia i d'altres d'una *imitació* dels clàssics. En ell res procedeix d'*imitació* retòrica i erudita. Particularment en el seu aspecte clàssic, l'influencia dels antics poetes greco-llatins sobre sa inspiració es oculta, fonda, més espiritual que formal. Salvat les seves *Horacianes,* en algunes de les quals se nota l'esforç eruditista, en totes les més correctes de les

seves poesíes, el parentiu d'en Costa amb els clàssics resulta d'uua profonda semblança del seu esperit amb el que animava tot l'art, tota la poesía d'aquella immortal antiguitat; es el tò del seu cant, el ritme intern de sa inspiració, l'arquitectura ponderada de les seves creacions, lo que, després de conèixer ses obres mestres, fa venir involuntariament als llavis el mot: *clàssic*. Per això ell ha pogut apendre amb tant profit en les abundoses dèus d'aquelles literatures. Per això el seu classicisme no resulta arcàic ni constitueix cap passatemps de refinat erudit, ans al contrari, es un classicisme tot modern, tot actual, en el qual ell ha vuidat, com en copa cisellada, totes les ansies, totes les inquietuts, tota la febre d'ideal que caracteritzen l'ànima moderna. I es que en Costa, a l'anar als clàssics, ja era clàssic. Tenía en la seva ànima la virtut indispensable pera assimilar-se les lliçons d'aquells mestres immortals, aquella virtut en la qual abans havem resumit totes les qualitats que'l caracteritzen, que'ls grecs coneixíen amb el bell nom intraduible de *sofrosine* i que nosaltres podem nomenar, aproximadament, serenitat.

D'aquesta virtut interna, innata, es d'ont surten, no hi ha dubte, aquesta extraordinaria correcció de forma, aquesta nitidesa sorprenent d'expressió que caracteritzen an en Costa, i que molts erradament podríen pendre com a resultats d'una gaia ciencia freda i calculada, com filles d'un estudi pacient i minuciós de la retòrica.

Per aquesta perfecta, definitiva cristalització del sentiment en una forma poètica sense precedents en la nostra poesía renaixenta, per aquesta depuració excepcional de la nostra llengua per ell realitzada, en Costa es realment un anticipat. Les generacions venidores, que posseïran en la nostra llengua un instrument d'expressió més afinat, gracies a un treball secular d'ennobliment progressiu, citaran an en Costa com el primer clàssic en la cronología de la nostra renaixença poètica. En la seva obra s'endevina lo que podrà arribar a esser, de noble, elegant i eufònica, aquesta pobre llengua nostra, tant malmesa per l'incultura de tres segles, coberta de pols i pudridures que ha abocat sobre d'ella, sense interrupció, l'esperit de baixa vulgaritat, únic senyor d'ella durant tant espai de temps.

Aquesta riquíssima eufonía de la nostra llengua, aquesta nítida pulcritut d'expressió poètica, les trobarem sobiranes en *El gorc blau,* una de les composicions més musicals del poeta, que podríem dir està concebuda sobre'l tema de nostra exquisida i dolcíssima paraula *blau,* que sembla ungir de sa misteriosa suavitat tota la poesía i ordenar rítmicament tota la dança de ses rimes blanes i sotils que formen com una garlanda al seu entorn.

Fora incomplet aquest estudi sobre la personalitat d'en Costa si al parlar del classicisme de la seva poesía solament ne parlés en un sentit general, en el sentit de la ponderació, de l'equilibri entre'l fons i la for-

ma, i de la perfecció, tant interna com externa, que brilla en la seva obra. Es sabut que aquest classicisme ha estat, en el gran poeta mallorquí, quelcom més que una tendencia més o menys definida. Encara viu en el record de tots els esperits refinats, de tots els adoradors de les literatures dites clàssiques per antonomasia, la delectació inefable amb que assaboriren aquells fruits exquisits i suculents de poesía que'ns oferí en el seu volum d'*Horacianes*. Aquests representen, en la literatura catalana, un esforç paralel i igualment victoriós al realitzat pel gran Carducci, dintre l'italiana, amb les seves *Odi barbare*. Les *Horacianes* constitueixen l'agenollament definitiu de l'esperit català davant de la gran poesía heleno-llatina, que al travers de les generacions encara eleva immortals davant de nosaltres els dogmes eternals del seu credo estètic. Són una confessió palesa de llatinisme conscient, segellada amb el nom del més alt i el més representatiu dels poetes mediterranis. Són el coronament esplèndid de la gran personalitat d'en Costa, sempre sedenta de perfecció, cada cop més segura de sí mateixa, cada cop més profondament infosa d'aquesta harmonía inefable, per ben pocs assolida, que constitueix el dò diví de la serenitat, dò raríssim, amb el qual Apol, pare de l'armonía, consagra amb preferencia els fronts inspirats que han begut la seva llum, reflexada en les blavors del Mediterrani i filtrada entre'ls boscatges d'oliveres i tarongers que perfumen i ombregen les seves vores.

Com la canta aquesta mar nostra, en *Mediterrania!* El ritme joganer de les seves onades, les diafanitats lluminoses de les seves blavors, la gracia amorosida de les blanques viles, suspeses i breçolant-se en la seva immensitat, aquesta sensació tota amable i fraternal de l'Infinit que'ns fa sentir en les seves vores perfumades, tot sembla viure com per virtut d'una màgica transfusió en les nítides estrofes d'aquesta oda sens precedent en la nostra literatura.

El llibre d'*Horacianes* es l'arma meravellosament cisellada, amb la qual en Costa ha posat un coronament victoriós a la seva missió trascendental de reintegrar l'ànima poètica catalana, qui anava esgarriada i sense nort per extranyes esferes, a l'ánima llatina, la seva patria veritable, la llar ont trobarà l'escalf necessari pera la seva vida.

Aquest aplec de poesíes es, ademés, un símptoma infallible d'una rebrotada del gran arbre de la Renaixença europea de principis de l'edat moderna. Es una repercussió tardana d'aquella gran vibració que commogué tota l'Europa davant del ressurgiment de la gran civilització helènica, repercussió que, travessant segles, ara ve a agitar l'ànima catalana, la qual, adormida i insensible a les veus que desvetllaren llavors tot el món civilitzat, ara obre els ulls i s'enlluerna davant l'espectacle d'aquella civilització única i immortal que a principis del temps moderns arrossegà tota l'Europa cap a noves víes de renovació.

Car es menester declarar-ho ben alt, malgrat ha-

abraçada tots els germans d'una mateixa llar. Ja era ver-se dit ja repetides vegades: Catalunya té de relligar la seva historia, interrompuda a l'alba dels temps moderns, en el punt precís en el qual ella's va estroncar. No es possible posar-la d'un salt al nivell dels altres pobles civilitzats, l'evolució dels quals no ha sofert, com el nostre, crisis d'intermitencia. Cal que l'evolució de la seva cultura arrenqui de la mateixa fita i's descapdelli amb el mateix procés ideal i moral que'ls de la civilització general dels pobles moderns. Per consegüent, si amb la Renaixença ens vàrem endormir, cal que amb la Renaixença ara ens despertem. No hi ha altre medi pera assolir una perfecta comunió amb l'esperit i amb els ideals de les societats modernes.

I l'ocasió no pot ser més favorable ni el medi ambient de la cultura general més propici pera empendre el recomençament de la nostra cultura literaria i pera evolucionar ràpidament des del punt de vista esmentat.

El gran arbre de la Renaixença torna a rebrotar esponerós en tot el món civilitzat, i especialment en el món llatí. La nostra raça va entrant dins el concert de la civilització amb una veu cada dia més vibrant i potent i amb més plena conciencia cada dia de la dignitat que li dona la gloria de sa gran tradició.

Catalunya se sent avui irresistiblement atreta vers l'incessant elaboració d'aquesta nova Renaixença, vers aquest hermós moviment de panllatinisme, que va a nodrir amb dolls frescals les dèus mitg estroncades de la nostra cultura, i que té d'unir un dia en estret

hora que'ls llatins ens decidíssim a beure a bell raig, en la nostra propria cisellada copa, el vi generós de les nostres cullites i la mel de les nostres flors, en comptes d'anar-los a captar de l'extranger. Ja era hora que sentíssim la nostra superioritat ingènita, pera que, sobre'l ferm sentiment de la nostra dignitat, anem treballant sense treva en la perfecció de la nostra cultura, fins que arribi el dia en que'l món ens torni a reconèixer com dignes hereus de les civilitzacions més grans i perfectes de l'historia. Ja era hora que sortís d'entre nosaltres, els catalans, una veu ferma, que fos en la nostra terra el verb palpitant del nou ideal que arrossega a la gran familia llatina i digués lo que tant bellament diu en Costa en sa oda *Als joves:*

Oh joves que ara mediteu, corpresos,
quimeres hiperbories!
Alluny, alluny aqueixa boira eterna,
mortalla tenebrívola
que nostre sol rebutja! No us imposi
l'Esfinx sempre enigmàtica
que posa obscur lo clar, i per profondes
vol vendre coses tèrboles.
Jovent..., aqueixa copa d'art vessànic
i savis filtres, llença-la,
que't brinda l'opi del Nirvana búdic
o el vi de les Eumènides...

—

Ah! els forts venen de forts... alceu l'emblema
de l'avior llegítima,
que cada poble sols ateny son astre
seguint per la seva òrbita.

Aquests nobles i virils accents, es la musa del nostre Costa la que ara els fa sentir. I el poeta, no content amb predicar, se presenta amb el front il·luminat, pera fer ofrena al geni de la raça llatina d'un enfilall de creacions de definitiva bellesa, que venen a posar Catalunya costat per costat de ses germanes en l'heroic combat que ara sostenen per la defensa i la dignificació del nostre gran art mediterrani.

Seguim el noble exemple de nostre eximi poeta. Desenterrem de les velles llibreríes de les nostres cases pairals els llibres immortals de les civilitzacions clàssiques; enfonsem-nos en llur estudi, fem volar el nostre esperit per aquelles serenes esferes pera rebre-hi un salutífer bateig de fecond humanisme; forcem, violentem amb tot el nostre esforç aquesta nova brotada de la civilització mediterrania, i estiguem segurs que aquesta moderna Renaixença es l'aurora riallera del dia gloriós que Catalunya, havent relligat ja la seva interrompuda historia, se posarà un altre cop a la davantera de la comunió dels pobles llatins.

ANGEL GUIMERÁ

Be es veritat que's poden trobar, entre'ls poetes i literats de la nostra terra, altres personalitats de mèrit preeminent que ostenten grans qualitats, comparables, si no superiors algunes d'elles, a les que uguin ornar el geni d'Ángel Guimerà. L'un li serà superior per la facundia, l'altre per l'intensitat de sentiment, aquest per la cultura literaria, aquell pel refinament i la depuració de la forma; però a cap d'ells acompanya en un grau tant alt com an en Guimerà, entre un conjunt de facultats excepcionals, una condició, que es l'indispensable pera que'l nom i les obres d'un escriptor traspassin les fronteres i rodin el món civilitzat: la popularitat.

La popularitat... Ja sé que a certs poetes decadents delicats de nirvis aquesta paraula forta els fa escruir; ja sé que fugen amb un somrís de menyspreu del clamoreig de les multituts profanes pera anar a encastellar-se en llur torre d'ivori, ont, lluny de la remor

de les veus humanes, que'ls aixordaríen, viuen en beata i perpetua comunió amb les visions deliqüescents que en ells neixen i en ells moren. Però, mal que pesi an aquests esperits reclosos en un etern *soliloqui,* el contacte, la comunió del poeta amb el poble es una de les condicions indispensables, un dels símptomes infallibles de tota vera poesía, la qual no es altra cosa que l'etern *diàleg* entre'l poeta i l'humanitat, l'hèroe i el chor, respectivament, d'una tragedia perdurable...

Es curiosa d'estudiar la personalitat d'en Guimerà. Ell encarna dues èpoques distintes i àdhuc contradictories de la nostra renaixença literaria. Ell ha fet el millor drama romàntic del nostre Teatre, *Mar i cel,* i el nostre millor drama rural, *Terra baixa.* Entre'ls nostres poetes romàntics de la passada centuria, pocs, per no dir ningú més, han assolit la força d'expressió, cap ha arribat a la potencia de fantasía i a l'harmonía de construcció que revelen composicions com *En el desert* i *L'any mil,* que són veritables *chefs d'œuvre* dintre llur escola. Per altra banda, en el camp naturalista, en Guimerà ha produit la flor suprema del nostre rusticisme en «Manelic», de *Terra baixa,* i ha estat un gran creador d'ànimes ingenues, de simplicitat primitiva, com es la «Nuri», del mateix drama, i altres exemplars femenins de les seves obres.

El primitiu drama romàntic d'en Guimerà *(Gala Placidia, Judith de Welph, L'ànima morta,* etc.) no sortí fora del patró comú que en aquella època dramàtica

popularitzaren per tot Europa Schiller i Víctor Hugo. Potser en les seves mans, donades la seva gran potencia imaginativa i la seva nadiua tendencia a lo fantàstic, el drama romàntic hauría evolucionat d'una manera original. Però en Guimerà començà a escriure a les acaballes del romanticisme. En el seu temps el moviment naturalista ja s'havía fet pas per tot el món civilitzat i imposava el seu imperi en totes les literatures. La nostra no's va escapar a la seva influencia. Ben al contrari, malgrat tots els ensaigs de romanticisme, que entre nosaltres sempre s'era ressentit de cert encarcarament retòric i eruditista, i mai havía estat del tot espontani i popular, la nostra literatura era camp abonat pera que arrelés i fruités meravellosament el naturalisme, si's té en compte que aquesta literatura era no més que l'expressió barbotejant d'una societat sense cap mena de sentit aristocràtic per efecte d'una ineducació secular, i que tendía instintivament al culte de tot lo vulgar i rústeg. Com deia molt be l'Ixart, «ont aqueix naturalisme havía d'encaixar com en son motllo natural fou en les imitacions de la poesía popular i els quadros de la vida pagesa». En efecte, d'aquelles imitacions ne sortí una nova branca de la poesía lírica catalana, i d'aquells quadros, el nou Teatre català.

Així, doncs, en Guimerà adoptà la nova escola i abandonà el drama romàntic i en vers dels seus primers temps. Fou una equivocació? Donades les grans condicions de fantasía d'en Guimerà, un se sent temp-

tat de respondre afirmativament. Però havem d'atendre als resultats i no a la nostra opinió. Els resultats ens diuen que la nova època d'en Guimerà fou de trascendental fecunditat.

Jo tinc la ferma convicció que en Guimerà ha estat el *real* fundador del Teatre català. En Pitarra fou el primer, cronològicament: fou el fundador *aparent*. Però el que ha posat el veritable *fonament* del nostre Teatre ha estat en Guimerà. Aquest veritable fonament, creat pel nostre dramaturg, es l'ànima primitiva catalana, el fons obscur, inconscient, de l'instintivitat ètnica, que serven encara els nostres camperols i del qual tots els catalans, per cultes que siguem, ne participem en més o menys grau. D'aquesta veritable cèlula primitiva del tipus verge del caràcter català, arrencada viva i palpitant del nostre fons ètnic pel geni del nostre Guimerà, sense desfigurar-la amb convencions teatrals ni efectismes de mala llei, han de sortir, per una successiva i natural evolució, les ulteriors plasmacions d'aquest caràcter, cada cop més cultes i més refinades a mida que's vagi cristallitzant en una superior cultura la vida integral de la societat catalana. Seríen inútils tots els esforços d'aquesta generació nostra i de les següents pera crear en el nostre Teatre els tipus representatius de l'esperit català amb força d'humanitat suficient pera apassionar els públics de tot el món civilitzat, si aquests esforços no's realitzessin sobre la base fonamental de l'ànima inconscienta del nostre poble, les íntimes entranyes

del qual ha escorcollat, amb gran força de visió, el nostre Guimerà.

Aquesta, segons la meva opinió, es la significació més important de l'obra del nostre eminent escriptor. Ell ha posat al nostre Teatre la base rústega i informe, però ferma i sólida, pera que les generacions successives vagin bastint al seu damunt les airoses voltes i elegants columnades, i, més endavant, les filigranes dels capitells i de les agulles, amb la plena confiança que'ls fonaments no'ls traïran, abans sostindran ferm el noble pes del gran bastiment, aixecat al travers de moltes generacions.

I tota aquesta obra trascendental l'ha poguda fer en Guimerà gracies a una condició: la d'esser poeta. Sense ella hauría inevitablement naufragat en la seva virada cap al naturalisme. Ell tingué la virtut de pendre aquest no més que com un instrument a posta pera expressar plenament les seves intuicions de la força primitiva i de l'ingenuitat ancestral de l'ànima del seu poble. Mancat d'aquest instrument, no hauría arribat, servint-se del seu primer art romàntic, a encarnar aquesta ànima en el seu «Manelic», de *Terra baixa,* que ara comença el seu romiatge pel món pera mostrar el tresor verge dels instints hereditaris i característics de la nostra raça, que virtualment estotgen moltes de les nostres qualitats presents i futures.

A darrera hora, però, en ses darreres produccions *La Santa Espina, Andrònica, La reina vella* i *La reina jove* vol retornar, com un infant pròdig retorna a sa

llar primera, al romanticisme de la seva joventut. Però el tresor dramàtic i tràgic que ha descobert, durant la seva llarga carrera, en la visió directa de l'ànima del seu poble no'l pot ja abandonar. I ens ha donat, en conseqüencia, obres en les quals lo fantàstic i lo popular hi campegen estretament lligats i harmonitzats.

TEODOR LLORENTE

FORA molt curiós, i al mateix temps de gran interès, l'establir la diferenciació concreta i definida entre'ls diferents esperits locals que integren l'actual literatura catalana. Aquesta ens ofereix l'aspecte d'una extensíssima i variada flora, en la qual cada regió o comarca hi aporta una varietat característica que dona a la seva producció una fesomía personal. Moltes d'aquestes zones han florit esplèndidament i han donat fruits perdurables i perfectes a la nostra literatura. El Panadès, l'Empordà, la Plana de Vich, el Camp de Tarragona, la Costa de Llevant, el Pla de Barcelona, etc., han estat i són nius feconds de bons conreuadors de la nostra llengua. Però, posseïnt tots el fons comú originari de la gran familia catalana, quant separades i distintes, amb tot, resten llurs respectives mentalitat i sentimentalitat! Se pot dir que l'ànima catalana, al trobar en la vida la seva realització expressiva, se descompon, com la llum blanca al travers d'un

prisma, en una gamma d'infinits matisos. Dubto que en cap literatura, considerada relativament a l'extensió i població del seu país respectiu, hi pugui haver, dintre d'una més forta unitat, una tant pasmosa varietat com la nostra, veritable *microcosmos,* espiritual organisme complet, posseïnt, dins la seva constitució, els estat d'ànima més oposats, que, complementant-se uns amb altres, constitueixen un orgue admirable d'expressió integral de la vida.

Tota aquesta serie infinida de matisos; tot aquest incalculable destriament del sentiment estètic nacional en noves i distintes corrents, tota aquesta naixença mai interrompuda de noves zones distintes en el mapa del pensament català, zones indubtablement surgides del fons de la nostra terra en virtut d'una nova i sobtada efervescencia dels primitius elements ètnics, tant variats i heterogenis, que han contribuit a formar el tipus actual de l'ànima catalana; tota aquesta revolució psicològica i subconscient que commou i trasbalsa els fonaments de la nostra espiritualitat, un altre cop actualment en ple període d'ignició, s'escampa cada dia més per tots els indrets de la nostra terra, extén les seves ondulacions fins als recons més apartats, esclata per tot en flames de nova inspiració i en laves fecundadores, i enmitg d'aquesta grandiosa commoció i general arborament està la nostra *civitas,* rebent insaciable dins de la seva sina, com una fornal gegantina, totes les flamarades, totes les guspires del pensament català que en ella acabaran per fondre-s en una unitat

indestructible després d'una lenta i intensa purificació. Realment ara som tots nosaltres parts massa actives, elements massa integrants d'aquesta colossal elaboració pera poder situar-nos fòra d'ella i fer-ne una classificació raonada i una crítica serena: veiem solament de preparar la via al futur crític que esbrinarà les lleis d'aquest món sortint del caos.

Entre les comarques de la patria catalana que han sentit la general commoció i han vist sorgir de llurs entranyes la victoriosa flama de la nova poesía són dignes d'una especial atenció dugues que per molt temps havíen semblat emancipades de la mare que'ls havía donat el ser: me refereixo a Valencia i a Mallorca. Extensions espirituals de Catalunya, fecundades antigament per la nostra sang, eren dugues branques de l'arbre de la patria mig corsecades, quan ja una nova corrent de sava verge havia fet reverdir amb nova ufana la branca principal, més forta que elles. Però la corrent d'aquesta sava generosa comença ja a filtrar-se per llurs fibres i ja's comencen a cobrir de verdors prometedores; i, sobre tot en la branca mallorquina, els rossinyols hi van a niuar en grans volades i hi deixen sentir la gran refiladiça. La poesía mallorquina, en efecte, ja canta amb veu propria, mostra una fesomía inconfundible i arriba a constituir una comarca natural i amb límits ben fixes dins del camp de la poesía patria.

En la branca valenciana es més lenta i mandrosa l'eclosió de la nova primavera. No més dos rossinyols

solitaris hi han despertat l'admiració general amb la dolçor de llurs cants: en Querol i en Llorente, ancque al present, sota les ales de llur inspiració ja s'hi cova una nova niuada.

Del conjunt de poesíes reunides en el volum de *Poesíes valencianes* publicades per la Biblioteca popular de «L'Avenç» se'n dedueix una immediata conseqüencia, filla d'una franca i invariable impressió. Enmitg de totes les apreciables qualitats que demostren els poetes donats a conèixer en l'esmentat volum, entre les quals sobressurt, en primer terme, una tendencia natural i irresistible en tots ells al pur lirisme, que devegades degenera en sentimentalisme, enmitg de les envejables facultats de colorista, que donen varietat i amenitat devegades, per medi de vives descripcions, a la monotonía de l'entonació lírica emmotllada en simètriques i rígides estrofes d'alexandrins, el fons de l'inspiració de la musa moderna valenciana no ha passat més enllà de la primera etapa de la renaixença literaria catalana. Els benemèrits conreadors de la poesía valenciana no s'han deslliurat encara de l'influencia de llur venerable patriarca, en Teodor Llorente, en el numen del qual cristallitzà d'una manera perfecta l'ideal felibrejant i floralesc dels primers temps de la nostra aurora literaria. La Fe, la Patria i l'Amor, els tres angles del místic triangle dels Jocs Florals, són gaire be els únics temes de l'inspiració dels poetes representats en aquesta colecció. Adhuc la forma i tot, està emmotllada en els mateixos cànons usats per la retòrica

dels nostres primers poetes, que mostraven una preferencia marcada pel romanç octossílab assonantat, o be per l'estrofa de versos rimats de catorze sílabes, rematats per l'indispensable hemistiqui final.

Pertany dita poesía al período inicial del despertar d'un poble, en el qual domina el costat pintoresc i's conreua i's posa de relleu tot l'element típic heretat de l'avior, i en el qual se fa de la poesía l'instrument més poderós d'*atavilatría,* l'altar del culte a tot el passat de la raça i l'hostia de l'adoració a tots els elements que depenen de la fatalitat de la terra, del medi i de la herencia. Aquesta poesía, excelent i indispensable pera despertar del seu sòn una llengua adormida durant segles, es d'interès purament local, provinciana, o, si's vol, regionalista, i no pot traspassar els límits de la terra que l'ha engendrada. Pera nosaltres els catalans, es de suprem interès tot lo que han escrit els nostres poetes precursors del despertar del nostre poble; i en conseqüencia també trobem una palpitació vital i profonda, mal que limitada i sense trascendencia, en aquests poetes valencians dels que tractem, que han perllongat fins als temps d'ara el período primitiu de la nostra nova historia literaria. Ens fan l'efecte d'una inesperada supervivencia d'aquells Aribau, Balaguer, Rubió i Ors, Adolf Blanch, i tants altres que amb tant d'heroisme aixecaren la nostra decaiguda llengua de l'abim de l'oblid en que jeia. Però, quin interès pot tenir la poesía d'aquests períodes, pera tot aquell que no la miri baix l'exclusiu punt de vista pa-

triòtic, pera l'extranger que cerca en tota obra d'art una bellesa universalment humana irradiant al travers de totes les peculiaritats de la raça i de tot l'interès de la localitat o de la regió? El poeta, en aquests períodes primitius, pera que l'escolti el seu poble, adormit o indiferent, cal que li parli d'ell, de la seva historia, de les seves belleses, de tot lo que li es peculiar i característic i el distingeix dels altres pobles de la terra, i mal aniría, pera conseguir el seu ideal de lliberació de l'esperit de la seva terra, si li parlés de la seva propria persona, dels seus sentiments purament individuals. Doncs, paralelament, en el segon període, la raça, ja desperta i plena de vigor, ha de parlar d'altres coses més que de sí mateixa a tota l'humanitat, si vol que aquesta l'escolti i no vol que la seva veu resti ofegada en el cercle de montanyes que la separen dels demés pobles de la terra.

A mi'm sembla que'ls poetes valencians ja podríen donar-se el luxe de prescindir de cantar amb tanta constancia la *Barraca, frare mestre Vicent,* l'*Horta,* el *Rat Penat,* etc., totes aquestes reliquies venerables de llur culte patriòtic, tots aquests elements decoratius de llur regionalisme pintoresc, d'altra banda cantats d'una manera inimitable pels dos insignes precursors del ressurgiment literari valencià, en Llorente i en Querol, i en canvi fer entrar de ple llur instintiva potencia lírica en les corrents dels ideals moderns d'inspiració que precisament es d'una riquesa inagotable en l'esfera de la lírica, i pot oferir una magnífica ocasió pera

demostrar llur general temperament poètic als descendents d'Ausíes Marc, el gran líric del segle xv.

Entre tantes poesíes reunides en aquest volum sols he trobat l'exemple d'un poeta valencià que hagi orientat el seu numen vers altres esferes que les tradicionals de la poesía moderna valenciana. Ens referim a *La cançó de l'aire,* d'en Joan Espian i Bellveser, que, amb tot i esser d'una execució deficient i de poc sostinguda inspiració, demostra que'l seu autor ha combregat devotament en el temple de poesía dels temps moderns, d'aquesta poesía deslliurada de tot jou ignominiós pel geni portentós de Víctor Hugo, del qual hi ha ressons evidents entre les estrofes de l'esmentada poesía. Si els poetes valencians seguissin en aquesta direcció, ben aviat la poesía valenciana perdría aquest accentuat caràcter d'arcaica i de purament local que la fa d'una trista inactualitat en els nostres temps.

Quines causes poden esser les que han produit aquest caràcter retardatari de la poesía valenciana moderna? Serà, potser, que'ls poetes d'aquella terra han arribat al lamentable estat de sentir i concebir la llengua materna solament com un eco d'un passat que's va extingint, i solament se'n poden servir pera bastir amb ella una tomba ont puguin enterrar les despulles d'aquest Passat i ont puguin anar a plorar inconsolables anyorances? Serà que així com se senten antics en valencià, se sentin moderns solament en castellà? Deu vulgui, pera'l bé de tota la raça catalana, que així no sigui, i creiem que així no dèu esser, malgrat tot lo

que en apariencia sembla deduir-se del caràcter d'aquestes poesíes. I la manera més eloqüent com els poetes valencians podríen demostrar que senten llur llengua materna com instrument viu, integral i actualíssim de l'espiritualitat d'un poble plenament modern, sería aquesta: que'ns poguessin oferir ben aviat una altra selecció de poesíes valencianes d'esperit modern i d'interès universal.

D'en Llorente he repassat, amb intensa fruició, algunes de les seves poesíes catalanes amb molt acert triades i publicades en un tomet de la Biblioteca de «L'Avenç». La figura d'aquest poeta es, apart del seu real valor, altament interessant, per esser un dels pocs sobrevivents de la plèiade de poetes qui arrencà el vol a les primeres palpitacions de la nostra poesía renaixenta. En ell notem un doble aspecte. Per una banda hi veiem el poeta d'època, combregant en les fórmules del nou Gai Saber, fervent adepte de la retòrica floralesca, enlairant amb arrebatades estrofes el romàntic triangle de la Patria, la Fe i l'Amor. *Lo Rat Penat, La Barraca, A la Reina de la Festa,* etc., pertanyen an aquest cicle de poesíes que'n podem dir retòriques. La personalitat d'en Llorente baix aquest aspecte no's presenta de gran relleu; la seva fesomía com a poeta floralesc se confon amb la dels seus companys de creuada; l'ideal anacrònic i forçat que'ls inspirava semblava que'ls dongués a tots un aire de familia, com si cobrís d'una màscara igual la fesomía de tots ells.

Naturalment que fins i tot dintre d'aquesta escola

mostra qualitats que'l distingeixen. Però aquestes eminents qualitats no sobressurten i no prenen tot el relleu sinó quan ell canta lliure de tota fórmula artificiosa, despreocupat de tota convenció literaria, redimit de tot pecat retòric, quan deixa pas als seus sentiments íntims i deixa rajar en llibertat la font del seu cor; es llavors quan la seva inspiració recobra la volada propria, personal. D'igual manera es en estat de llibertat i lluny de tot obstacle quan podem distingir el vol del pardal del de la gavina, i el vol de l'oreneta del de l'esparver. Quan el poeta no té en compte cap *ciencia de gai saber* (cap d'aquestes receptes universals que recomanen pera fer supurar la glàndula de l'inspiració), es quan ell troba en sí mateix la seva llei i el seu ritme, car el poeta crea la seva propria retòrica.

Això li passa an en Llorente en la majoría de les seves poesíes íntimes. Suavitat en el sentiment, diafanitat en les imatges, fluidesa en l'expressió, ponderació en l'estructura, tals són les qualitats mestres que, al meu parer, el caracteritzen: rares qualitats que li reconeix també en R. D. Perés en el bell pròleg que posa a les seves poesíes: «Quan ell escriu mogut per un sentiment fondo, ses estrofes solen esser d'insuperable perfecció. Les belleses van acudint a sa ploma una darrera l'altra, sense vacilacions, ben espaiades, com grans d'un artístic rosari; i si cada estrofa es un polit bloc de marbre, la poesía, en conjunt, té la solidesa i la majestat d'un temple o la gracia d'una caseta de justes proporcions.»

La poesía d'en Llorente es un veritable arquetipus de lo que fora la poesía valenciana si arribés a pendre volada: una revelació més de la riallera fecondità d'aquella terra privilegiada; una fruita més de brillant matís i de suavíssim gust d'aquella horta valenciana, recó oblidat de l'Edem; un reflexe més d'aquesta mar llatina, tant diàfana i joganera.

La poesía valenciana i la mallorquina venen a esser una suavització de la nostra; la gracia nascuda de la força; un suau perlejar de flautes frigies venint a fondre en un acord dolcíssim el puntejar un xic aspre dels nostres dits en les cordes de l'arpa patria. Potser sia l'influencia més perllongada de l'element oriental en aquelles terres o la natura més riallera lo qui hagi contribuit a neutralitzar allí la rudesa primitiva de la raça. Valencia, ademés d'aquesta influencia oriental possible, ha servat en el conjunt de ses manifestacions artístiques un caràcter més llatí que'l de les seves germanes; i no més hi ha que recordar que Valencia fou la porta principal per ont «va penetrar tiomfalment a Espanya l'Italia literaria i artística», i que «un raig de llum del Renaixement se reflexà en l'Atenes del Turia», com diu el mateix Llorente. Aquesta influencia pot veure-s perpetuada encara en dugues poesíes d'en Llorente: *Cançoneta amorosa* i *Vora'l barranc dels Algadins*. Són una nova i espontania florida de la sotil i delicada *stanza* italiana heredada dels provençals.

La poesía d'en Llorente es, en fi, un cas modern vivent de llatinisme en la nostra literatura; un mirall

de disciplina i de ponderació poètica ont ens convindría sovint mirar-nos; un exemple de forta supervivencia de l'antic llevat clàssic de la nostra cultura, del qual ne podem treure ensenyances molt profitoses pera les noves orientacions de la nostra poesía.

JOAN MARAGALL

Un dels signes més eloqüents de la robustesa de l'esperit nacional de la Catalunya present es que en sa activitat cultural produeix contrasts. En les esferes de la política, de la filosofía i de l'art han surgit i surgeixen en la nostra terra temperaments oposats, personalitats contradictories, extrems radicals de pensar i de sentir que donen i resumeixen tota la gamma de colors intermediaris de la vida espiritual. Aquesta sana i feconda producció de contrasts es més patent encara, si's vol, en l'esfera de la nostra literatura. Recordo que quan va sortir l'*Enllà,* d'en Maragall, va coincidir sa publicació amb l'aparició del volum de les *Poesíes,* d'en Costa i Llobera. Ja llavors vaig tenir ocasió de saludar, ple de joia, aquest surgir simultani del roig i del violeta de l'arc de la nostra poesía. Més tard, el mateix curiós fenomen torna a produir-se en el nostre cel poètic: l'estre roig de l'Alomar, arborant la seva *Columna de foc,* resplendeix ensems que l'es-

tre violeta, l'estre místic d'en Maragall aportant l'austera flama de ses *Seqüencies*. I tota la gamma infinida de la poesía catalana s'extén entre aquests dos tons extrems.

Maragall-Alomar... Aquest viu contrast es fecondíssim en consideracions. Permeteu-me que les exposi. En aqueixa diada s'engendra una nova classificació dels poetes i de la poesía de resultats trascendentals. Aquesta classificació que jo goso a proposar es la de poetes *substantius* i poetes *adjectius*. Els primers revelen amb la paraula la substancia, l'essencia pura i misteriosa de la poesía; en els segons la paraula es un element juxtaposat, eminentment decoratiu, de la poesía; en aquells la paraula, per perfecta que sigui, té sempre una bellesa relativa a la de la poesía que expressa; en aquests la bellesa de la paraula té un valor *per se*, absolut, encara prescindint de la poesía per ella revelada; els primers són objectius-subjectius, això es, lírics; els segons són objectius purs (àdhuc en el cas que vulguin aparèixer com subjectius), això es, èpics; en els uns domina el sentiment, en els altres l'imaginació; aquells amb la paraula desencarnen, espiritualitzen les sensacions; aquests amb la paraula les reencarnen, les plasmen en forma superior i abstracta; els primers són dionisíacs, els segons apolinis; els primers, en el moment de poesía, són absolutament inconscients i passius; els segons, en aquest mateix moment, plenament conscients i actius; els uns són concrets, els altres abstractes, això es, aquells vibren sempre amb

l'impressió viva, directa, personal; aquests, en canvi, construeixen veritables sistemes poètics, es l'idea lo que'ls fa vibrar; els primers fonen la llur ànima en el món, són monistes; els segons drecen sempre sa personalitat davant del tot, són dualistes; els uns són originals per llur *manera de veure;* els altres ho són per llur *manera de fer*... Voleu conèixer a quina d'eixes dugues families pertany qualsevol poeta? Les senyals són senzilles i fàcils de trobar. Els mateixos calificatius que hem donat a les dugues escoles n'indiquen el medi. Observeu amb quina mesura usa el poeta els adjectius en sa paraula poètica. Veieu, per exemple, que no hi ha vers ont no hi figuri un adjectiu al menys, que al poeta no li plau anomenar cap cosa o cap acció sense voltar-la de calificatius més o menys abstractes: en tal cas el poeta serà *adjectiu*. Noteu, en canvi, que'l poeta es sobri en ses adjectivacions, que no decora d'epítets les coses que veu: en tal cas es un poeta *substantiu*. Horaci, el Dant, Gœthe, Musset, Maragall, són poetes *substantius*. Virgili, el Petrarca, Uhland, Baudelaire, Alomar són poetes *adjectius*. En dugues series de setze versos respectivament de l'Alomar i d'en Maragall, triades a l'atzar, i les dugues contenint una descripció de la Natura, he trobat setze adjectius en l'Alomar contra sis no més en en Maragall.

En el fons d'aquest dualisme hi ha l'eterna antinomia dels esperits, perpetuada en totes les edats de la poesía: l'eterna lluita de l'esperit *apolínic* amb l'esperit *dionisíac;* de la serenitat amb l'inquietut; de l'inspira-

ció que troba en la forma poètica un llit de flors pera reposar-hi amb la que la tem com un llit de tortura ont l'obliguen a revolcar-se; de l'estre que pren del misteri de l'existencia allò solament que pot devenir diàfan i transparent amb aquell que gosa arrencar de l'etern enigma qualsevol vel de tenebres, sols pugui il·luminar-lo amb un ràpid llampec d'inspiració; del que veu el món i expressa la seva visió amb la plenitut de gest i la rotunditat de veu de l'home fet, conscient de la seva dignitat, amb el qui ho fa amb l'esquerpor i el barboteig d'un infant torbat i confós davant de l'august miracle de la vida.

En Maragall es el nostre poeta *dionisíac*. Es el poeta inquiet: inquiet en el concebir, inquiet en l'executar. La seva escola es l'escola de l'inquietut. Sedent de les més petites frisances de les coses, les recull i les torna amb una minucia extraordinaria, amb una fidelitat pasmosa, amb una força de suggestió irresistible. Tota la seva poesía es pura sensació: res de sentiment, res de fantasía, res d'idea. Vibrant solament a mercè de ses espontanies sensacions, desterra, com a obrer profà, de les misterioses fornals del foc poètic, l'esforç de la voluntat. Es el poeta en estat permanent de passivitat, de receptivitat, de feminitat. La seva poesía es l'eterna fluctuació de l'esperit creador sobre la mar agitada de les sensacions, sense guía, sense nord que senyali la ruta de la nau abandonada. Es l'escola de les grans divinacions i de les grans incoerencies; dels grans enlairaments i de les grans caigudes. No reco-

neix cap poder moderador, cap llei d'euritmia. Es l'nbriaguesa, en estat permanent, de l'esperit deixant-se esgarriar per les tenebroses boscuries de lo inconegut i trobant la suprema voluptat en aquest esgarriament i en la fusió de la personalitat dins de la gran vibració del tot.

Tots els inquiets dels nostres poetes han trobat en en Maragall el llur verb i el llur estandart. Però sense tenir la genialitat del llur capitost, cauen, la generalitat d'ells, en les aberracions del més desenfrenat individualisme poètic. Malgrat declarar-se emancipats de la tutela de tota llei poètica, l'agitació que produeixen es efímera i passatgera: i les lleis eternes de l'armonía (tant interna, com externa) resten en peu, com sempre, invulnerables als trets de qualsevol selvatge sinceritat, inviolables a totes les vulgaritats i extravagancies de l'ingenuitat desenfrenada.

Lluny de ser revoiucionaris, en Maragall i els seus deixebles són, en tot lo que no tenen de místics, els poetes de la nostra burgesía, ja tocada (en sa part més selecta) de desitg de refinament. Aquest desitg, quan se desperta, naixent de l'antic embrutiment del *parvenu,* s'aplica immediatament a l'horitzó de tot lo que es propri de la vida ordinaria, de la vida casolana. La promesa, mes tard muller, els infants, la familia, la llar, les vetlles, l'aucell engabiat, el test florit, l'hortet enfruitat, tot aquest món de petites coses familiars que envolten la nostra existencia quotidiana, les úniques a les quals la nostra societat, en el seu primer

pas cap a la cultura, pot aplicar els seus primers instints de refinament, són els eterns termes d'aquesta escola poètica.

El sentiment de la natura i l'esperit popular, que tant dominen en aquesta escola poètica i dels quals han nascut tants bells moments d'inspiració, són no més que un efecte d'aquest medi ambient social que ella representa. Tant la nostra burgesía com el nostre poble, i en general tota la nostra societat, s'han distingit sempre per un sentiment d'atracció molt franca envers la nostra vida rural: es un complement indispensable de la nostra vida domèstica. Els poetes, doncs, no han tingut més que recullir aquesta tendencia i conreuar i depurar aquest primitiu sentiment.

I en un altre sentit són en Maragall i els de la seva escola el verb vivent de la nostra burgesía. Mancats de veritables classes directores, constituim una societat incompleta, inorganitzada, incipient, en la qual la grandesa de les aspiracions contrasta vivament amb l'indecisió manifesta de llur realització. Tot es interí i atormentat, desde la nostra organització social en sos diferents aspectes fins a la organització i embelliment de la nostra ciutat. L'incoerencia, la falta d'armonía regnen tant en les construccions de la nostra mentalitat com en els edificis dels nostres carrers. Anem encara a les palpentes. Ningú obeeix cap llei colectiva. Quiscú segueix la seva propria. Ens trobem encara en plena disgregació, en ple període atomistic. Heusaqui perquè els poetes d'aquesta societat no obeeixen tam-

poc més llei que la llur propria, perquè són incoerents i atormentats, indecisos i barbotejants, com si tinguessin conciencia de l'impossibilitat de trobar l'indispensable serenitat interior i la definitiva forma d'expressió poètica en mitg d'una societat que no ha trobat la forma definitiva de la seva organització, ni la complerta expressió dels seus ideals.

Passem, ara, a l'altra esfera. L'autor de les *Horacianes* es el nostre poeta *apolínic*. En Costa es altament representatiu, i per lo mateix ha tingut una gran força d'atracció, i al voltant d'ell s'es format un altre cenacle de poetes. Invertim totes les qualitats que havem senyalat a la musa d'en Maragall, i tindrem ben definit l'esperit de la del poeta mallorquí. La seva poesía es el resultat de l'armoniós concurs de totes les facultats de l'esperit; es feta de la flama sotil del sentiment, del vol de la fantasía, de la claror de l'idea, de l'esforç de la voluntat, de la diafanitat de l'expressió. La *facundia* i el *lucidus ordo* horacians són els segells de sa noblesa. Una savia arquitectura articula totes les parts de les seves construccions poètiques. La seva escola es l'escola del bon gust. Els seus poetes són els vérs revolucionaris actuals.

Ells fan la revolució dins del camp de les nostres lletres a base d'un ideal de perfecció i de refinament, en nom del qual volen enderrocar tot lo que resta de selvatgisme en els nostres poetes espontanis. Ells no respiren en l'atmósfera de la nostra actual societat. Són els cantors anticipats de la nostra societat futura,

vista entre somnis, en la qual el refinament serà la norma de vida. Es per això que les grans civilitzacions del passat i del present tenen pera ells una atracció tant irresistible, les imitacions i evocacions de les quals ells intenten aclimatar entre nosaltres. Per això giren els ulls amb tant fervent desitg a les que han estat cultures models en tots els temps, mestres perpetues de l'esperit: les cultures helènica i llatina. Per això ha madurat, dins del jardí clos d'aquesta escola, desafiant totes les inclemencies de la nostra atmósfera present, avançant-se de molt a la gran brotada encara en flor, aquest fruit primerenc i rutilant de les *Horacianes* d'en Costa, que copça tota la pura llum de la nostra mar llatina i que han fecondat les fonts de Castalia i les cascates de Tibur, fruit encara exòtic en la nostra societat d'avui i que mereixerà els alts honors que's tributen a totes les primicies en el banquet de les lletres de nostres futures generacions.

Però en aquest alt valor representatiu de perfeccions futures es ont, precisament, resideix el perill més imminent d'aquesta escola. Aquesta anticipació dels temps de refinament, aquesta set de perfecció pot conduir, i de fet condueix, a molts dels seus prossèlits a una esfera d'artificialisme, sense cap base en la viva realitat, lo que es la tomba de tota poesía. Volen ser massa perfectes pera poder-ho conseguir en aquests temps de formació i de transició. No saben veure que'l medi ambient de la societat en la qual viuen no'ls dona l'instrument ni la base d'aquesta

somniada perfecció; l'instrument de la llengua, la base de l'ideal, ambdós imperfectes encara i en principis d'una gran evolució. I si ells, com passa amb la majoría, no se l'han creat a llur voltant, aquest medi ambient de perfecció, convivint íntimament amb les literatures de les grans cultures clàssiques, si no han tingut prou virtut pera seguir amb aquestes literatures l'antic precepte dc Horaci *Nocturna versate manu, versate diurna*, i malgrat això s'esforcen en fer obra perfecta i definitiva, resultarà la llur, falsa i artificiosa, inservible pera les actuals generacions, que res hi podran compendre; inservible pera les futures, pera les quals no serà prou perfecta. Tinguem la ferma persuasió de que sense una sòlida cultura clàssica res podrem reproduir de perfecte i de definitiu, en l'estat actual de la nostra poesía.

* * *

Recordo que l'exquisida colecció pera piano, de Schumann, *Escenes d'infants*, se clou amb una suavíssima divagació musical que porta per títol *El poeta parla (Der Dichter spricht)*. Es un fragment d'inefables incoherencies i de místiques turbacions que no's pot sentir sense íntimes frisances. El resum, l'essencia del Poeta es l'Infant: aquesta sembla esser la filosofía interna d'aquesta deliciosa divagació musical. L'Infant en tot el seu més pur sentit etimològic, es a dir, *El-qui-no-parla*, i que al voler expressar la seva meravella

pregona davant el miracle del món i de la vida, la revela amb sòns entretallats, amb un barboteig tremolós d'inefables incoherencies i d'armonies insospitades, amb una perllongada exclamació ont ondula murmurant tot el pregon embadaliment del seu ensomni. «La meitat de la Poesía es l'Expressió», va dir Emerson. Però, segons l'estètica d'en Maragall, l'Expressió dèu, segurament, comptar com una quarta o quinta part dintre la creació del Poeta. «La Poesía no es l'expressió, es l'Esforç pera l'Expressió», segons el credo estètic, que's podría formular sobre les notes indefinibles i els vagorosos arpegis d'aquest fragment de Schumann. I aquest credo estètic sembla esser el del nostre Maragall.

La paraula nítida, l'expressió tersa, neta de tota taca de misteri i de tota ombra d'*in-efable,* no es pas lo que caracteritza el nostre gran poeta. La seva paraula sembla una música interrompuda de grans silencis beethovenians, en els quals se sent tronar fonda i indistinta la veu de l'Infinit.

La Paraula Viva, d'en Maragall, es l'expressió completament cristallitzada; es l'expressió surgint prenyada encara de lo inexpressable, eixint a la llum encara sagnanta i palpitanta del part dolorós, mostrant encara l'arrel càlida que la lliga indisolublement a l'entranya tenebrosa ont s'es complerta la misteriosa concepció, a l'antre insondable de l'esperit, que ha estat visitat i fecondat per un miracle. *La Paraula Viva,* d'en Maragall, no es l'espressió; es una super-expres-

sió, en que'l verb, encara en ignició, se volta i s'envolcalla a sí mateix d'una auriola d'irradiacions i fluids impalpables i irreductibles a l'anàlisi dels laboratoris ont se manipula la Paraula humana.

Fa algun temps un estimat company escriptor llançava un furiós anatema contra'ls punts suspensius en la poesía. En Maragall els llançà a mans besades els punts suspensius en ses poesíes. Però, es que'ls hem d'interpretar sempre com una prova de manca d'expressió, com una revelació de manca de paraules creatrius? Pera mi, no; aquests punts suspensius en en Maragall són silencis prenyats de misteri que interrompen bruscament el ritme de la paraula massa plena d'emoció; no són manca d'expressió, sinó la revelació d'aquest *Esforç d'Expressió* del qual parlàvem; la revelació del tràgic desequilibri resultant de l'esclavatge fatal en que ha de viure el pensament i el sentiment respecte de sa expressió parlada.

Aquest fatal esclavatge de l'esperit a la paraula feta arribà a fer dir a Nietzsche que les diferentes filosofíes i religions dels pobles de la terra tenen llur darrera explicació en el sistema llògic de llur respectiu llenguatge. La llengua condiciona i pasta en forma determinada les nostres idees. I per això hem de veure una missió sublim en la d'aquests poetes que, com el nostre Maragall, volen i s'esforcen en invertir aquest procés, trencant l'intolerable jou que a la revelació de la nostra vida íntima posa la paraula i cercant en el lliure camp de la llengua una expressió parlada que

sigui esclava sotmesa del pensament. La tasca d'aquests poetes es cercar un llenguatge dels deus pera'ls homes. Però s'estrellen contra l'impossible. L'eterna llei de l'encarnació de l'esperit, de la prostitució voluntaria de l'esperit en la materia (com diría Kurt Piper), que es norma de l'art humà, se superposa a llur gegant esforç, i d'aquí llur desequilibri i llur tragedia.

Pera mi no s'ha donat cas més tràgic en l'historia de la Poesía que aquest que'ns revela l'esforç titànic i sobrehumà que halena en el fons d'*El comte Arnau,* d'en Maragall. L'Esforç d'Expressió, un veritable esforç de tità per escalar l'Olimp, dona un torment infinit, un desfici vertiginós al lector, com abans els donà al mateix poeta. Poema del Passat i del Futur, la seva intenció sobrepassa els límits de l'art; i tota la fondaria del pensament sublim del poeta arriba als ulls humans en visions ràpides i fragmentaries, en remors confoses de tempestat, en un llampegueig d'imatges tràgiques sense unitat plàstica. La veu del poeta sanglota i s'interromp, i, després de caure en terra, remunta altre cop el vol i's perd en un caos de formes mitg vesllumades, encara en plena gestació: en el caos mateix del gènesi misteriós de la llegenda anònima encarnada en l'ànima popular. Jo, al llegir i rellegir *El comte l'Arnau,* d'en Maragall, frisós debades pera concretar, en termes clars i precisos, el seu sentit, no'm puc privar de pensar en el segon *Faust,* de Gœthe. Aquell gran front lluminós, el gran clàssic modern, l'adorador de la Forma, tingué també d'acabar per

reconèixer l'impotencia humana de revelar armònicament en la forma material del llenguatge tot el Diví Misteri del Món. Romanticisme, diran molts, davant d'aquest fet; romanticisme de punts suspensius. Però jo diré Misticisme, eterna afirmació de les forces inefables, inenarrables de la vida. I aquest es un dels títols del nostre Maragall; el títol de Místic, que durant una fase crítica de la seva obra se li ha d'aplicar. I no ho declara solemnialment ell mateix? No fa baixar el cel a la terra i veure en el nostre món la faç viventa de Deu?

Aquest món, sía com sia,
. . . . . .
es ma patria, Senyor, i no podría
esser també ma patria celestial?

Aquest esforç per alliberar-se del jou fatal de la paraula, aquest esforç de crear lliurement la paraula, es afavorit, principalment, en aquelles llengües que, suficientment conreuades pera devenir instruments d'expressió culta, no ho han estat emprò fins a tal grau que hagin devingut un conjunt de frases estereotipades i de clixés d'expressió poètica. Encara més: arribaría a dir que una llengua verge de literatura, una llengua en estat selvatge, la crec instrument més apropriat i potent d'expressió poètica que una altra de sumament treballada per una llarga serie de centuries literaries que hagin agotat amb una producció intensa la sava vital de les seves entranyes. Actualment jo no conec llengua més «apoètica» que la francesa. L'es-

criptor francès, poeta o prosista, parla sempre amb frases fetes, frases pastades pel treball secular d'una literatura refinada, en les quals s'emmotlla fatalment el pensament creador del llenguatge. No conec res més desesperadament monòton que la poesía moderna francesa. Quan comenceu un vers ja endevineu com acabarà. Les escoles, i àdhuc les personalitats de la poesía francesa actual no's distingeixen més que per llur «manera de dir». Caldría que surgís un geni portentosament revolucionari que creés una nova llengua, una nova i lliure expressió, pera que'l francès pogués tornar a esser un instrument de poesía. I es aquest agrumollament lamentable de la llengua en «frases fetes» que feia planye-s a l'eminent Gaston Paris sobre l'immensa inferioritat del francès modern sobre'l francès antic com a instrument de poesía.

Mireu, en canvi, les llengües joves o rejovenides en la vida literaria, com l'alemany i el nostre català. El seu mateix caràcter caòtic, el seu caràcter inculte, es una circumstancia altament propicia pera que'l poeta crei la seva propria expressió, la seva llengua individual. En la divina corrent de sa inspiració no's toparà amb aquells obstacles insuperables de les expressions cultes cristallitzades amb que una altra llengua refinada li sortirà al pas. Té al davant un infinit horitzó inexplorat d'expressió poètica, una selva verge ont bastir, per sa propria mà, la divina morada de la seva paraula. Per això un dels primers Hèroes de tots els pobles ha estat el Poeta, perquè es el que crea

i organitza la llengua com expressió universal de l'ànima futura del poble.

Tota la potencia poètica d'en Maragall ve d'aquesta immensa i inextricable selva de la Paraula encara inculta del seu poble, que ell explora i conreua. Altres poetes, avençant-se potser un xic massa als temps, volen començar a tractar aquesta selva, encara inexplorada, com un jardí; i fan el seu clos d'exquisitats, i s'hi tanquen i no volen saber res de l'immens misteri que'ls envolta, i tanquen els oïds a la grandiosa remor del llenguatge inarticulat de l'ànima popular que'ls circumda. No es la llur obra artificial? No tornarà a brotar, esponerosa, la selva en el llur mateix clos i no l'esborrarà per sempre més de la memoria dels homes?

Encara n'hi ha ben be per un segle, de poetes romàntics entre nosaltres; romàntics en aquest sentit concret de tenir com a distintiu aquest treballós *Esforç d'Expressió,* aquest tràgic barbotejar d'infant meraveliat que té de fer caminar amb pena el seu Pensament al travers de la selva inexplorada d'una llengua jove.

* * *

El nostre Maragall té una personalitat ben complexa, que no's pot abarcar fàciliment en una fórmula sintètica. Ha estat un dels nostres *formadors de joventuts* més rics d'espiritualitat; i, en lo que al terreny concret de les nostres lletres se refereix, l'aparició del

seu nom en la nostra historia literaria senyala una ben marcada fita de rejoveniment poètic. Altra cosa s'hauría de dir, emperò, si en comptes de parlar dels efectes immediats parlessim dels efectes remots del moviment poètic per ell iniciat.

Un dels punts de vista més interessants que ofereix sa complexa personalitat es el seu doble aspecte de poeta i d'estètic. No content d'haver enriquit l'ànima catalana amb la nova corprenedora armonía dels seus cants, ha volgut llegar a la nostra terra una nova estètica. Ha volgut teoritzar i trascendentalitzar en fórmules universals sa propria visió poètica del món i de la vida, ha cercat l'íntim fonament espiritual de sa propria sensibilitat, i d'aquí ses místiques teoríes d'*el moment de gracia* i de *la paraula viva* en totes les llurs conseqüencies i aplicacions. Quin valor s'ha d'atribuir an aquesta obra estètica d'en Maragall, paralela a sa obra poètica?

El cas d'en Maragall es, en mon concepte, un cas de curiosa auto-suggestió. Ell volgué, i s'hi esforçà, amb una sagacitat i finesa admirables, indagar i descobrir el secret inefable de tota inspiració, la font oculta en l'esperit d'ont raja tot el caudal de la *poesía pura* que ha surgit, en tots els llocs i en tots els temps, del cor de l'home, el filó d'or pur que corre al travers de totes les impureses literaries... I així com Colomb, en comptes de descobrir un nou camí de les Indies, com era son designi, ens descobrí un nou món que no sospitava, així mateix, podríem dir, en Maragall,

en comptes de descobrir-nos un nou camí pera'ls poetes, constituint una nova estètica, no feu més que descobrir-nos el seu propri món interior. La seva estètica, les seves teoríes poètiques, en efecte, són purament un preciós comentari de sa propria personalitat creadora, un magnífic estudi d'auto-psicología que'l crític futur de la present espiritualitat catalana li agraïrà de tot cor, car li donarà la clau del seu temperament, de la íntima estructura de sa personalitat, i li estalviarà moltes hores d'anàlisi de pacient recerca al travers de les seves obres purament poètiques. Ell, poeta espontani per excelencia, elevà a una fórmula abstracta, universal, aquesta seva espontanitat; i amb aquesta simplificació metafísica, absoluta, de totes les menes (moltes d'elles irreductibles) de poesía humana, no veu que arriba a un ideal de panteísme poètic que, d'esser realitat, suposaría que tots els poetes seríen iguals, produint llurs obres amb les mateixes lleis fatals de la natura; seríen un mateix poeta, i arribaríem així a la negació de l'individualitat, que es precisament la font més essencial de la poesía humana. Si el ritme de tots els poetes *transhumanats* fos, com ell diu, «el mateix amb que la forma natural primitiva ens ha revelat l'esforç creador de Deu», resultaría, evidentment, una igualtat, o millor, una identitat absoluta de tots els poetes possibles. Això pot esser l'ideal del místic, però mai el del poeta. Aquest ens ha de revelar solament el seu ritme propri, i no es el Poeta qui ha d'entrar en el ritme de Deu i de l'obra de Deu

com una part passiva de la creació, sinó que es Deu mateix qui ha d'entrar en aquest ritme personal del Poeta.

En son *Elogi de la Poesía* s'esforça en Maragall en apuntalar i redreçar els punts més flacs de ses teoríes estètiques i donar un aire d'unitat a tots els punts de vista que havía escampat en sos diferents escrits. Mereixen, en mon concepte, un detingut comentari les aplicacions que de sa estètica fa a la mètrica.

El primer defecte que trobo en totes les aplicacions que en Maragall fa a la mètrica es el concepte purament metafísic i abstracte que's fa del ritme. Ritme, al contrari, es quelcom precís, concret, material, i l'home mai s'hauría format concepte del ritme si no hagués estat pels seus propris sentits. El ritme, en el poeta, mentres no estigui expressat en paraules clares, precises, transparentes, que obeeixin a una llei igualment precisa, es encara caos, desarmonía, es aquest *barbosseig* justament amb que ell defineix tota poesía i que no conté encara cap ritme, perquè senyala el moment anterior a la veritable creació, barbosseig que, com abans hem vist, es l'Esforç de l'Expressió característic de la seva poesía, el barbosseig de la Paraula Viva.

Pera fundar una mètrica sobre noves bases estètiques es precís, doncs, començar per estudiar el ritme o els ritmes naturals de la llengua que parla el poeta: i mal anirà el poeta que s'acontenti amb observar el *barbosseig* del ritme interior. La moderna Psicologia ha sentat les fermes bases d'aquest estudi del Ritme en

les llengües; «les formes tradicionals (no pel fet d'esser tradicionals) són ja en sí inspiracions comunes del ritme natural en el sentit poètic de l'home, i lleis internes... segons el geni de cada llengua», com ell mateix diu amb una interrogació. Es en nom d'aquestes lleis internes del ritme segons el geni de cada llengua que s'han de rebutjar absolutament totes les raons de caràcter místic amb que en Maragall vol excusar els versos *coixos*. «Perquè si la paraula forta trenca el motllo, val més que ella trenqui el motllo que nosaltres les paraules», diu en Maragall. Però jo'm demano: quina necessitat hi ha de posar aquest dilema? No hi ha necessitat de trencar cap llei de ritme ni de destruir en cas contrari les nostres paraules. Ni una paraula, ni una expressió que «salti per damunt de la canal» deixa d'estar subjecta a una llei precisa, material de ritme pera'l veritable poeta. El secret del poeta està en descobrir, en endevinar aquesta llei de nou ritme amb la qual té d'encadenar a l'armonía general aquesta paraula, aquesta expressió revoltada i desobedient. I en tota veritable poesía no hi ha paraula ni expressió que *salti* i fugi per damunt de la llei general, sinó que totes van enllaçades íntimament en la savia i cadenciosa dança del verb poètic. Cap teoría mística pot fer reconciliar un vers *coix* amb la veritable estètica.

«Que's trenqui el motllo..., així es com justament els motllos se van renovant.» No: mai s'han renovat els motllos d'aquesta manera. I n'hi ha prou de tenir

present l'historia de totes i cada una de les poesíes nacionals de tots els pobles pera sortir-ne ben convençut. Els motllos s'han renovat, les noves *canals*, filles de l'esperit de cada llengua, s'han anat descobrint, no concedint un insà llibertinatge a les paraules, sinó subjectant-les a noves lleis, a noves combinacions rítmiques, a una dança més complicada o més senzilla, segons els casos, trencant convencions renyides amb l'estat actual d'evolució de la llengua respectiva i posant immediatament en el lloc llur noves fórmules que s'emmotllin al nou sentiment de la llengua. Les revolucions mètriques realitzades a Alemanya per Klopstock, a França per Chenier i Víctor Hugo, pels decadents i els parnassians, i a Italia per Carducci i D'Annunzio no s'han fet d'altra manera. El procediment especial adoptat per en Maragall pera obrir «les regueres de l'esdevenir» no poden portar més que al caos i a l'anarquía.

El poeta de l'*Enllà* es un esperit inquiet, i com tots els esperits inquiets, té videncies pregones dels mals que'l volten. Aquest crit de boja independencia que esclata en les teoríes mètriques d'en Maragall es pera mi un signe revelador d'un mal real en el qual viu, sense adonar-se'n, la nostra poesía, potser desde fa segles. Aquest mal no es altre que'l desacord i la contradicció que existeix entre la llei rítmica dels motllos admesos i usats avui per la nostra llengua i l'esperit o el ritme natural d'aquesta. Permeteu-me, amics poetes, que ho afirmi amb una convicció quasi absoluta.

No s'oblidi que en qüestió de mètrica no tenim cap autonomía. Dençà de la fi de l'Edat Mitja vàrem trencar la tradició provençal de la nostra poesía i adoptàrem les fórmules italianas i castellanes, que usem encara, junt amb algunes de franceses, tant renyides com aquelles amb el ritme natural de la nostra llengua. L'efecte es com si volguessim fer sonar un instrument extrany i desconegut a nosaltres. Versos assonants, endecassílabs, alexandrins, octossílabs, etc., heusaquí altres tantes formes de la nostra esclavitut poètica. Temptatives de renovació s'han fet ja notar, sobre tot per part de l'esbart dels poetes mallorquins. Però qui serà el definitiu descobridor del ritme propri del nostre Verb? Que aquesta inquietut del nostre gran Maragall dintre d'aquest instrument de tortura de la nostra mètrica actual sigui una inquietut profètica, un signe precursor de la veritable *Paraula Viva* i ensems Rítmica que'ns ha de revelar en el futur l'armonía més pregona de la nostra llengua.

APELES MESTRES

Res més compromès que'l revisar públicament amb els ulls de l'actual joventut intelectual les figures eminents de l'anterior generació poètica. Aquesta revisió, aquest procés que en l'intimitat dels cenacles de les noves joventuts se fa del valor, de la fortuna espiritual llegada pels esperits selectes de les passades generacions, es cosa sumament delicada quan se vol manifestar en públic. La natural fogositat i l'impressionabilitat del jovent ha de prevenir-nos del perill que correm tots els joves d'esser injustos envers els qui ens han precedit. En general no'ns formem càrrec de les circumstancies en que van desenrotllar-se les joventuts anteriors a la nostra; parlem sense haver estudiat el medi ambient que abans de venir nosaltres se respirava; i d'aquí que no poguem conèixer, generalment, els beneficis aportats i el positiu progrés realitzat pels qui ens han precedit. «Tot jove—diu Gœthe—creu que'l món ha començat amb ell.» I d'a-

questa íntima il·lusió neix el menyspreu i la manca de respecte, molt freqüents, dels joves envers les generacions passades.

La joventut poètica actual no ha arribat an aquests extrems davant la personalitat de l'Apeles Mestres. Solament el té oblidat, el té arreconat. En el terme de quinze anys ha sofert un desplaçament tant considerable el centre de gravitació de l'inspiració dels poetes catalans, que be podem dir que la poesía nova gira per una òrbita separada per un abisme de la nebulosa ont s'es formada la poesía de l'Apeles Mestres. El romanticisme, sentimental i radicalment subjectivista, no ha trobat continuadors en les joves generacions del present. El classicisme, àdhuc amb les tendencies parnassianes més extremades, exerceix actualment una influencia predominant entre'ls poetes. L'únic reste del sentimentalisme de les generacions anteriors se conserva, encara que molt transformat, dintre l'escola d'en Maragall, hereu, no hi ha cap dubte, dels romàntics. Però aquesta nova escola romàntica ha destruit les fórmules i els tòpics del romanticisme tradicional, fundat en la visió purament subjectiva de la vida, que tant perfectament representa l'Apeles en els seus *Cants íntims* (ont ens parla d'una ona *trista* qui camina *de pena* inflada, i d'espigues que's *fan petons* amb les roselles, d'un caragol que *contempla* i *admira* les planures i el daurat firmament), i en tota la seva obra lírica en conjunt, ont hi ha una transfusió completa, absoluta, dels sentiments humans en la na-

tura, la qual no es observada pel poeta per medi dels sentits, sinó al travers de la fantasía i d'un subjectivisme *a outrance* que li fa cometre faltes d'observació tant importants com la de dotar de perfum a la rosella i de fer florir els atmetllers a l'abril. L'escola d'en Maragall ho es també de subjectivista; però ho es passivament; no imposa el sentiment humà a les coses; al contrari, s'abandona a la llur vibració, transmesa *amb tota fidelitat* pels sentits. Es el primer pas, el primer dogma del credo *objectivista* de l'estètica gœthiana, però sense seguir-lo més avant.

La única temptativa de continuació d'aquesta tendencia radicalment subjectivista d'en Mestres ha estat la d'en Rusiñol, en la seva primera època. Ell també ens presenta, com l'Apeles, el món al travers d'una visió simplista, d'un dualisme ben determinat: Poesía i Prosa, el Cel i l'Infern del poeta: amb ell tornen a reviure amb nou vigor les díades simbòliques, essencials en la poesía de l'Apeles: Espiga-Rosella, Cigala-Formiga, Treball-Cant, etc.; solament que en Rusiñol pren l'actitut d'apòstol de la Bellesa més aviat que la de cantor. Però inadaptable novament aquesta tendencia ultra-romàntica al nou ambient que aleshores se respirava en les nostres lletres, s'ofega a la primera brotada, fins al punt que en Rusiñol evoluciona després en sentit diametralment oposat. Aquests són els únics punts de contacte, molt lleugers, com se veu, que amb la poesía catalana actual conserva la de l'Apeles. Més enllà d'aquests punts les tendencies clas-

sicistes que dirigeixen actualment l'evolució de la nostra poesía separen, com hem dit, per un abisme el nostre mestre de les joves generacions.

Es veritat, i això es un detall que l'honra molt, que l'Apeles ha fet un esforç pera *modernitzar-se*, pera anar de costat amb els joves. Les seves *Odes serenes* ne són la prova. En aquest llibre, sense renunciar al seu ideal romàntic, tracta d'enllaçar-hi la serenitat de l'inspiració helènica. Així diu en el pròleg que's proposa «rejovenir la Poesía, revestint-la amb la túnica hermosament senzilla de la vestal grega i perfumant-la en l'exquisit incenser de la catedral gòtica». Però s'ha de confessar que aquesta helenització volguda no l'ha arribada a assolir. I quasi totes les odes del llibre són de color romàntic. No's muda d'ideal estètic com se muda de vestit. El que havem adoptat espontaniament en la nostra joventut informarà per sempre l'evolució del nostre temperament poètic, i sols es donat a homes excepcionals, com Gœthe, aquest miraculós trasplantar-se, al seu albir, a tots els climes del Parnàs. Renegar del propri temperament es, pera mi, mancar a la sinceritat. L'Apeles se va enganyar a sí mateix creient-se capacitat pera fer odes *serenes:* no va esser sincer. I es que la sinceritat poètica no s'ha d'entendre amb un concepte abstracte i metafísic. La sinceritat d'un poeta es sempre, baix un aspecte, relativa a la seva època.

«*La sensibilité d'une race refleurit perpetuellement*», diu en Rémy de Gourmont. D'aquí que les formes,

els motllos en que s'expressa una època de poesía, necessariament han d'aparèixer mortes a les generacions posteriors. Basta que'l Poeta sigui la representació viva d'una part de la sensibilitat de la seva època; no se li exigeix pas una continua readaptació a les noves condicions del sentiment humà. Essent la personalitat la condició primera del poeta, lo essencial es que conservi la seva integritat de sentiment durant tota la seva vida, sense intentar desviar-se ni desmentir-se. Això es lo que no va tenir present l'Apeles a l'intentar unir en un consorci impossible l'ànima clàssica amb el seu estre essencialment romàntic, portat per un desitg molt lloable de modernitzar-se.

Fins ara havem considerat la part negativa (per dir-ho així) de l'obra del nostre poeta. D'aquesta branca florida de l'arbre de la nostra renaixença havem considerat solament les flors que, com una ventada, el pas dels anys ha esfullades i destruïdes, les flors del moment, boniques al néixer, però sense virtut suficient pera resistir els elements contraris i arribar a perpetuar-se en fruits. Ens resten per estudiar les flors fortes, els elements sans i feconds d'aquesta poesía que han arribat a plena fructificació i han enriquit amb noves llevors els vergers del nostre Parnàs.

S'ha de tenir present que si en conjunt l'obra de l'Apeles Mestres ens resulta antiquada, es per mor de l'increïble rapidesa amb que han evolucionat, en el terme de vint anys, els ideals de la nostra poesía. Qui vulgui convence-s d'aquesta increïble rapidesa no té

més que fullejar les coleccions dels anys 83 i 84 de *L'Avenç*, representant i porta-veu en aquell temps de les tendencies més avençades dels intelectuals catalans, comparar les tendencies que revelen les poesíes i la prosa literaria que allí s'imprimíen amb les tendencies actuals de la poesía catalana. La florida del romanticisme en les nostres lletres fou tant poderosa, que semblava haver-s'hi arrelat per temps indefinit; i en aquella època més d'una figura prestigiosa entre'ls nostres poetes combregava ferventment amb els ideals de l'estètica ultra-romàntica, ja en decadencia en tots els pobles civilitzats. I no's cregui que fossin tots els poetes d'aquesta generació gent regressiva, enamorada, idòlatra de l'Edat Mitjana, com ho foren els poetes de la generació anterior, precursors i fundadors de la nostra renaixença literaria. No; la figura de l'Apeles es suficient pera desmentir una suposició semblant. Home de la seva època, esperit modern i avençat, va saber encarnar tota la sentimentalitat del seu temps en les visions de l'època feudal i en els arpegis de l'arpa dels trovadors. Va fer una obra paralela a la de Heine a Alemanya i a la de Tennyson a Anglaterra, qui, com els pintors prerrafaelistes anglesos, vestiren la nova espiritualitat inquieta, atormentada, sedenta d'ideal de l'època moderna amb els esplèndids ropatges dels temps mitg-evals i amb el misteriós encís de les llegendes. Qui s'havía d'imaginar, en aquella època en que l'Apeles escrivía les seves *Balades*, que la nostra poesía dintre de pocs anys havía de desanyorar-se de

la fada gòtica qui la tenía encisada pera girar-se resoltament, exclusivament, a la natura i vibrar amb ella devotament, senzillament, sense recordar gestes del passat, sense predir les del futur, no escoltant sinó la veu interior de l'instant present i amatenta no més a agafar l'impressió fugitiva, la sensació passatgera del moment, com ha fet en Maragall i la seva escola? Qui s'havía d'imaginar llavors que immediatament després de aquesta escola impressionista la nostra poesía s'havía d'enamorar dels ideals clàssics, arrossegada de sobte per la serena veu d'en Costa, i que havía d'esclatar en una immensa florida de sonets, amb una abundor capaç de fer enveja als mateixos poetes cinc-centistes italians?

Crec que després de tot lo dit ningú's pot extranyar del fet de resultar actualment *demodée* la poesía *mestriana,* malgrat haver passat tants pocs anys des de la producció de les seves obres capdals i d'esser el nostre poeta un esperit modern.

El qui estudii atentament l'època en que l'Apeles produí la flor de la seva obra el tindrà, segurament, com el poeta més modern del seu temps. Ell va representar en la seva joventut les tendencies innovadores, les primeres veritables de la nostra poesía, decandida feia temps, malalta d'agut atac de floralisme. En efecte, amb en Mestres va penetrar a Catalunya un element rejovenidor del vell romanticisme: el subjectivisme humorista de la moderna poesía alemanya. L'esperit d'Heine va introduir-se llavors en la nostra

terra, reencarnat en l'Apeles Mestres. Això era una grossa novetat: i Catalunya, escoltant la veu del nostre poeta, vibrà de ple amb la sentimentalitat europea i va descobrir nous horitzons a la seva poesía, car Heine aleshores senyalava una revolució poètica de les més trascendentals que hi ha hagut en l'historia de la literatura. Fins aleshores la poesía catalana s'havía nodrit d'elements autòctons, havía viscut reclosa en sí mateixa. En Verdaguer fou com un nou Montserrat, surgit, com per virtut d'una revolució geològica, en el bell mitg de la nostra terra i del fons de ses mateixes entranyes. Cap vegetació exòtica o forastera cobría aquesta montanya creada pel geni poètic de la nostra raça, ni cap de les més baixes qui la voltaven. L'Apeles Mestres fou l'atrevit qui trasplantà els boscos del septentrió en els vessants del nostre Parnàs i el qui començà a halenar sobre ell aires de fòra: ell fou el primer qui palpitant d'acord amb la sentimentalitat moderna va integrar la nostra poesía en la literatura europea.

No es extrany, doncs, que l'Apeles hagi estat un solitari i un incomprès en aquella època en que encara perduraven els raptes patriòtics dels *odistes* cantelluts, evocadors sempiterns de les glories del nostre passat, i els flàcids sospirs dels cantors d'ingenues ninetes, pagesetes o pastoretes, en les quals s'havía encarnat el migrat ideal de la nostra poesía eròtica. L'Apeles va introduir l'escàndol i l'espant enmitg del pacific remat pasturant l'herba pansida dels prats de la tradició.

El declararen perillós i revolucionari i l'isolaren; i aquest isolament ens l'ha trasmès el mateix Apeles en queixes i invectives, freqüents en la seva obra. Recordem aquella *contundent* quarteta:

> Sols els meus, sols els trovaires
> de la terra breçol meu,
> cellajunts i botzinaires,
> m'han rebut com un jueu.

Per una natural reacció, no es extrany tampoc que'l cenacle reduit d'amics i devots de l'Apeles, dels decidits a eixamplar els horitzons de la nostra poesía, l'haguessin, durant la seva joventut, enlairat i encensat d'una manera hiperbòlica, veient en ell el renovador de la nostra poesía, com els de la generació immediata varen fer amb en Maragall; exageració que va arribar a l'extrem de que un crític del temps va comparar, com la cosa més natural del món, *La nit al bosc,* de l'Apeles, amb el *Faust,* volent donar an aquella obra una interpretació simbòlica i veient en quiscun dels seus personatges un sentiment ocult i enigmàtic.

No crec que constitueixi cap atreviment ni presumpció el dir que'ls contemporanis de l'Apeles, els uns per poc, els altres per massa, no estigueren en lo just de l'apreciació del valor representatiu del nostre poeta. Era precís arribar a la nostra generació pera apreciar a la deguda distancia la posició relativa de l'Apeles en el seu temps i pera col·locar-lo definitivament en el lloc que li pertoca. Amb el camí que ha-

vem fet des d'aquella època, podem veure clarament des de l'altura la llei de colocació, el ritme i l'encadenament que tenen en llur conjunt els cims capdals de la nostra poesía del sigle XIX. No'ns serà, doncs, difícil senyalar l'obra viva, permanent, de l'Apeles, la flor de la seva personalitat, el graó que ell va posar en l'ascensió de la nostra poesía cap a noves idealitats.

El subjectivisme humorista de l'Apeles, que en la meva humil opinió es la seva principal característica, florí esplèndidament, encarnat d'una manera perfecta en l'especial temperament de la raça, en els seus *Idilis*. La poesía narrativa, amb punts de dramàtica i d'humorística i amb assumpte modern, tal com la realitzà l'Apeles, fou una gran novetat en les nostres lletres. Amb els *Idilis* el nostre poeta's constituí en un dels mestres de l'*humour* català, d'aquest *humour* que durant els temps calamitosos de la poesía catalana tenía una trista substitució en la *broma* més barroera i repulsiva, virus corruptor del nostre teatre durant una llarga època. Ell la va civilitzar, aquesta inculta broma, i la va convertir en *humour*. La purificació del nostre baix ruralisme literari es una de les notes més simpàtiques i un dels títols més meritoris de l'obra de l'Apeles. En els seus *Idilis*, al travers del camps i dels boscos, llisca, per primer cop en la nostra poesía, l'halè espiritual i ennoblidor de la Ciutat, de la mateixa manera que en els paisatges de les èglogues de Virgili s'hi veu l'ombra augusta dels trofeus i monuments de la Roma imperial.

Un esperit crític, una fina rialla d'escepticisme (mil vegades superior al de Campoamor), el dubte violador de tot temple, escrutador de tot dogma, begut de llavis d'Hamlet i de Mefistòfil, acaben de donar un agre-dolç de pura modernitat a l'obra de l'Apeles.

Finalment, no havem d'oblidar, ara precisament que'ls nostres joves se senten presos del furor *purista,* que l'Apeles Mestres, malgrat haver viscut en una època de menyspreu absolut per totes les menudencies de la mètrica i de la rítmica, malgrat haver vist donar el mal exemple d'aquesta dessidia a algun dels més grans poetes de la nostra renaixença, ha sapigut, amb tot, sostreure-s an aquestes malsanes influencies i no ha caigut en el pecat de fer consonar v. g. *flor* amb *amor.* Aquest sentiment de la forma l'ha tingut sempre molt viu, i es un punt d'enllaç entre ell i la generació present.

Heusaquí, inventariada, la riquesa espiritual llegagada a la posteritat pel nostre Apeles Mestres, heusaquí els elements *vius* de la seva obra. I em sembla que n'hem trobat prou, de riquesa i de vida, pera rendir un tribut d'admiració a l'exquisit traductor de l'*Intermezzo* d'Heine.

MILÀ I FONTANALS

A la fi el nostre poble va a fer plena justicia a la memoria d'un gran home que, si no era del tot oblidat entre nosaltres, era recordat i venerat exclusivament pel reduit cenacle de devots que coneixen i estudíen les seves obres immortals i saben tot lo que valen i signifiquen en el despertar de la nostra llengua i de la nostra literatura. El monument a punt d'aixecar-se en honor de la gran figura literaria d'en Milà indica ben clar que'l nostre poble arriba ja an aquell alt nivell de dignitat i de noblesa d'esperit que fa inclinar respectuosament els pobles verament civilitzats davant de les manifestacions supremes de l'esperit, àdhuc sense compendre-les; indica que comença a estar iniciat en aquella alta disciplina social que's resol i's manifesta en Obediencia a tot lo superior, conscient respecte i ennoblidora sotsmissió a la força espiritual encarnada en el verb dels grans homes, vivent culte dels Hèroes del passat i del present que

es la més ferma garantía de la libèrrima i plena eclosió dels Hèroes futurs.

La veig tant gran i d'una significació tant trascendental la figura del nostre Milà dintre del cicle de la nostra renaixença, que debades fora que'm proposés, amb les meves escasses forces, escriure en honor seu un panegíric digne del seu altíssim valor. Jo no més voldría que la veu d'aquest modest literat sonés avui com una crida fervorosa, com una prèdica fraternal que aplegués al seu entorn tota la joventut literaria de la nostra terra, pera fer convergir totes ses mirades i totes ses aspiracions en l'ombra augusta d'aquell gran home i saludar-lo filialment des d'avui en avant i tots a la una amb la salutació del Dant a Virgili:

Tu duca, tu signore, tu Maestro.

Es hora ja de que'l nostre gran Milà, ja que no ho pogué veure realitzat en vida ni en tot el lapse de temps transcorregut des de sa mort fins ara, vegi, com sa més gran i positiva gloria pòstuma, formar-se definitivament, al voltant de ses savies ensenyances, la seva escola permanent i mai interrompuda, el seu cenacle de deixebles que transmetin i continuin, com auria cadena, de generació en generació, la corrent inagotable de la seva excepcional sapiencia. No es prou, no es proporcionat a la gloria que's mereix una figura com la d'en Milà, que hagi solament tingut i tingui encara un que altre deixeble isolat, guardador

gelós de sa sagrada memoria i de ses fecondes lliçons. El temple de ciencia aixecat per l'esforç heroic del venerable mestre es massa gran, es massa immens pera que'l seu culte sigui servit i la seva ensenyança predicada solament per uns quants sacerdots solitaris, sense acòlits ni feligresos. S'han d'obrir de bat a bat les portes del gran temple, i ses naus s'han d'inondar d'una multitut d'ànimes joves i ferventes que cuidin de servar encesa sempre la flama perdurable de saviesa que l'il·lumina, afegint, de generació en generació, en el vas de la seva llantia l'oli puríssim de noves coneixences. En terra altra que la nostra, un home de l'altíssim valer del nostre Milà hauría vist, encara en vida, formar-se al voltant seu l'escola nacional d'alts estudis literaris, amorosa continuació de la seva paraula, una florida de deixebles que ve a esser pera'ls grans mestres una garantía segura, una ferma promesa de l'immortalitat futura de la llur obra; i no hauría estat víctima, com així va passar, dels dubtes i desconfiances que l'atormentaven, segons conten els seus biògrafs, al deduïr ell de certa indiferencia i fredor de part del públic respecte de sa obra l'imminent oblidança en que podíen caure les seves lliçons en temps venidors. Fruit d'aquests vius temors que entenebraven el seu esperit fou la carta que pocs dies abans de morir escrigué al seu amat deixeble, el més gloriós de tots els seus, en Menéndez i Pelayo, encomanant-li el treball d'escriure la seva necrología, encàrrec que acceptà com altíssim honor el gran polígraf i que

prometé solemnialment cumplir-lo amb tota amplitut quan declarà, en el seu *Horacio en España*, «que no sien» do posible reducir a breves términos la figura litera» ria de Milà, se reserva hablar de él en un libro en el » cual exponga largamente su vida de crítico, de inves» tigador y de profesor, austera y laboriosa cual otra » ninguna de nuestros días». Aquest esplèndid homenatge del senyor Menéndez i Pelayo a la memoria del gran mestre es ja una realitat.

Es hora, doncs, de fundar definitivament una viventa i perdurable Escola d'alts estudis literaris catalans al voltant de la noble figura del Mestre, escola que, recullint la llevor feconda de ses ensenyances, la sembri i la fassi granar a l'infinit per tota la nostra terra.

Mes pera arribar an això es precís que la majoria dels que fem literatura ens acontentem, al menys durant alguns anys, amb fer d'obrers silenciosos d'aquest vastíssim organisme de la ciencia, imposant silenci a la veu del nostre egoisme i no imaginant-nos que podem arribar a esser efectivament Mestres per tres o més premis que potser haurem guanyat en un concurs literari, sinó en virtut d'un esforç tenacíssim en l'estudi i d'una subjecció constant a una dura disciplina. La grandesa de l'obra de crítica i d'investigació literaries iniciada per en Milà requeria, pera fructificar i ampliar-se, un veritable exèrcit de pacients coadjutors que treballesin, cadascú pel seu compte i units tots pel llaç d'un mètode rigurós, sobre cadascuna de

les admirables intuicions que hi ha escampades en la seva obra, com nebuloses esperant el moment favorable de devenir altres mons amb òrbita propria. Decidim-nos, doncs, tots els que volem esser quelcom més que *dilettantis* de la literatura, a formar d'una vegada al voltant de l'obra d'en Milà aquest exèrcit d'obrers hàbils i experts que'l Mestre tingué la dissort de no poder reunir en vida. No vull pas explicar la gran trascendencia de l'obra d'en Milà, no solament nacional, sinó universal; sé que es tasca superior a les meves forces, i sé també que no sabría condensar en l'espai d'aquestes planes l'immensa riquesa de doctrina que hi ha escampada en la seva obra en cap, *La poesía heroico-popular castellana,* aquest monument d'erudició literaria i històrica, el principal mèrit de la qual es, al meu entendre, l'haver estat el primer i triomfant esforç fet a tota Espanya pera portar la primitiva poesía èpica castellana a l'immens camp comú dels estudis comparatius sobre'ls origens de totes les literatures, estudis que, iniciats a Alemanya, en el segle XVIII, per en Wolf amb les ardides teoríes de la seva obra *Prolegomena ad Homerum,* s'han extès ràpidament i han estat de feconda aplicació en totes les escoies erudites dels pobles civilitzats [1].

Solament vull fer constar dues lliçons de gran aplicació pràctica a l'estat present de la nostra cultura

1) De tanta trascendencia foren les teoríes exposades per en Milà en l'obra esmentada, que després de sa publicació, el mateix Gaston Paris va tenir de rectificar la seva opinió, expressada en la seva *Histoire poëtique de Charlemagne*, negant l'existencia de veritable poesía èpica popular a Espanya.

intelectual, que's desprenen de l'obra i de la vida del nostre savi Mestre: una lliçó de bon gust i una lliçó de silenci. Una lliçó de bon gust, car si estudiem la seva reduidíssima i modesta obra de poeta i creador, i l'observem en el medi ambient de la literatura catalana en aquella època primitiva de sa renaixença, ens sorpendrà trobar-la, enmitg del desenfrè de la tendencia romàntica, llavors en el seu ple, infosa d'una rara serenitat, plena d'una excepcional ponderació, d'aquesta virtut espiritual que'ls grecs anomenaven *sofrosine*, que fa aparèixer an en Milà com un temperador i un orientador enmitg del doble caos del romanticisme com a doctrina estètica i de la llengua catalana, llavors encara informe, com instrument d'expressió artística. Baix aquest aspecte senyala una veritable norma clàssica a la tèrbola corrent de l'escola romàntica victoriosa; i en el seu temps constituïren veritables meravelles de bon gust, tant per la factura com per la llengua, algunes de les seves poesíes catalanes, tals com *La cançó del Pros Bernat* i *La complanta d'en Guillem*. Aquest íntim sentit de distinció que demostrava posseïr a l'usar la nostra llengua, tant més admirable en quant s'havía educat enmitg del general abús d'un català grollerament arqueològic o del «català que ara's parla», li dictà aquestes paraules de sana doctrina, que semblen inspirades per les més noves orientacions de la nostra actual literatura: «El »poeta, inspirándose en la poesía popular, que no es, »en manera alguna, la de los Vallfogonas ni la de los

»Godoulis, debe devolver al pueblo, *bien que enno-*
»*blecido y purificado,* en su misma lengua lo que del
»pueblo recibe.» *(Diario de Barcelona,* 24 de janer de 1854.) Però aquest bon gust que'l salvà de contagiar-se tots els vicis literaris de la seva època no era exclusivament fill espontani d'una facultat innata (que's fixi be en això la joventut d'ara, que té el *bon gust* com una de les més altes normes del seu criteri), sinó més encara, i en una gran part, fruit laboriós d'esforç, fruit d'estudi, fruit de ciencia.

Una lliçó de silenci... Conten els biògrafs del mestre Milà que cap a la meitat de la seva vida passà una època, una extranya època, d'esterilitat que durà uns tretze anys, i que precedí immediatament a l'època de més activitat i la més feconda en fruits definitius de ciencia. I en Rubió i Ors, el seu íntim amic, del qual prenc aquestes noticies, un cop examinades i sospesades les diferentes causes possibles d'aquest fenòmen, afirma resoltament que aquest vuid *aparent* en la vida literaria del seu company s'ha d'atribuir al seu natural escrupulós i reflexiu, que, tant enemic de generalitzar com oposat a acceptar teoríes sense estar segur de llur certesa, l'induí, abans de llançar-se a la febre d'escriure, a enfonsar-se en «profundos estudios» i «dilatadas meditaciones, sobre todo en las particula-
»res ramas de las bellas letras». Avui, que en part de la nostra joventut regna un desenfrenat afany d'inventar teoríes (nova manifestació d'un romanticisme líric) i de llançar idees noves, amb la secreta i pueril il·lu-

sió, moltes vegades, d'aparentar davant dels altres una seguretat i una aplom que en realitat no's tenen, no creieu que aquest llarg silenci del gran Mestre plana august damunt de nostres caps, lleugers i vanitosos, i de la frivolitat i enganyosa ampulositat de nostres paraules com un solemnial convit a l'estudi i a la meditació, com una paternal reconvenció a tots els que no haguem passat els nostres Quaranta Dies al desert abans de llançar-nos a la predicació de les «nostres idees»? Si aprofita aquestes lliçons i altres infinites que tanca com tresors l'obra del gran Milà, aquesta joventut literaria que s'aplega avui davant de la seva figura pera rendir-li homenatge constituirà el seu millor i més durable monument.

* * *

El nostre gran Milà ja té el seu monument definitiu, més durable que'l bronzo, més immaculat que'l marbre dels altres monuments que se li erigeixen en aquests dies i que se li poden erigir en el futur. Aquest espiritual monument ens el descobriren, en la sala d'actes de l'Ateneu barcelonès, les pies mans d'en Menéndez Pelayo. I al descorre-s davant de les nostres ànimes el vel esplendent de sa paraula savia i ferventa, en el qual envolcallava l'imatge augusta del seu inoblidable preceptor, vegérem tots, àdhuc aquells que no havem tingut la sort de conèixer an en Milà en sa apariencia corporal, viure i palpitar aquella gran

figura, com si, tornant a la vida en virtut d'una màgica evocació, sentissim de bell nou fluir dels seus llavis mortals el nèctar immortal de saviesa que copçava aquella ànima excepcional i que escampà, com a llevor eternalment feconda, en sa obra meritíssima.

En Menéndez Pelayo tallà, amb mà d'artista consumat i amb tocs definitius, l'imatge veneranda del gran Mestre en la massa inflamada d'amor filial dels records inesborrables que d'ell servava; i transmutà la seva personal veneració en homenatge fervent de tot un poble, i sublimà la memoria d'un gran home, adorat fins aleshores tant sols per un cercle d'iniciats, fins a convertir-la en culte religiós d'un semi-deu, d'un oracle inspirat, que presidirà, des del cim del seu altar, els destins de la civilització catalana, desvetllada a nova i noble vida per les ensenyances de sa excepcional saviesa. Car be podem dir que, així com Xenofont amb la seva *Apología* i les *Memorables de Sòcrates* reivindicà la memoria del seu mestre de les calumnies i de les infamies que sobre d'ell havía fet caure l'iniqua sentencia dels seus jutges i conseguí convertir l'aversió o prevenció del poble desorientat en amor i veneració envers aquella gran ànima, així en Menéndez Pelayo, fent públic i solemnial homenatge a la gran figura del seu idolatrat Milà, redimí la seva memoria, si no d'odis i prevencions populars, que en aquest cas no hi cabíen, d'aquest oblid vergonyós, d'aquesta indiferencia depressiva envers un dels nostres més grans hèroes del pensament, que marca amb

un negre estigma les glories de les generacions posteriors a la d'en Milà fins a la nostra. Orgullosos podem estar els catalans de la present generació d'haver, no sols presenciat, sinó àdhuc colaborat an aquesta definitiva i grandiosa reivindicació que, cumplint antigues promeses i sagrats deutes de gratitut, el més gran dels crítics hispànics acaba de realitzar.

Al voltant de la figura d'en Milà evocà en Menéndez Pelayo, amb la poderosa màgica de sa paraula, la visió de la nostra Ciutat en plena gestació de la gran Renaixença, agitada fondament per la febre romàntica dels seus cenacles intelectuals, i presidida i secretament orientada en el seu gran exaltament idealista per una veritable aristarquía d'esperits superiors, els Milà, els Piferrer, els Llorens, els Bofarull. Aquella Barcelona evocada per en Menéndez ens aparegué com una visió trascendental, com una nova Atenes en formació, amb les seves Academies i els seus Liceus, ont *parlavan rado con voci soavi* varons savis i incorruptibles, units tots per una estreta solidaritat d'alta ciencia, i ont, pera l'ulterior perpetuació de les escoles nacionals, no més mancava una més perfecta organització social i una tradició de disciplina científica.

Avui, al comparar aquella Barcelona intelectual d'aleshores amb la d'ara, s'ha de confessar (per què no dir noblement la veritat?) la nostra inferioritat, la nostra decadencia... Moriren aquells homes excepcionals, i amb ells moriren llurs escoles, anc que no llurs ensenyances. El foc sagrat de llur saviesa, que havia

d'esser patrimoni de llegions senceres de treballadors silenciosos i infadigables, fou recullit piament per abnegats solitaris que l'estotjaren religiosament en el fons de llur ànima. La tradició de la ciencia nacional catalana com a organisme social, com a institució representativa d'una civilització, s'interrompé bruscament amb la mort dels que posaren heroicament la seva primera pedra. La ciencia arqueològica d'en Piferrer, la filosòfica d'en Llorens, l'històrica d'en Bofarull, la literaria d'en Milà, tingueren ressonancia universal, i eren una arrel fonda i sòlida que enllaçava vitalment la nostra alta cultura amb la ciencia moderna de tot el món civilitzat. Enmitg de la desenfrenada febre romàntica que inspirava les tendencies generals de la literatura d'aquella època, aquell estol d'homes excepcionals realitzava, per la seva part, el somni d'una gran cultura clàssica, d'una d'aquestes cultures inspirades en un culte fervorós a tota ciencia; ben al contrari d'avui, que, enmitg de les tendencies clàssiques que floten pel medi ambient de la nostra actual literatura, podem calificar d'essencialment romàntics la majoría dels porta-veus de la nostra espiritualitat, esperits intuitius entregats a un vol brillant i desenfrenat d'idealismes i teoríes, rapsodes lírics d'idees i de sistemes, poetes de l'intelecte, molts d'ells de gran potencia de visió, impulsats i seduïts per l'aspecte estètic de les ideologíes que preconitzen, més aviat que formats i educats en la rígida disciplina de la ciencia que avui, entre nosaltres, no existeix com

a institució civil, com a força social, sinó solament com a manifestació individual, i, per lo tant, mancada d'aquella virtut representativa i educatriu que constitueix la seva força i trascendencia.

No solament ens feu aparèixer, en Menéndez Pelayo, l'interessant Barcelona intelectual dels nostres pares, sinó que, explorant tota la gran òrbita de la qual era centre espiritual la magna figura d'en Milà, ens dona una esplèndida impressió sintètica dels primers temps de la nostra renaixença literaria. I tant coneixedor se mostrà de les nostres coses, descobrí tants punts de vista nous i inexplorats en l'historia dels origens de la Renaixença catalana, traçà amb tant d'amor i amb tanta justesa de criteri la semblança de molts dels ínclits iniciadors del catalanisme, que semblava que'ns estigués parlant un dels nostres homes i no un savi foraster ple de simpatía per tot lo nostre; i aquesta ilusió arribava fins al punt, per lo que a mi toca, que alguns moments me semblava sentir la ressonancia de la nostra llengua en aquells nobles i austers accents amb que surgía dels seus llavis la llengua castellana. I es que, efectivament, àdhuc havent viscut allunyat de nosaltres per tant llarg espai de temps, en Menéndez Pelayo es nostre, es cosa catalana, i tenim dret els catalans a reclamar-lo. Ell guardava l'herencia espiritual de ciencia i saviesa, rebuda directament, d'un dels més savis dels nostres avantpassats. D'aquesta herencia ell es el dipositari; l'hereu es el nostre poble.

EUGENI D'ORS

MOLTES vegades somnío (i qui no ho somnía algun cop, en aquesta febre d'idealitat de l'hora present?) amb la visió de la Catalunya futura, d'aquesta Catalunya *rica i plena* de totes les riqueses i de totes les plenituts, que viu constantment, intensament en el cervell i en el cor de tots els que portem el nostre esforç, gran o petit, mes sempre gran de passió, an aquesta refundició heroica i laboriosa de la Cultura catalana, màgica visió que guia tots els nostres passos i ens desbroça tots el nostres camins com estel d'una novella Epifanía. I m'imagino també, mentres tinc el pensament dolçament submergit en aquest delitós ensomni, que visc entre la fortunada generació dels nostres néts o dels nostres bisnéts, i que, en un impuls de natural agraïment i de curiositat, giren amb mi els ulls enrera, cap a la nostra època, cap an aquesta generació nostra, que'ls ha llegat, mitjançant un altruisme heroic i un sacrifici de cada hora i de cada

dia, l'espiritual tresor d'una llevor sagrada de cultura, salvada després de dura lluita del fons de mortals tenebres, arrencada i sostinguda enlaire per mans febroses per damunt de les onades d'una tempestat horrible, pera transmetre-la a les mans salvatrius d'aquella generació venturosa que m'imagino veure al meu voltant i que ja l'ha transformada en una flor perfecta que exhala i espargeix per tot el món un intensíssim perfum d'humanitat. I veig com aquests futurs catalans dels meus somnis obren llibres de la nostra època, esgrogueïts pels sigles, consulten, àvids, tota mena de documents dels temps d'ara, diaris, revistes, follets arnats i polsosos, adormits en els prestatges de grans arxius i biblioteques públiques, i proven de refer l'historia de la nostra present intelectualitat, esforçant-se en orientar-se entre'l laberíntic pulular de teoríes polítiques, estètiques, socials, filosòfiques, que a cada pas surgeixen del text d'aquelles planes consultades, i decidits a trobar en aquest caos aparent la llei sintètica, comprensiva de tantes tendencies, de tants programes, de tants ideals, de tantes escoles que lluiten entre sí i creuen i confonen llurs òrbites ràpides i efímeres, mes sempre deixant un ròssec de llum feconda i perdurable en l'esfera de la total evolució de la nostra espiritualitat.

Doncs be, jo crec que pera remeiar aquesta desorientació que a cop segur produiría en l'esperit dels nostres néts la complexitat suma del nostre present viure, sabría jo trobar-los un guia expert, un camí de

drecera, una eixida segura; i al damunt de tot l'embalum de documents heterogenis desplegats al davant d'ells pera l'àvida recerca, hi posaría els *Glosaris* de l'Eugeni d'Ors. I allavors jo crec que fàcilment podríen començar a compendre el *caràcter* de la nostra actual generació.

La deambulant lectura quotidiana dels *Glosaris* de l'Ors, sota'ls fanals encesos dels carrers de Barcelona, entre'l plegar de la feina i el meu sopar de cada vespre, un dia entusiasmant-me, un altre desagradant-me, l'he feta sempre amb aquella passió, aquella avidesa que deixen per sempre impresa i indeleble en el nostre esperit l'essencia de les paraules que's llegeixen i que excusen tota ulterior lectura. Jo vaig posar tota la meva atenció en la «Taula onomàstica» de la seva primera *Colecció de Glosaris,* apareguda fa anys en forma d'un volum, i la vaig llegir des de la primera fins a la darrera lletra. Ademés dels noms familiars dels nostres pensadors, poetes i artistes nacionals més anomenats i dels de terres extrangeres, trobareu en aquesta *Taula* Sant Agustí al costat de Behring, Darwin al al costat de Bacon, Aristòtil al costat de Fra Angélico, Carlemany al costat de Carlyle, Empedocles al costat d'Ignasi de Loyola, metges barrejats amb pintors, filosops antics barrejats amb polítics moderns, sants donant-se la mà amb cantants i ballarines, savis enmitg de toreros i bandolers, etc., etc.: un immens i multiforme arsenal de fets i de doctrines, passats pel cedas del comentari, transformats en substancia propria del

pensar i del voler de la nostra generació, replega de forces per tots els infinits confins del pensament humà pera fer d'elles, exclusivament, un sistema dinàmic, una viva *màquina* espiritual que porti a la nostra obra de reconstrucció nacional el concurs cosmopolita de tots els trascendentalismes passats i presents, i una nova lira d'Amfió que aboqui en el recinte sagrat de la nostra ciutat futura la música creadora de tots els ideals de pensa i voluntat que han aixecat les grans cultures de la terra. Tota aquesta enciclopedia, tota aquesta ambiciosa i omnipresent curiositat de l'Ors tendeix a un fi pràctic, a un fi de Voluntat, com ell fa constar en el lema del seu llibre. Les seves teoríes, moltes d'elles, al menys, són prematures, en el grau actual i encara primitiu de la nostra civilització. Mes, què hi fa? Arbitrarisme i Imperialisme devenen en les seves mans, per llur mateixa prematuritat, enèrgics estimulants en la nostra penosa marxa vers el futur; si són factors o resultats d'aquesta present Fatuitat catalana que tant ens han retret pensadors forasters, tenen en cambi (i això no ho pot compendre ningú sinó nosaltres mateixos), la íntima virtut de fer encendre en nosaltres la *confiança en sí mateix,* aquest orgull necessaria les grans ambicions individuals i colectives que creen forces cada dia superiors a les de l'hora present. Amida la teva ambició a la mesura de les teves forces, diu el sentit comú. Aixeca les teves forces a la mida de la teva ambició, diu el sentit dels hèroes i dels forts. I això ho ha sentit fortament l'Ors, i amb mà

ardida ho ha escampat i li ha donat vida en el nostre ambient social. Aquesta es la seva obra.

L'Ors es una altra encarnació perfecta, al costat de l'Alomar, del tipus modern de l'Home de Lletres trascendentalitzat per Fichte i per Carlyle. Ell també es un revelador de lo *diví* actual entre'ls homes del seu poble. Ell recull, pels quatre punts cardinals de l'ànima moderna, les més vives i les més segretes palpitacions dels temps, i les assimila meravellosament al nostre organisme espiritual, les transforma en Cosa Catalana. En els *Glosaris,* de l'Ors, d'ençà que se'ns ha trencat l'auria cadena de les *Sportula,* de l'Alomar, tenim ara la única manifestació quotidiana de la ínfima ininterrompuda comunió de l'ànima catalana amb la cultura universal, l'únic espiritual teler ont, sense interrupció, s'està urdint cada dia la tela complexa i colorida del pensament català, de l'idealitat catalana, feta de la trama dels fils més sotils i resistents. La constancia, la tenacitat incontrastable i verament extraordinaria amb que aquest incansable obrer roman sempre impassible un dia i un altre dia davant del seu teler, atent a la seva tasca, enmitg del tumulte de la vida ciutadana, el transformen an ell en un veritable sacerdot, cumplint davant del seu altar un rite religiós i als seus *Glosaris* en versicles inspirats d'un Nou Testament de l'ànima catalana.

Aquesta obra de l'Ors ve a demostrar plenament que havem definitivament sortit de l'època Romàntica, del Sentiment, de Desorganització, i que havem entrat

de ple en el segon període, per excelencia polític, en el més alt sentit de la paraula, període d'activitat cultural, periode de la Voluntat, d'Organització, que hauría d'esser coronat per la tercera època, la Clàssica, la del Pensament, en el qual serà l'orgue perfecte i definitiu de tota la nostra vida la Ciutat. Regió, Nació, Ciutat, segons la bella trinitat ideada per l'Alomar. Arrel, tija i flor de la mateixa planta.

En aquest període d'Organització en que'ns trobem ara es precís formar, dintre del nostre poble, la gran llegió dels Silenciosos, obeïdors cecs a la llei de disciplina, hèroes anònims de la ciencia pera que, en llur sagrat isolament i agermanats tots pel ritme uniforme que'ls imprimeixi l'esperit rígid del Mètode, vagin elaborant amb tota serenitat els prolegòmens del llibre de la Saviesa nacional, que ha de donar-nos amb el temps el dret de ciutadanía dins de la cultura universal. Cal que tots ens constituim en apòstols d'aquesta nova creuada i que la generació que ve al darrera nostre aparegui ja totalment compacta i unida per un fort esperit de disciplina que'ls senyali a cadascú el seu lloc, la seva tasca, rígidament, imperativament. Llavors haurà finit aquest tràgic període que estem ara travessant en que tots hem de fer de tot, i tots hem de saber de *omni re scibili,* perquè tot necessita el concurs de tots; període del qual es una de les més vives i representatives encarnacions l'Eugeni d'Ors, cas curiós de complexitat espiritual, car en ell l'home d'acció's dona les mans amb el filosop i el teo-

ritzador, fent-nos veure que's perpetúa fins als nostres dies l'esperit de la raça d'en Ramon Llull...

I ara, no't sembla, amic lector, que'ls *Glosaris* de l'Ors seríen, es a dir, seran un guia excelent pera'ls catalans futurs que vulguin estudiar el present moment espiritual del nostre viure, tant complexe i desorientador pera'ls qui ara intentem deduïr la resultant de tantes forces, de tantes tendencies, de tantes escoles, de tantes orientacions que lluiten i's confonen en totes les esferes de la nostra present activitat? Jo, des d'aquest reconet del temps present, recomano amb gran insistencia els *Glosaris* de l'Ors al futur crític desconegut de les nostres Coses presents.

JOAQUIM RUYRA

UNA planta rara i exquisida, amb arrels i tija indígenes, però amb flor exòtica i forastera, va brotar en el jardí de les nostres lletres, constituint un original exemplar de feliç empelt i de perfecta assimilació d'elements poètics extrangers en la sava del nostre sentiment nacional amb l'aparició del poema d'en Ruyra *El país del Pler.*

El poema cau de ple dintre del cicle romàntic de la nostra poesía, que tanta virtut d'atracció està perdent actualment en els joves cenacles literaris. Però dins del romanticisme es una nota nova, i quasi m'atreviré a dir sense precedents en l'historia de la nostra poesía. El poema d'en Ruyra senyala una lliberació de la nostra imaginació, que fins ara en totes les seves creacions poètiques, àdhuc les més hardides, no havía gosat a allunyar el vol de la realitat llògica de l'existencia, emmotllant-se fidelment a la seva imatge i semblança. L'imaginació més potenta que fins ara havem tingut en la nostra Renaixença, Verdaguer, fins

i tot en la seva obra més imaginativa, *L'Atlàntida*, no intenta mai donar, al descriure el món del seu poema, una impressió distinta de la que rebríem de la mateixa natura. Els cataclismes que tenen lloc en el poema són una portentosa divinació, o al menys aquest es l'efecte, de lo que deuen esser les extraordinaries conflagracions de les forces còsmiques, i el sentiment de sublimitat que desperten es el mateix que causaría l'espectacle de la realitat. En els paisatges encantats del «Somni de Gentil», del *Canigó*, ja s'hi nota un esforç pera rompre la tirana condicionalitat a que'ns condemnen els nostres sentits, ja que hi ha un intent de crear un nou món seguint l'arquetipus forjat per la lliure fantasía; però aquells jardins, amb totes les llurs meravelles, cauen dintre de lo versemblant, no són més que'l mateix món que tots veiem, embellit amb les més triades de les belleses naturals; no'ls volta, en un mot, aquella atmósfera de boira sotil i lluminosa que transfigura la realitat del món en la poesía dels pobles septentrionals. Les fades canigonenques no són fantasmes lluminoses, ombres flotants: són sers de carn i òssos dotats d'una bellesa superior. La concepció heleno-llatina dels sers divins, tant plàstica i precisa, contrastant amb la musical vaguetat de les divinitats dels pobles del Nord, domina en els comptats intents de *féerie* que s'han assajat en la nostra poesía. Sembla com si, per llei de la íntima constitució de la nostra sentimentalitat ètnica, fóssim refractaris a deixar volar la nostra fantasía, en ales del diví *furor poètic*,

fòra de la realitat sensible, privant-la d'obeïr altra llei, altra disciplina que la que d'aquesta's desprèn. El nostre horror nacional a l'estat d'ubriaguesa no es més que un símbol d'aquesta manca de veritable màgica en el nostre folk-lore i de l'absencia d'*humour* en la nostra literatura.

Per això es sorprenent i digne de registrar-se en els anals de la nostra crítica literaria l'aparició entre nosaltres de la *féerie* veritable, aquest primer intent de creació d'un «paradís artificial», concebut en un real estat d'ubriaguesa poètica pel nostre Ruyra. L'esfera sobrenatural d'ensomni, absent de la nostra poesía popular, en que'l poeta desenrotlla el seu poema fa pensar, per una involuntaria associació d'impressions, en la poesía lírica anglesa, que des de Chaucer a Tennyson s'es distinguida per la sentimental, sotilíssima, *etereal* transfiguració al travers de la qual veu la realitat transportant la vida a una esfera extrahumana poblada d'ombres traslúcides i voltada de màgiques boirines —*faint shadows, vapours lightly curled*— que suavitzen i refinen al travers de sorprenents miratges les aspres angulositats del món dels sentits. Burne Jones, en aquest concepte, es, no sols el pintor, sinó el poeta més nacional de l'Anglaterra.

En el poema d'en Ruyra es palpable una curiosa dualitat, una rara juxtaposició d'elements de creació poètica. L'un es el popular, l'indígena; l'altre es l'adquirit, el foraster, però perfectament assimilat al primer. El poema comença com una de tantes de les nos-

tres rondalles populars. Dos minyons, l'Escampa i en Barrufet, surten del seu poble després que «han pres un bany d'or —que ilusions daurades— fa néixer en son cor». Volen fruir amb tota llibertat de llur bona sort i's prometen fruir d'una «taula proveida —llit encortinat» i fer «millor vida— que un abat mitrat». El rondallaire popular, amb aquest tema inicial, al fer passar els seus dos personatges del món real al món d'encantament, s'hauría apartat completament del camí emprès per en Ruyra; els dos camarades no hauríen trobat enmitg de totes les inversemblances possibles més que l'abundor inexhausta de tots aquells bens materials que, donada llur poca cultura i curta edat, poden imaginar com a ideals de felicitat; hauría creat escenes i visions còmiques o grotesques, a les quals tant aficionat es el nostre *folk-lore* rondallístic. Però el nostre poeta, seguint diferent camí, fa d'aquests dos minyons dos esperits refinats, i els sortilegis amb que'ls vol encisar seran de lo més espiritual, de lo més enlairat, de lo més ideal que pugui concebir l'humana imaginació: la Bellesa i l'Amor, encarnats en visions «blanques, vaporoses com boires d'abril», habitant un «fantàstic palau —que lluny... lluny torreja— en l'horitzó blau» i del qual «les torretes fines —lluen com de gel—entre les boirines—fumoses del cel» i es «de vidre i d'ivori—l'altiu bastiment;—teulats i cimbori—d'escates d'argent». I així es que, un cop dins de l'esfera sobrenatural, el poeta deixa la senda de lo popular que havía començat, pera entregar-se de ple a la

lliure creació individual de l'imaginació i del sentiment. I llavors entren en la formació espiritual del seu poema les reminiscencies d'altres cicles de poesía, associades i asimilades, indubtablement en virtut d'íntimes afinitats, al seu personal temperament poètic.

L'encís d'aquell món tràgic ont se perden els dos companys protagonistes del poema no es purament exterior, no resulta d'una selecció refinada de les belleses naturals. Es l'ànima del paisatge d'ont surt la llei d'aquest món d'encís, ànima infosa en el món exterior que es la mateixa del poeta creador; i d'aquí que la vida de miracle que'ns presenta no sia superficial ni convencional, sinó que obeeix a un ritme, ritme de la fantasía deslliurada de la relativitat del món visible. Escoltem-lo el poeta.

Tots els tanys floreixen...
Tot vessa perfum...
Els rats penats deixen
un rastre de llum...
Màgica encontrada,
dolça soletat
gerda i amarada
de serenitat!

Fora cosa interminable citar tots els fragments del poema d'en Ruyra en que's descriu d'aquesta manera tant espiritual, tant intensa, tant suggestiva, el medi ambient de misteri que volta les seves escenes. La descripció del palau i la de les fades que l'habiten, la de

la dança, la del paisatge desolat que's desplega al voltant de les runes del castell ensorrat, posen llur creador al cap de totes les imaginacions dels nostres poetes per la seva potencia i la seva delicadesa, que a moments arriba fins a recordar el sotil, insuperable Tennyson.

Tot lo que es poesía de la visualitat, tot lo que es color, linia, moviment, es intensament sentit i expressat per en Ruyra. No podem menys de citar en aquest concepte aquella tràgica escena en que, havent mort de fred i de dolor l'un dels hèroes del poema, l'altre agafa el seu cadavre i se l'emporta montanya amunt:

Llavors a l'esquena
se posa el difunt.
Caminant amb pena
puja amunt, amunt...
. . . . . .
Per fi proper lluca
ja el casal del mont;
ja a la porta truca
picant-hi amb el front.

Lo que hi trobem a mancar, al costat d'aquesta intensitat de visió, tant demostrada ja per en Ruyra en el seu memorable llibre *Marines i boscatges*, es el sentit de la musicalitat. En el poema, l'encís del color es cent cops superior a l'encís del sò, de la música que brolla del món màgic en que'ns introdueix. Es un món que hauría de cantar més, un jardí encantat ont se troben a faltar aquells certs «murmuris venint de les pra-

des com ecos dels esperits tancats dins del món», que diu Tennyson en aquests versos, d'encís intraduïble:

Faint murmurs from the meadows come
like hints and echoes of the world
to spirits folded in the womb.

Un altre defecte del poema d'en Ruyra, i aquest es de forma, es l'adopció d'un mateix metre i d'una mateixa estrofa tant pobres de ritme i de rima com els empleats per ell pera tota l'extensió de la seva obra. No es que no posseeixin un cert encant, una certa gracia i lleugeresa de moviment sumament agradoses. Però el metre es tant poc ric, de musicalitat tant poc complexa, que a la llarga arriba a cansar. Entenem que a diversitat de situacions hi té d'haver diversitat de ritme, i anc que en Ruyra declari en el pròleg que «cap més vers, cap més orde de rima s'acordaven al diapassó de la música que se m'era comunicada», creiem que aquesta invariabilitat de metre ha lligat al poeta en moltes ocasions, ha estat una mena de peu forçat que li ha privat de desplegar una volada d'expressió més lliure quan així convenía.

J. VERDAGUER

En Verdaguer constitueix un cas curiós en l'historia de les literatures. En la seva personalitat hi trobem una antinomia, un contrast entre dos elements en aparença irreductibles, igualment forts i potents, puig igualment forta i potenta fou la revelació de l'un i de l'altre en la creació de l'obra total del nostre poeta. Aquests elements són el pagànic i el místic.

La primera revelació del seu geni conté un robust sentit essencialment pagànic; manifesta una visió del món essencialment naturista; es una formulació inspirada d'un culte fervent a les forces naturals. L'hèroe principal de *L'Atlàntida,* Alcides o Heracles, es precisament un dels mites, un dels símbols més sintètics, més representatius, de l'esperit que informava tot el paganisme antropomòrfic de la religió helènica.

Molts, potser, deixant-se guiar exclusivament pel caràcter de les imatges i per l'especial inflexió, a voltes ampulosa, del to dominant en les estrofes de l'esmentat poema, podríen creure que la font espiritual

de l'inspiració verdagueriana, al plasmar la seva gran concepció, fou la poesía dels llibres bíblics. Però es una pura aparença. El sentit i el sentiment de la divinitat llegats a la civilització pel poble hebreu, i perpetuats, com a part essencial del seu *credo,* per la teología cristiana, no traspuen enlloc en les planes de la primera creació del nostre gran poeta. La concepció de Deu, únic creador i conservador de les forces de l'univers, hi està substituída per la de l'home semideu, encarnat en l'invencible fill d'Alcmena, dominador i ordenador de les forces cegues i increades de la natura, únic poder que en el món del poema infondeix ànima, sentit i armonía a la caòtica i inèrtil massa de la materia de l'univers. Prou sé que l'enfonsament de l'Atlàntida es, en el poema, un acte d'expiació cruenta realitzat pel Creador, irat contra'ls pecats dels homes. Però aquesta expiació, concebuda dins l'esperit bíblic, resta en el poema en estat purament ideològic, no's transforma en sentiment i no's transfondeix ni domina en tota la fulgurant descripció del cataclisme, ont juguen com a únics combatents l'home i la natura.

Es també digne d'observar-se en *L'Atlàntida* que aquest paganisme informador del seu esperit no es begut en l'antropomorfisme estètic dels temps clàssics de la civilització grega, llavors que, perduda ja la primitiva i autèntica significança dels mites i símbols nacionals, aquests apareixíen solament en l'aspecte favorable a les creacions poètiques i artístiques d'aquell

poble, que, consagrat principalment al culte de la Bellesa, ja havía fet evolucionar l'encarnació poètica i plàstica de les seves divinitats i dels seus hèroes fins a donar-li una aparença purament terrenal, fent-ne una reproducció sublimada dels gestes de l'ànima i del cos humanals. No: l'esperit pagànic de *L'Atlàntida* es *pre-clàssic,* àdhuc amb l'intent de classicisme que s'hi nota en el *Chor de les illes gregues.* El poema podríem dir que es una *cosmogonía* en vers, una tragedia còsmica en que'l veritable chor, en tota l'evolució del conflicte, es constituit per les multiformes forces de la natura preses en llurs moments de cega furia, i en la qual el veritable Hèroe, com ja havem dit, es l'home, dominador i harmonitzador d'aquestes forces. Es hessiòdic i no homèric l'helenisme que's respira en les planes de *L'Atlàntida.* El lector del poema presencía l'espectacle d'una tempestuosa *recreació* del món, d'una violenta reorganització de la materia, en la qual l'aigua, l'aire, el foc i la terra (l'antic quadrivi dels elements naturals, fonaments de totes les cosmogoníes) juguen a llur lliure albir, produint ferestes conflagracions, dominades per la mà i per l'inteligencia de l'home. Tal es el paganisme d'en Verdaguer a l'*Atlàntida:* primitiu, cosmogònic, pre-clàssic, profà absolutament a l'esperit politeísta i panteísta que'l feu evolucionar a Grecia fins assolir la personalització i la divinització de les forces naturals. I potser sigui aquesta la raó per la qual pogueren subsistir la una al costat de l'altra, dins l'ànima

d'en Verdaguer, aquestes dugues tendencies tant antagòniques com el paganisme i el misticisme cristià.

El primer, en efecte, es tot exterior en el nostre gran poeta; el segon, tot interior. Ell no'l té, el sentit místic de la natura, sentit d'ont neixen, com dugues corrents divergentes, el politeísme i el panteísme de les primitives religions. No l'ha trobat a Deu en la natura, car el seu Deu es tot interior; i ha estat solament llavors que ha mirat dins el seu cor, llavors que ha cantat les seves emocions purament íntimes, quan ha trobat el seu Deu, com dintre un santuari del qual no li hagués plagut eixir pera infondre-s en tot lo que'l voltava.

Aquest misticisme tot subjectiu, psicològic, moral i ascètic es el que posseía el nostre Verdaguer, que per aquest costat pertany plenament a l'escola dels místics castellans del XVIe segle, més sentimentals que metafísics, més moralistes que filosops. I es en aquesta interioritat absoluta del sentit de lo diví; es en aquesta permanencia de la visió de Deu en «el diminuto cielo interno en que el alma halla á su Creador y al de la tierra», com diu Santa Teresa[1]; es en la manca absoluta d'irradiació d'aquest sentit místic a fòra de l'esperit, i en l'absencia total de la tendencia panteísta, ont se pot trobar l'explicació d'aquesta coexistencia, al primer cop d'ull desconcertant, dins l'esperit d'en Jacinte Verdaguer, de dos sentits tant diferents de la vida com el purament objectiu, exterior

[1] *Camino de perfección*, cap. XXVIII.

i pagànic de *L'Atlàntida,* i el subjectiu, interior, cristià, de tota la producció mística posterior.

Realment, com ja havem dit abans, constitueix un cas raríssim en l'historia de la literatura l'exemple d'un poeta com en Verdaguer, que produeix, gaire be's pot dir al mateix temps, dugues obres de tonalitat espiritual tant oposada com *L'Atlàntida* i els *Idilis.*

Qualsevol podría creure, sorprès per aquesta antinomia d'ideals estètics cohabitant en l'esperit d'en Verdaguer, que la corrent mística, que en els *Idilis* comença a invadir tota la seva ànima pera no abandonar-la mai més, com diu ell mateix en la poesía titulada *Als estels:*

> Com passarell que s'envellí en la molça,
> jamai de refilada mudaré;

qualsevol podría creure, dic, que aquesta corrent mística es filla d'un pur *dilettantisme* literari produit per la suggestió dels seus hàbits i carrera sacerdotal. Però s'enganya qui això pensi creient haver trobat la solució a la contradicció esmentada. En Milà i Fontanals, amb la seva gran perspicacia crítica, ja'l va preveure aquest errat prejudici, i el va desfer amb les paraules precises i lluminoses que estampà al davant dels *Idilis:* «El cantor de costums catalanes i de mitològiques llegendes—diu en Milà—se'ns presenta ara amb un aplec de versos d'altra mena... Què hi ha hagut de nou? Per ventura ha cercat un camí divers o ha mudat de gust o de conceptes literaris?... No hi ha hagut

cap canvi... Lo que s'ha proposat... ha estat presentar una tria de poesíes que fossin fidel espill *del fons de la seva ànima,* de ses aspiracions més pures i de son més fervent amor; per les quals poesíes no ha forçat sa imaginació a crear noves invencions que no sortissin per elles mateixes, no ha cercat sorprenents belleses (encara que tot n'està sembrat), no ha volgut donar obres mestres (i algunes n'hi ha), sinó que s'ha acontentat d'escriure amb senzillesa lo que son cor li dictava. Ha intentat, en una paraula, seguir les petjades de l'inspirat poeta dels *Cantars* i dels angèlics autors de *La llama de amor* i *Las moradas*.

L'obra mística d'en Verdaguer se pot dividir en dos grans períodes. Pertany al primer la que produí en sa primera joventut, en plena serenitat d'esperit; misticisme rialler, plàcid i candorós com una Madona dels primitius florentins, fill de les pures emocions de l'infantesa i de l'adolescencia, que té com a suprema manifestació el llibre dels *Idilis*. L'altre període està format per les obres concebudes en els sofriments de la seva ànima llatzerada, inspirades pels desenganys de la seva vida oratjosa; el misticisme que s'hi respira es ombrívol i agitat, com les figures ascètiques d'en Zurbarán; els seus deliquis i arrobaments hi són interromputs per vius esclats de plors ardents, per llastimosos planys i dures imprecacions que li arrenca el dolor de la seva ànima, inadaptada a la vida i incompresa dels homes. La flor suprema d'aquesta segona època dolorosa es el poema *Al Cel.*

Com molt be observa en Milà, en Verdaguer, en els seus *Idilis,* i generalment també en totes les obres místiques de la seva primera època, seguí com a fervorós neòfit les petjades del poeta dels *Càntics*. Una gran part de les poesíes del seu primer flairós llibre místic podem dir que no són més que comentaris fervents d'aquell immortal breviari d'amor ont han anat a beure les ànimes enamorades de tots els climes i de totes les edats; no són més que ressons suavíssims, recullits i modulats per un dels seus deixebles, de la veu d'aquell mestre d'amor que ha llegat a totes les generacions venidores el més palpitant vocabulari de la passió, incorporat ja pera sempre més a la poesía de totes les llengües cultes, sempre chorejat, copiat i refós, i mai renovat ni substituit; no són més que flamejantes jaculatories amb que esclata una ànima extasiada, tot resant la secular pregaria apresa dels llavis d'aquell qui exaltà l'expressió de l'amor humà fins a un grau tant sublim de força i d'idealitat que ha donat lloc, passant el temps, a que la judiquessin digna d'afectes superiors als terrenals, dictada per un amor diví i inspirada pel mateix Paràclit.

Fins a tal punt arriba la compenetració de l'inspiració dels *Idilis* amb l'esperit del *Càntic dels Càntics* que, àdhuc sense haver-nos deixat en Verdaguer la traducció íntegra i directa d'aquell immortal idili, així i tot ens n'hauría deixat en els seus una glosa lliure i apassionada en la qual s'hi troben fragments d'una veritable i franca traducció.

Voleu una traducció més directa del *Càntic* que aquests suavíssims versos d'*Anyorança?*

Es com un Maig floridíssim,
cella-ros, candi i gentil,
bonic de cara i dolcíssim
com a triat entre mil.
. . . . . .
Oh! Si'l veieu, al que anyoro,
a la llum del jorn naixent,
dieu-li, verges, que'm moro
de mal d'enamorament.

Què són aquestes estrofes sinó una glosa dels coneguts versicles del capítol V del *Càntic,* que en la traducció d'en Verdaguer diuen:

Oh filles de Solima! jo us conjuro
que si trobeu a l'Estimat de l'ànima
li dieu que d'amor jo malaltejo.
. . . . . .
Mon Amat es vermell, candi i gentil, etc.?

En un altre lloc dels *Idilis* exclama:

Cobriu-me de flors,
que d'amors me moro;
cobriu-me de flors,
que'm moro d'amors;

versos que constitueixen una variant d'aquell versicle del capítol II del *Càntic,* que'l nostre poeta tradueix així:

Mes bones amigues,
feu-me ploure flors;
sosteniu-me amb pomes,
que'm moro d'amor.

En la poesía *Somni de gloria* apareix també la suggestió inefable de l'idili oriental en aquella descripció:

Es d'or ton fonament,
tos pòrtics són d'argent, etc.,

que recorda la de la llitera de Salomó, en el capítol III del *Càntic:*

Són d'argent sos balustres i d'evori.
. . . . . .
El seu reclinatori es una crosta d'or, etc.

No acabaríem mai si volguessim esmentar una per una totes les imatges, totes les expressions de les poesíes dels *Idilis* preses directament del *Càntic dels Càntics;* llevors vingudes dels vergers d'Orient que germinaren i floriren en el cor del nostre poeta als raigs fecondants de la divina poesía del cantor de la bella Sulamitis. Les poesíes *Anyorança, Lo llit de flors, Lo llit d'espines, Somni de gloria, Les cinc roses* i moltes d'altres que fora cosa llarga de citar, pertanyen an aquest cicle que'n podríem dir oriental de l'estre d'en Verdaguer, en el qual les místiques esposalles de l'ànima amb Deu estan representades baix les formes i les imatges sensibles de l'amor humà, encarnant en

la voluptat dels sentits, ubriacs de plaer, les més pures delectances i els més enlairats arrobaments de l'ànima durant la seva unió amb el seu «florit Espós».

Aquesta interpretació simbòlica dels amors passionals del *Càntic dels Càntics,* característica del primer període del misticisme verdaguerià, fa entrar de ple el nostre gran poeta en la familia dels antics poetes místics castellans. Precisament l'ús característic que fan aquests del sensualisme simbòlic en imatges i expressions, begut directament del llibre d'amor del Vell Testament, es una de les notes que distingeixen el misticisme clàssic castellà del misticisme d'altres pobles. En virtut d'aquesta influencia constant del *Càntic,* presenta l'escola mística castellana un caràcter espontani i sentimental que l'allunya del misticisme teològic i racionalista de l'escola francesa de Saint Víctor; un caràcter contemplatiu i líric que'l distingeix del profetisme apocalíptic de la majoría dels místics italians arrencant de des d'en Joaquim de Fiore; un caràcter psicològic i d'auto-observació que'l preserva del panteísme típic dels Bœhme i dels Ruysbroeck i els altres antics místics alemanys.

Així, doncs, l'element personal del misticisme del nostre Verdaguer en la seva primera època no'l trobem pas per aquest costat de les influencies orientals, que tant íntimament el lliguen amb la mística castellana. Tampoc el trobem en el seu aspecte purament líric, puig el seu lirisme, en aquest primer període de la seva obra, respira la serenitat clàssica de fra Lluís de

León. En els *Idilis*, les poesíes de més volada lírica, com *Als estels, Volada de l'ànima*, etc., són concebudes i plasmades dintre la manera del famós poeta castellà, i el caient dels versos i de les estrofes i l'entonació poètica el recorden directament. Vegi-s el començament de *Volada de l'ànima:*

> Ah! Quan serà que puga
> sortir d'eix envolcall que'm du a la tomba?

que es una franca imitació d'aquella oda famosa de Lluís de León:

> ¿Cuándo será que pueda,
> libre de esta prisión, volar al cielo?

L'element original del misticisme verdaguerià, en aquesta primera època plàcida i riallera del seu misticisme, es realment el popular, el personal de tot el seu poble. I aquesta es la seva gloria més gran i més pura, la que l'ha fet devenir el nostre poeta nacional per excelencia, puig la seva personalitat se confon amb la de tot el seu poble. Es de les seves inimitables poesíes de caràcter popular-narratiu d'ont s'exhala l'aroma inconfondible del sentiment verdaguerià, copçat en les mateixes entranyes de l'ànima popular. Es en aquestes ingenues i candoroses fantasíes sobre l'infantesa de Jesús i les vides dels sants, de que tant abundosa's va mostrar la vena del nostre poeta, ont se realitza plenament aquesta original infusió de l'element popular dins del místic, que constitueix la nota

personal d'en Verdaguer. *La fugida a Egipte, Santa Cecilia, Rosalía, Sota l'ombreta, Santa María Magdalena, Sant Josep,* heusaquí algunes de les poesíes dels *Idilis* ont trobem l'element popular en tota sa puresa, ont trobem l'ànima d'en Verdaguer cantant, lliure de tota influencia, sord a tota ressonancia de veus externes, fòra de la del seu poble, que més aviat podríem dir que era interna i la portava dintre, com infosa en la seva ànima amb la primera cançó que sa mare li cantà en el seu breçol.

De tot lo dit se desprèn que'l misticisme de la primera època d'en Verdaguer no té cap característica netament individual, puig la que havem trobat es la popular, la nacional, la propria de la tradició de la nostra poesía mística-popular, tronc amb el qual ha vingut a embrancar la poesía verdagueriana.

Més tard, durant l'evolució que, per efecte de les vicissituts doloroses de la seva vida accidentada, sofrí el seu misticisme, se nota una tendencia cada dia més marcada cap a l'individualització del seu sentiment, que cada dia assoleix una expressió més patètica i apar una corrent que deriva cap als abims de l'Humilitat i de la Caritat, fugint dels claustres closos i isolats del misticisme espanyol pera anar a sojornar en la vall del misticisme franciscà, oberta i lluminosa, ont floreixen juntes la vida activa i la contemplativa, i tota roenta de la soleiada d'un amor universal que fa bategar el sentiment de lo diví en cascuna de les criatures. Però no entra en el meu propòsit estudiar aquesta

segona etapa del misticisme d'en Verdaguer, i solament avençaré la meva opinió de que aquest misticisme no arribà a una individualització completa, a una perfeta autonomía, a un valor original suficient pera que poguem considerar el nostre gran poeta com a fundador d'una moderna escola mística catalana, distinta en esperit de totes les altres fins ara conegudes del món civilitzat.

Es llògic i natural, d'altra banda, que en la figura del nostre poeta místic no trobem una diferenciació individual per damunt de la popular o nacional, que es la que'l distingeix dels poetes místics dels altres pobles. En Verdaguer es el geni de la nostra renaixença poètica; i quan un poble neix o reneix, el primer graó que puja la seva poesía es la rehabilitació, la reconquesta de la seva personalitat nacional, la reintegració de l'ànima popular. Aquesta fou l'obra d'en Verdaguer: ell tornà a la nostra poesía la seva fesomía propria, ell reinfongué en el seu cos la veritable sava popular de que tant sadolla tenía la seva ànima i de que tant aixut havía estat, en general, el primitiu tronc de la nostra renaixença poètica, corcat de malura retòrica i eruditista.

Doncs be: un cop reconquerida la personalitat nacional de la nostra poesía, la diferenciació global del nostre sentiment popular respecte del dels altres pobles, ens toca pujar el segon graó ont s'ha de realitzar la diferenciació individual, ont s'ha d'exercir, com a necessaria reacció, l'influencia de l'individu sobre'l

sentiment poètic popular, així com en el graó anterior ha estat aquest sentiment l'únic centre de gravitació de l'individu. Llavors se verificarà la desintegració de la nebulosa primitiva en individualitats independents amb llum i òrbita propries, sense deixar, per això, d'obeir a la llei d'unitat i armonía del sistema del qual formen part.

Havem entrat ja en aquest període de desintegració o ens trobem encara dintre de la nebulosa? Qui serà prou ardit pera respondre categòricament en l'un sentit o en l'altre? Però les noves generacions pugen amb el gran secret de l'avenir ocult i invisible en els arcans de llur ànima encara muda i incompresa... Esperem, esperem.

JERONI ZANNÉ

D'ensà que'l romanticisme encarnà meravellosament, a mitg sigle passat, la sobtada renaixença espiritual del nostre poble, i devingué, per un llarg espai de temps, el verb plenament expressiu de la seva sentimentalitat en aquella època, podem dir que entre nosaltres no han viscut mai més veritables escoles literaries, i no hi ha hagut cap altra generació de catalans uniformement colorida i unànimament orientada en quant als principis estètics inspiradors. No basta una tendencia determinada, un ideal de bellesa que visqui en uns quants individus, pera fundar una escola literaria. Aquesta sempre porta en sí un caràcter de durada, de permanencia, un cert segell de cosa definitiva que marca amb la seva influencia vital la labor espiritual d'una generació, als menys, d'escriptors. Des del moment que aquesta influencia de l'ideal estètic es efímera i parcial, des del moment que no domina, no més que sigui en un moment determinat, tota la espiritualitat d'una generació d'escriptors, ans al con-

trari comparteix l'imperi per ell exercit amb el d'altres ideals i altres influencies, des del moment que no's continúa més enllà de la vida de l'herald o apòstol que ha començat a pregonar-lo i a predicar-lo, aquest ideal no dona origen a cap escola, a cap d'aquests períodes, netament dividits i diversificats els uns dels altres, que formen els diferents cicles de l'evolució d'una literatura, les diferentes cristallitzacions successives de la força poètica d'un poble.

Això precisament es lo que ha esdevingut entre nosaltres tant bon punt hagué passat el període primitiu, plenament romàntic, de la nostra renaixença literaria. Un cop l'impulsió formidable donada a la nostra literatura pel romanticisme hagué provocat l'erupció del nostre fons autòcton, de la nostra espiritualitat purament indígena, que tant potenta esclatà principalment en l'obra èpica de Verdaguer, agotada, podríem dir, amb aquell esforç gegantí, la potencia creadora de la nostra raça, tots els que sobrevisqueren an aquella conflagració verdaguerina i els que vingueren després s'orientaren, o, millor dit, se tornaren a orientar cap als ideals estètics que regnaven aleshores en el món civilitzat. El romanticisme havía ja finat en l'historia, i de sa definitiva descomposició n'havíen nascut, o estaven naixent sense treva, un nombre infinit de derivacions i de reaccions que més tard s'havíen de convertir en escoles literaries independents. Cada vibració d'aquestes de l'ànima moderna repercutí, amb diversos graus d'intensitat, en la nostra terra; cada veu

nova que s'alçava en el cor de l'Europa despertava aquí un eco feble o potent. El naturalisme i el simbolisme, el neo-misticisme i el parnassianisme han tingut i tenen encara un ressò en els nostres cenacles literaris i reflexen llurs iritzacions infinites en l'esfera actual de la nostra producció literaria. D'ensà que'l nostre Apeles Mestres realitzà ja amb ses primeres obres el seu gran esforç de modernització de la nostra poesía no ha surgit escola literaria al món civilitzat que aquí no tingués el seu prossèlit. Actualment, en la nostra generació jove, aquesta corrent d'influenciació extrangera es arribada al màximum d'intensitat, havent aportat com nou tresor espiritual l'or cisellat dels grans poetes italians moderns.

Tenim, doncs, representants de totes les escoles. Però tenim veritables escoles? Tenim, sí, poetes místics, neo-pagans, deliqüescents, parnassians, etc. Però no'ns precipitem en deduir de l'existencia d'aquestes individualitats de tendencies diverses l'existencia de veritables escoles literaries. Aquestes tendencies i orientacions manquen, generalment (per efecte de viure d'un pur reflexe i no d'una corrent de sava propria), d'aquella fixesa, d'aquella estabilitat relativa que havem senyalat abans com caràcter essencial de tota escola literaria. Ara mateix hi ha joves entusiastes que saluden l'adveniment del nostre classicisme, enlluernats per una corrent concreta i bastant general que s'es iniciada entre'ls joves escriptors. Però no'ns enganyem. El que ara't parla, amic llegidor, també ha estat a punt, durant

algun temps, de caure en l'engany. Que hi hagi actualment alguns poetes amb tendencies clàssiques entre nosaltres no vol dir que hagi d'entrar la nostra literatura en una època de classicisme sobtat i prematur, al qual mancaría el fonament d'una indispensable i sòlida tradició de cultura indígena. En cap poble s'es vist l'adveniment d'una escola clàssica als cinquanta anys de nascuda o renascuda la seva llengua i la seva civilització. I aquí prenem el mot «clàssic» no solament en el sentit de selecte, sinó també en el sentit d'una norma i direcció conscient dels instints. Quan un dia deiem que potser encara hauríem d'intentar un «romàntic retorn a la Natura», no ho dèiem en sentit purament humorístic o paradoxal; no, car creiem, cada dia més fermament, que la Natura encara ens té d'ensenyar moltes i trascendentals coses als catalans abans no poguem edificar sòlidament, definitivament, damunt d'ella la Ciutat dels nostres somnis. Encara resta oculta la font més pregona i abundosa de la nostra passionalitat ètnica pera que rebutjem amb un despectiu somrís el poeta que vulgui escorcollar l'enigma sagrat de la germanor que'ns lliga als nostros boscos i a les nostres montanyes pera descobrir i fer aparèixer a flor de terra les més frescals i profondes corrents d'aquella font i escampar per tot, amb la seva paraula palpitant d'un sacre furor, l'onada tumultuosa d'un nou romanticisme llibertador i civilista en el més alt sentit, que devasti els jardins ont se baden les flors d'artifici d'una retòrica superficial i falsament refinada.

Avui que en les nostres lletres se sent el tumulte d'una fermentació immensa d'ideals i d'orientacions encontrades, avui que la jove generació s'abandona a la mercè de l'imitació i l'influencia de les més contradictories escoles literaris del món modern, es tasca superior al crític predir per quin cantó derivaran les orientacions estètiques de la nostra literatura, perquè el senyalar aquestes orientacions es missió exclusiva de l'obra de les grans personalitats creadores. Admirem i exalcem els nostres poetes neo-clàssics com a miraculoses excepcions i llunyans precursors d'un futur Classicisme català, entrevist no més que en somnis, però guardem-nos de voler fundar, per ara, una escola clàssica, que no més sería una efímera moda literaria, sense arrels en la realitat de la nostra present cultura. Així com ja ha sonat en la nostra terra l'hora de les escoles en l'esfera de la ciencia, no ha sonat encara en l'esfera de l'art i de la poesía. Potencia i originalitat, individualisme absolut de l'inspiració, això es lo que'ns cal en aquesta esfera. Prou faran les joves generacions actuals en establir els principis generals de bon gust i en perfeccionar i refinar l'instrument del llenguatge, pera que totes les concepcions dels poetes futurs puguin assolir un nivell de perfecció externa superior a la de temps passats.

Una d'aquestes rares excepcions de neo-classicisme es l'exquisit poeta en Geroni Zanné. Es potser l'únic dels nostres poetes que s'es arribat a assimilar a la perfecció l'ideal estètic dels Parnassians, que ten-

deix a una absoluta impassibilitat del poeta, a una radical objectivació de ses facultats, a una magnificació apoteòsica del món i de l'historia, transfigurats al travers del vel d'un ritme majestuós i grandiloqüent i d'un «èmfasi de claror, de pompa i d'armonía», com diu el mateix Zanné en un dels seus sonets. Aquesta tendencia a l'objectivació es general en els nostres poetes joves; però tots són més o menys passionants subjectius, comparats amb aquesta impassibilitat magníficament glacial del nostre Zanné, que exalça amb igual magnificencia de color la majestat dels deus olímpics i «la savia gentilesa del gran sigle XVIII», les meravelles de l'art i les de la Natura, i que en molts dels seus sonets realitza el tipus del perfecte parnassià, magníficament resumit en aquestes paraules de Teòfil Gautier: «El poeta ha de veure les coses humanes com un deu de dalt del seu Olimp les veuría reflectint-se en ses fondes nines, i infondre en elles, amb una abnegació perfecta, la vida superior de la forma.» Els sonets *Ciutat morta, La Fornarina, Paolina Bonaparte, Un angelo che suona il violino, Les serenes, Rosa d'infern, Aramprunyà, Nocturn, Tarraco, Minuet,* i altres, són veritables joiells d'art parnassià. El volum de ses poesíes completes senyalarà a les generacions venidores la plenitut d'una època típica de la nostra literatura, d'aquest período que ara estem passant d'intensa influenciació extrangera. Realment en Zanné realitza el desideratum del poeta universal en el concepte d'una perfecta desnacionalització del seu estre. Els seus so-

nets, en llur majoría, tant podríen ésser d'un poeta català, com d'un de castellà, italià o francès. Com la música, en cert sentit, l'art parnassià parla de la mateixa manera a tots els homes; despulla la visió del poeta de tota accidentalitat de raça i de circumstancies personals i històriques, i expressa, en una absoluta abstracció d'imatges, l'essencia, el fons universalment humà del món i de l'historia. S'ha d'aplaudir aquesta tendencia? S'ha de condemnar? Es beneficiosa o perniciosa? Amics meus, entrego aquesta interessant qüestió a les vostres disputes. El cronista no vol teoritzar ni disputar. S'acontenta amb guardar els seus entusiasmes, pera deixar-los esclatar davant de qualsevulga obra viventa de positiva bellesa, sigui aquesta del genre que's vulgui. Per això avui vol desfullar les flors de sa admiració damunt l'obra del nostre Zanné, que tant esplèndidament segueix aquell savi concell del poeta Chenier: «Sur des pensiers nouveaux — faisons des vers antiques.»

En Zanné, ademés, encarna en la nostra terra aquesta gloriosa segona Renaixença pagana que té lloc en els países llatins. Causes semblants a la Renaixença del XVI segle l'han provocada. Són causes reflexes provinents de la cultura cada dia superior de les altes capes socials. La llarga i pacient exhumació dels textes de les antigues literatures clàssiques, verificada pels humanistes durant l'Edat Mitjana, i l'estudi d'aquests llibres, tant sadolls de profon sentit humà, establint el contacte entre aquella societat mitg-eval, sedenta de

saber i de fruir, però encara en plenes tenebres, i l'esplendorosa civilització pagana, llavors per primer cop rediviva d'ençà de la seva desaparició, provocà, com en virtut d'una aproximació entre dos pols d'espiritual electricitat contraria, l'espurna vivificadora de renovació que abrandà, en una immensa foguera, tot el món civilitzat, destruint les velles fórmules corcades de la ciencia, de l'art i de la vida.

Les causes provocadores de la nova Renaixença són semblants, però no iguals. Ara també l'estudi i l'exhumació de moltes coses mortes en aparença han estat el principi d'aquestes noves vies de progrés. Solament que ara no ha estat precisament el coneixement de les literatures i de l'art helènic lo que ha encès en els esperits la santa flama de renovació. Ha estat la Ciencia la qui, subjectant als seus rigorosos mètodes d'investigació i de comparació la llengua, l'art, la mitología i la filosofía d'aquell antic poble helènic, ens l'ha presentat definitivament com un poble model, veritable miniatura d'una humanitat ideal, altament armònic i ponderat, i dotat de totes les finalitats individuals i socials necessaries pera desenrotllar i tancar en ell mateix un cicle complet de civilització. I es precisament per aquest caràcter científic que l'infusió que s'està operant dels elements espirituals de l'ideal pagà en la circulació de la sang de la nostra societat es ara plenament conscient i no merament intuitiva, com passava en la primera Renaixença. Aquesta consciencíació de les forces rejovenidores de la societat se dèu

sobre tot an aquesta nova esplèndida ciencia de la Mitología, la qual, tot donant-nos la clau de l'interpretació simbòlica, la única veritable, dels antics mithus, en contraposició a la purament alegòrica i moral, tant de moda als sigles XVII i XVIII, ha revelat d'una manera evident la perpetuació, sense solució de continuitat, des de les més remotes èpoques fins a la nostra, d'una religió naturista a base antropomòrfica, en la qual tots els homes combreguem encara, i que serà, en lo futur, el punt de fusió de totes les religions positives.

Les senyals d'aquesta nova, integral Renaixença pagana són evidents en totes les esferes de l'humana activitat. Però es en el camp de la literatura ont veurem més realitzada la transfusió dels ideals pagans, que, sobre tot en els països llatins, treuen actualment una florida esponerosa, informant d'un esperit nou les corrents estètiques del dia. L'esperit patriòtic i viril d'Esparta, el sotil i refinat d'Atenes, el sensual i orgíac de les illes i costes de la Grecia asiàtica, el místic d'Alexandría, el decadent de Byzanci, tots aquests diferents aspectes de l'ànima helena han germinat en l'actual literatura dels pobles llatins.

Sortadament (enmitg de la sordera general que en nostre país se pateix davant de les més marcades palpitacions dels temps) ja ha caigut en els nostres camps una bona llevor d'aquesta gran sembra de l'estètica pagana que està tenint lloc en tota l'Europa civilitzada. Aquesta llevor l'escampa en Geroni Zanné amb els seus llibres.

En Zanné es un dels mestres fundadors del sonet català. Ell ha portat a una perfecció *inesperada*, donada la nostra general incultura, aquest genre poètic, tant difícil i relliscós, sotil i atrevida agulla amb la qual se remata l'edifici de totes les gran civilitzacions. En els seus llavis la llengua catalana se'ns presenta tot lo ennoblida i depurada que pot esser en les primicies del seu rebrotar, pot ostentar amb orgull la dignitat de llenguatge poètic, i fins l'arribem a creure digna de tota la cerimoniosa cortisanía del segle XVIII, que en Zanné tant se complau en evocar i glosar. El seu virtuosisme poètic ha produit veres meravelles de forma i plasticitat, com són els sonets: *La Fornarina, La urbs ignota, Paolina Bonaparte, El cavaller del Temple, Ciutat morta,* etc. Dubtem que hi hagi entre nosaltres un esperit més culte i més profon coneixedor de la literatura contemporania. En la seva lira troben ressò fidel les veus serenes dels grans poetes neo-clàssics dels nostres dies. Mai seran prous els elogis que se li dediquin com a un dels més actius infusors de la cultura europea en l'ànima catalana.

Però lo que per aquest costat guanya en cultura ho perd per l'altre en personalitat. Es el punt feble, necessari i fatal de tots els parnassians: la manca de personalitat. Defecte molt trascendental, sobre tot en un art com la poesía, en la qual tot el valor, tota la trascendencia de l'obra provenen de la revelació d'una individualitat inconfundible, d'una *psiquis* única al món, de la visió original que del món se projecta

al travers de l'especial sentimentalitat del poeta. Llegiu *Les trophées,* de l'Heredia, el gran sacerdot del temple parnassià: al travers d'aquelles esplèndides, però glacials visions de l'Historia i de la Llegenda no veureu una ànima, no sentireu el pas de la divina emoció creadora, essencia del poeta. Els parnassians doctrinaris d'avui han caigut en el mateix perill en que varen caure els innombrables sonetistes italians de la Renaixença del sigle XVI, de quals sonets diu un ilustre crític que «llegint-ne un s'havíen llegit tots», i això perquè els manca la vibració interna, mare inagotable de l'infinita gamma de modulacions que abarquen tota l'òrbita immensa del sentiment.

No es un procés biològic el qui engendra les impecables nítides estrofes d'aquesta escola; es, per dir-ho així, un procés mecànic, purament de reflexió, ont no hi entra pera res l'instint. No són la creixença i el treball espontanis de la flor surgint d'ella mateixa, vestint-se per sí mateixa dels seus propris colors i de la seva propria forma, fills sempre de forces vives interiors, l'imatge que'ns explica la gènesi interna d'aquesta poesía. Té més aviat la bellesa de la pedra preciosa (pedra preciosa trobada en l'Historia o la Llegenda) qual esclat prové del treball purament mecànic i exterior de l'orfebre, qui li dona la forma arbitraria que més li plau, sens afegir-hi cap virtut intrínseca, car no ha intervingut pera res en la seva cristallització.

Jo crec que'ls poetes parnassians, en general, malgrat i esser grans artistes, no són propriament poetes.

No ho són en el sentit etimològic de la paraula *Poeta*, es a dir, no són *inventors*, no són *creadors*. La seva *literatura* es una de tantes formes de la moderna *Crítica*. Són esperits crítics, sotils glosadors de temes poètics ja *creats* anteriorment pel geni o per la tradició. No més citant els títols de les poesíes d'en Zanné apareix clarament aquest caràcter *crític* i *glosador* dels de la seva escola: *Segle XVII, Tristany i Isolda, Venus tràgica, Lluís XIV, Auba mitgeval, Bizanci,* etc., etc.

Aquesta escola ha fet de la poesía una branca de les Arts decoratives i ha aplicat a la producció poètica tota la tècnica de l'orfebrería, d'igual manera que l'escola contraria fa entrar la poesía en l'esfera de la música. Tot són desviacions, tot són dislocacions; pera'ls uns tot es la forma, pera'ls altres tot es el fons. I entremitg d'aquesta lluita entre'ls dos extrems, la veritable ponderació dels dos elements generadors de la poesía, de l'intuició i la reflexió, l'inspiració i l'expressió, l'Esperit i el Verb, ponderació que constitueix el fons i l'essencia de tot l'art helènic, se troba molt lluny d'esser una realitat en molts dels poetes mateixos qui preconitzen els ideals estètics de les civilitzacions clàssiques.

Tenint per norma aquesta sana doctrina de la ponderació, llegada pels helens, es com podrem distingir sense esforç totes les desviacions del modern paganisme poètic. Jo les veig, principalment a França, en les corrents parnassianes, i principalment en els versos de l'Heredia. Ell es el representant d'un paganisme

de coleccionista i d'antiquari, pera'ls qui el suprem goig estètic es la fredor de mort d'un museu.

No es a França, es a Italia ont trobem el veritable rebrot del paganisme en les creacions de sa moderna poesía; paganisme viu, palpitant, amb trascendencia d'actualitat, amb virils aspiracions vers el futur. Allí hi ha els dos vérs i sencers *poetes* pagans moderns que's diuen Carducci i d'Annunzio. Ells són els inspirats qui han tornat un altre cop realitat viva el sentit profon de la vida i de la religió helèniques i han poblat els vergers i les rives de la mar llatina dels genis riallers qui ompliren en temps passat les frondoses valls de l'Hellas. Ells són dos grans profetes de la nova Renaixença.

Que'ls nostres poetes enamorats de la serenitat helènica segueixin les petjades d'aquests dos grans homes, i el seu helenisme fructificarà en fruits de benedicció. I girin resoltament l'esquena a la poesía parnassiana, cova encantada ornada de blanques i sotils estalactites i de llacs blaus condormits, però ont regna la mort sobre'ls ideals fossilificats de la antiguitat pagana.

PERE COROMINAS

Una altra forta afirmació del regnat del Poeta entre nosaltres. Una altra manifestació d'aquella auba del nostre despertar que encara somriu amb un halè de joventut al fons del nostre camí, sense resoldre-s encara en la plenitut del dia. El Poeta entre nosaltres ha presidit fins ara tota l'evolució del nostre pensament. Ell ha sigut successivament historiaire, filòleg, sociòleg, estetista, filosop, polític, i avui, per fi, s'ha fet moralista i educador amb en Pere Corominas. No crec errar-me si dic que aquesta serà la darrera etapa del regnat de la Poesía en el món de la nostra cultura: una altra organització espiritual ens espera més enllà d'aquesta aurora que encara brilla a l'horitzó. Aquesta investidura d'educador que avui ha pres el Poeta en la persona d'en Corominas es característica en el despertar dels pobles. Es el Poeta el qui desperta la primera consciencia de l'ideal moral en la colectivitat, i es en la tremenda poesía dels profetes o en les visions de Moisès, es en els cants d'Homer i d'He-

siode, es en els versos sublims de la *Divina comedia,* ont els pobles respectius han anat a cercar i a pouar la sava profonda de llur fortalesa moral i ont han trobat les normes i les orientacions pera'l cumpliment de llurs destins.

Corominas ha fet obra suprema de poesía, tot volent fer obra d'educació: i aquesta també l'ha realitzada, perquè en el nostre estat present d'entusiasmes jovenils no pot donar-se pera nosaltres norma moral millor que la que's desprèn d'un ideal de bellesa vist en els ensomnis del Poeta. Ningú sinó el Poeta pot esser per ara entre nosaltres congriador de joventuts. Aquestes joventuts propulsores de l'ideal, aquestes joventuts que han estat i són el nostre orgull i la nostra salvació, han cristallitzat al verb d'un Maragall, d'un Alomar, d'un Didac Ruiz, i ara no dubto que'n cristallitza una de nova a l'irradiació de l'obra serena d'en Corominas, una joventut que s'imposarà per missió extendre i fer germinar per tots els dominis de la nostra societat aquesta força d'optimisme renovador i regenerador que palpita en les planes de *La vida austera*. Jo no dubto tampoc que l'obra d'en Corominas provocarà, en més o menys temps, el sorgiment dels veritables educadors del nostre poble; hi ha en el seu llibre una font d'eterna joventut, una font de principis immortals d'educació sana i forta que no podran mai oblidar els futurs educadors, ja especialitzats, de les generacions catalanes.

Voldría també dedicar dugues paraules a la catala-

nitat, a la forta catalanitat del llibre. La tradició catalana de ponderació, de mesura i d'armonía entre'ls dos mons, espiritual i material, se continúa perfectament en l'obra d'en Corominas. Les sensacions aportades per la Realitat, per la mateixa Natura, reaccionen sempre en ell sobre la furia primitiva de l'ideal i eviten les exageracions espiritualistes. El català sempre ha tingut aquesta tendencia d'humanitzar tots els idealismes. Sabut es el caràcter humaníssim que dona valor a les nostres cròniques mitgevals, en contraposició a les d'altres pobles. Ausíes Marc humanitzà l'idealisme retòric i quintaessenciat del Petrarca. Modernament en Balmes es l'atenuador de Descartes i Malebranche, en Llorens, l'atenuador de Kant i els escocesos, i el llibre d'en Corominas, que ha pres posició entre la gloriosa plèiade dels mestres educadors del modern idealisme, ve a mitigar amb un bateig de realisme les tendencies paradoxals de l'escola. Aquest idealisme, formulat en l'obra excelsa dels Novalis i dels Ruskin, dels Carlyle i dels Emerson, dels Mæterlinck i dels Trine, dels Whitmann i Ellen Keller, ha manifestat devegades una tendencia al misticisme molt marcada, i porta generalment el segell de les races del Nord, somniadores i paradoxals, i estableix un optimisme violent, fill d'una convicció imposada i resultat de raciocinis implacables més aviat que fruit natural d'una pau ingènita espiritual, d'una visió impertorbable de la vida com revelació d'armonía i de bellesa. La nostra catalanitat ha vingut a afegir an aquest idea-

lisme trascendental nascut entre les boires del Nord, la nostra diafanitat mediterrania, la nostra visió justa de la realitat, copçada en el serè optimisme que's desprèn, com un perfum diví, de la bellesa constant de la natura que'ns volta i no d'un estat de concentració violenta de l'esperit, isolat enmitg d'un món sense encants i d'una natura enemiga. Aquest matís, diguem-ho així, naturalista, que l'obra d'en Corominas afegeix a la gamma de l'idealisme modern, serà per sempre més una gloria del pensament català, una mostra eloqüent de que també la nostra raça té una individualitat espiritual i un mot a dir en aquesta gran assamblea de l'idealisme modern.

Dels dos pols del pensament català, el del trascendentalisme, representat per en Ramon Llull, l'Arnau de Vilanova, en Rocatallada, Fr. Raimond de Tàrrega, en Sabunde, els Andreu i Tomas, deixebles de Scott, en Servet, etc., i el de la ponderació o del realisme, representat per en Ramon de Penyafort, els cronistes, Ausíes Marc, Vives, i modernament per en Balmes, etc., ha mort definitivament el primer? Cosa difícil i aventurada sería respondre categòricament a tal pregunta. però sí que podem fer l'asserció de que avui dia les corrents ens encaminen exclusivament per les vies del realisme filosòfic, com ho prova novament l'obra d'en Corominas.

Alguna petita observació pot fer-se a la part del llibre en que's tracta de la «Santedat humana». Pera en Corominas aquesta consisteix en un conjunt real-

ment extraordinari de condicions interiors i exteriors, espirituals i corporals, que solament han tingut plena realització en alguns homes privilegiats: Rafael, Vinci, Gœthe, etc. A mi'm fa l'efecte de que en aquest punt l'afany de naturalisme fa caure a l'autor en un idealisme precisament exagerat i convencional. La «Santedat» es condició purament espiritual, i no's pot negar la possibilitat d'alcançar-la al que hagi tingut la dissort de néixer lleig o de viure en la miseria. Aquest concepte fou una de les conquestes del Cristianisme, que podem dir definitiva i inquebrantable. Precisament estic ara llegint els llibres, realment meravellosos, d'aquest portent de la natura que's diu Ellen Keller, aquesta escriptora iankí sorda-muda-cega que, amb tot i la fatalitat tràgica de la seva condició material, ha pogut triomfar de tantes tenebres i ha produit el credo de l'Optimisme, el més sà i el més fort que potser mai s'hagi formulat. Ella ha arribat a la Santedat de la mateixa manera que hi va arribar Beethowen, amb tot i ses malhaurades condicions de temperament i de físic. Qui ha cantat amb veu més sublim i més serena la Santedat humana sinó l'autor d'aquells *Adagios* immortals? Jo crec precisament que són les naturaleses demoníaques que han conseguit la victoria sobre totes les altres potencies infernals i que han assolit la serenitat al travers del dolor de l'existencia, les que s'han de presentar com a model *humaníssim* de santedat, en comptes d'aquells altres homes excepcionals que han estat en part fruit d'una rara coincidencia de grans

qualitats espirituals i de circumstancies exteriors favorables. Gœthe, Vinci, Rafael els tindrem al davant sempre com ideals inaccessibles perquè ens infondeixin llur dolça serenitat, un efluvi de llur vida feliç i riallera. Dant, Beethowen, Byron els tindrem en el nostre cor, llurs vides seran el nostre catecisme i en els llurs triomfs sobre la fatalitat hi apendrà la joventut les vies d'un heroisme robust, l'exemple d'una Santedat del tot humana. No hem de posar com model a l'invulnerable, a l'inaccessible als cops del destí per un raríssim privilegi del cel. El model etern de l'humanitat es Prometeu. L'invulnerabilitat, en els hèroes d'Homer es cosa miraculosa, un do dels deus: de què hauría servit als guerrers l'imitar al privilegiat? Una força sobrehumana acompanya a l'invulnerable Aquiles: no es un model humà. En cambi la bravura d'Hèctor arrossega i sedueix, perquè es purament d'heroisme humà. Així es que devem posar-nos com objectes d'adoració i admiració els grans privilegiats dels deus, i, en cambi, com models a seguir, els hèroes purament humans que han assolit la victoria contra la fatalitat amb totes les circumstancies contra d'ells. El dia que surti un Plutarc dels nostres temps i fassi unes Vides paraleles dels Hèroes moderns se veurà ben palpable aquesta distinció.

Aquest es l'únic punt que en les lluminoses planes de *La vida austera* trobo controvertible. Que la meva sinceritat excusi el meu atreviment de posar una objecció a obra tant sana i trascendental.

*
* *

Les hores d'amor serenes, d'en Pere Corominas, i *La Ben-plantada,* de l'Eugeni d'Ors, són dugues obres que representen, sota dos diferents aspectes, la concreció actual del nou humanisme que s'ha iniciat, d'algun temps ençà, en l'esfera de tota la nostra activitat d'esperit. Però així com en el llibre de l'Eugeni d'Ors aquesta aspiració a humanitzar radicalment les nostres concepcions artístiques i literaries se manifesta i's glorifica en una abstracció simbòlica i en una encarnació ideològica de l'eterna realitat, en el llibre d'en Pere Corominas, en canvi, la preconització de l'home com a centre i fi de tot art s'encarna en la més concreta i immediata realitat, en una anècdota de la vida d'un home contada amb tots els seus detalls i amb tota la seva senzillesa; i la figura en que pren cos la concepció del poeta no es una abstracció femenina; es la que ell ama, la companyona de la seva vida, es la Beatriu dantesca despullada de tot el simbolisme literari que feia obscura la seva interpretació.

El llibre d'en Corominas ve a sentar de nou i en el camp de nostre art en general el problema mai resolt en pura teoría del valor estètic de lo Actual: i donem aquí a lo Actual un sentit ample de cosa concreta de detall prosàic, de vulgaritat quotidiana, etc. La valua del llibre d'en Corominas està propriament en la glosa de les poesíes que conté. El contingut líric d'aquestes poesíes no hauría sigut de suficient calitat

pera despertar en el lector l'interès per l'home que hi ha en en Corominas. Creiem sincerament que, alleugerit el llibre del lastre d'aquestes divagacions líriques, no hauría perdut res absolutament de l'intensitat del sentiment humà que's desprèn de la seva prosa. Però l'autor, enamorat de la vida en tota sa complexitat, ha cregut que havía de respectar aquests detalls de la seva vida d'enamorat, ha cregut que havía de conservar en sa virginitat aquestes concrecions en que cristallitzà el seu sentiment amorós, i ha posat en el lloc corresponent de la seva auto-biografía les susdites manifestacions de lo actual, sense preocupar-se del seu valor estètic, convençut que la única estètica es la que's conté en una vida plenament humana.

I lo que diem dels versos de l'escriptor, respectats per ell per esser un viu episodi del seu amor, pot repetir-se també de la multitut de detalls insignificants, de futeses en apariencia puerils que broten seguidament de la seva ploma en el relat i comentari d'aquesta la seva Vida Nova. Sembla com si *Amor* hagi tornat a aparèixer a l'escriptor i li hagi repetit aquelles paraules que digué a l'Alighieri: *Fili mi, tempus es ut prœtermittantur simulata nostra:* «Fill meu, ja es hora que deixem tota dissimulació.» Pera'l qui creu en la bellesa integral de la vida humana no pot haver-hi dubte; cap artifici, cap abstracció valdrà lo que val un detall viu, una concreció palpitant, una manifestació social qualsevulga de l'home en un dels moments en que viu la seva vida en plenitut. Tot queda digni-

ficat en aquestes grans altures. Aquesta fou la fe d'en Pere Corominas al posar-se a escriure un llibre de memories íntimes. Es una fe tant absoluta i tant cega que més d'un lector quedarà atònit o insinuarà un mitg-riure escèptic davant l'ingenuitat de molts passatges del llibre. Però tota fe es ingenua; i en aquest sentit cal felicitar a l'escriptor perquè ha tingut el valor d'esser sincer i de presentar-se davant del públic amb tota la noble gosadía de les seves conviccions estètiques. Aquestes seran, i són, en el nostre concepte, discutibles; però hi ha una gran franquesa en el gest d'un escriptor que allarga al lector la seva obra dient-li secament: «Aquí tens el llibre d'un home.» A quants i quants llibres, d'ençà que s'escriu en el món, ha salvat aquesta fe!

Lo millor, lo més intens de la prosa de l'últim llibre d'en Pere Corominas ve a constituir una continuació, o, millor dit, un escoli de les millors pàgines de *La vida austera*. La ciutat, sense distinció de matisos, ha de congratular-se de tenir entre'ls seus fills un varó com el nostre escriptor, que a l'incessant fluix i refluix de les nostres ingenuitats presents ens aporta el gran tresor de l'inquietut moral, tant rara entre nosaltres, continuant la tradició espiritual llegada pel nostre plorat Maragall. Som una intelectualitat malalta d'estetisme; i si no fos que de tant en tant s'aixeca en els nostres cenacles alguna veu, trèmola de les grans inquietuts morals dels nostres temps, ben tost ens abandonaríem definitivament per la pendent de mo-

llesa estètica del nostre flàcid intelectualisme actual.

Es bo que hi hagi entre nosaltres algun varó fort que somnii viure, en els nostres temps moderns, amb la noble senzillesa d'un hèroe de l'*Ilíada*. Es bo que hi hagi entre nosaltres qui pensi, en aquests temps de tant banal democracia, en fer llegir al seu fill, «en la calma del menjador de casa, una de les *Vides* de Plutarc», sublim catecisme de les ànimes fortes. Es bo, en fi, que en aquest universal esfondrament present de les antigues virtuts guerreres, hi hagi qui pensi en restablir l'antic culte als hèroes.

Per tot això, davant de *Les hores d'amor serenes* preferim tancar els ulls als xocs desagradables que en molts dels seus passatges sofreix el nostre credo estètic, pera obrir-los i inundar l'ànima en la llum radiant d'un optimisme tant pregon i tant tenaç com el que viu en aquell cor generós que esbatega «com la cavalcada d'un exèrcit en batalla». Quina lliçó pregona pera l'individu i pera la raça la que'ns dona un home feliç amb esser home! La robustesa, el tremp, l'energía que manca a la nostra generació tornaran quan torni a un curt nombre d'elegits la pura alegría d'esser homes. I aleshores el nostre classicisme literari deixarà d'esser un pur ensaig, amb perill de convertir-se en parodia, com ho es actualment.

TEORÍA LITERARIA I ORIENTACIONS

L'ESPERIT CIENTÍFIC I LA LITERATURA

CATALUNYA's troba actualment en un estat que fàcilment pot enganyar al qui s'aturi a mirar solament la superficie de les coses. Davant del gran moviment literari i artístic de la nostra terra qualsevol podría creure que estem definitivament integrats en la civilització moderna. Però si mirem més atentament, si profonditzem més, veurem que encara existeix, encara perdura el divorci entre la nostra cultura i la del món contemporani: i es que'l llaç d'unió definitiu entre la nostra espiritualitat i la del reste de l'Europa civilitzada encara manca d'una manera evident entre nosaltres. I sabeu quin es aquest llaç d'unió, aquest segell que marca i caracteritza tota la civilització moderna i ens fa falta a nosaltres? Es la cultura científica.

Cada època té la seva característica, la seva marca, que resumeix, que sintetitza el seu esperit en una idea, en una institució, devegades en un objecte material. I podem dir que així com en l'Edat Mitjana no hi havía cap cavaller que no portés l'espasa al costat, així

mateix en la nostra època no hi pot haver cap ciutadà conscient que no vagi espiritualment armat amb totes aquelles nocions científiques indispensables del tot pera desenrotllar a llur màximum possible totes les energíes de la seva individualitat.

L'esperit científic manca a la nostra cultura en dos conceptes distints. En primer lloc el conreu exclusiu de la ciencia, la cultura professional científica, està entre nosaltres en una gran desproporció amb la cultura literaria i artística. Es natural, i estic segur que a tot arreu dèu passar lo mateix, que entre'l jovent fassi més adeptes el culte de la poesía que'l de la ciencia.

La manca d'un aprenentatge llarg, dur, metoditzat i rigorós com el que suposa tota disciplina científica, i per altra banda l'importancia primordial que té l'innata intuició en l'art de la poesía, es causa de que als joves de temperament imaginatiu i sensible els sembli més planer i més curt el camí que porta als cims assoleiats del Parnas que'l que condueix a la boirosa i glaçada altura en la que'l Prometeu arrenca treballosament al deus la flama sagrada del pensament transformador de la materia. Però aquest excés de versaires (no de poetes) sobre'ls altres obrers intelectuals, que trobem per tot arreu en la nostra terra i entre les files dels nostres adolescents, passa realment de la mida.

Semblem un exèrcit desorganitzat en el qual tots els joves guerrers que hi van entrant corren adalerats a les avençades, seduits per l'indòmita carrera dels poe-

tes que en elles marxen a llur lliure albir, i tots ells ilusionats d'esser nous Tirteus que menin els combatents al sò de llurs cants inspirats. En cambi el centre, el nirvi, el cos veritable d'aquest exèrcit de la nostra cultura, que l'hauría de constituir la munió innombrable de modestos i incansables treballadors, units estretament en una sola massa per l'obediencia a una rígida disciplina cientifica i endurits en un llarg aprenentatge tècnic de totes les armes, de tot el complexe instrumental d'anàlisi i d'investigació, aquest centre vital resta entre nosaltres desamparat, abandonat, sense gent. I així passa que l'exèrcit que hauría d'avençar en un sol bloc, roman sempre en el lloc mateix, descompost en correríes frenètiques i sense finalitat dels nostres innombrables *cavallers errants,* preocupats únicament en cantar llurs romàntics amors i en conquerir la lluna.

Creiem que es arribada l'hora de senyalar aquests mals a les noves generacions que pugen pera veure d'evitar que's perpetui indefinidament la fesomía primitiva de la renaixença de la cultura catalana, que en els seus primers temps, com era natural, tenía els ulls fits exclusivament en les visions dels poetes que desvetllaren l'esperit adormit de la nostra terra. Es hora de senyalar a tots els joves, encara indecisos respecte al camí que hauran d'empendre, tots els punts indefensos i desguarnits de la ciutadela de la nostra incipient cultura, pera que s'animin a anar a ocurpar-los i a fer-s'hi forts, fugint de les ilusions enganyoses que a la ma-

joría d'ells fa concebir la vocació de poeta, que creuen de bona fe sentir. Cal dir-los d'una vegada i sense circumloquis que es més difícil esser Poeta que no home de ciencia, contrariament a lo que s'imaginen; que per cada poeta veritable que pot sortir en una época qualsevulga, poden sortir, mitjançant mètode i tenacitat en el treball, vint i més homes de ciencia; que, en fi, la dignitat de poeta es un *privilegi de naixença* que no's pot comprar al preu d'una gran voluntat, mentres que a la ciencia es plenament aplicable la frase: «*Le génie c'est la patience.*» Aquests versos escrits amb la febre dels primers anys de llur joventut, en els quals ells posen l'ilusió d'una futura immortalitat, passats vint anys els semblaran, a la majoría de ells, cosa sense cap valor i una pura perdua de temps. El mateix Gœthe, amb tot i que era el gran Gœthe, conta que quan, a una edat avançada, repassava les seves primeres poesíes de jovenet, va arribar a reduir a dèu versos poesíes que'n teníen cinquanta o més. Reservin les precioses energíes d'aquesta primera edat, en que l'inteligencia es verge i forta, pera aplicar-les al conreu pacient i perseverant de qualsevol branca de la ciencia. No consumeixin tot el llur temps en desfogar aquests raptes d'inspiració tant ilusoris i superficials en l'etat llur. Que's convencin de que la poesía es l'activitat espiritual que més experiencia de la vida necessita pera esclatar en una sòlida i perdurable florida, i, per consegüent, aprenguin a esperar i servar silenci, amb la íntima persuació de que, si són realment poetes, no ho

demostraran pas dels quinze als vint anys, si no que, al contrari, es mes aviat comprensible una *bona* poesía feta als vuitanta que no als setze anys. I aquí escauran unes paraules justíssimes que J. P. Richter dedica an aquesta qüestió en la seva obra pedagògica *La Levana:* «No hi ha res més perillós pera l'art i pera'l cor que voler expressar massa aviat qualsevol sentiment. Més d'un geni poètic ha perdut el nirvi pera haver volgut assolir massa precoçment la font d'Hipocrene. Cal que tot sentiment resti secret en la conciencia del poeta, i que la rígida, la freda disciplina retingui la sang que vol fluir violentament, fins que sigui arribada la veritable estació de la maduresa. Pope, de nen, escrigué poesíes sentimentals; sols quan arribà a home fet escrigué versos sentits.

El discret llegidor no necessitarà, naturalment, que li declari que les meves paraules no tenen el sentit de voler posar una repressió sistemàtica a la revelació del geni poètic, sigui en l'època de la vida que's vulgui. Però fins i tot en el cas de tractar-se d'un esperit jove, dotat d'un veritable instint creador, entenc que es una norma molt sana i de gran profit la d'orientar les verges energíes de la seva inteligencia envers una rigorosa disciplina científica de qualsevol orde que sigui, majorment si's considera que, pera això fer, no cal absolutament distreure-l de la via que clarament li senyalen l'innata afició que pugui concebir per les revelacions de la bellesa en les obres literaries. Dins de la literatura mateixa's pot exercir i aplicar l'esperit

científic que tant pocs representants compta en la nostra terra. La Filología, l'Historia de les literatures, l'investigació i la crítica literaries, la Mitología i els alts estudis de poesía popular, heusaquí alguns dels molts camps d'activitat científica que's despleguen a tots els jovenets que ara no s'ocupen més que en ordenar rimes i estrofes que ells mateixos, anticipant-se a l'obra del temps, cuidaran, quan coneguin la vida, de llançar a les flames. No es pas menester que estudiin matemàtiques ni química pera que fassin obra de profit sòlida i feconda dintre de la cultura catalana. Les seves mateixes aficions literaries, ben encaminades, els portaran an aquest nou camp d'activitat.

Precisament a Catalunya hi ha una tradició d'alta ciencia dintre la seva literatura que cal, amb tota urgencia, relligar i continuar. Ens referim a l'obra del nostre eminent Milà i Fontanals, que tant oblidada tenim pera vergonya nostra. El qui arriba a formar-se càrrec de la grandesa de la tasca realitzada per aquell home extraordinari, s'extranya de que'ls seus llibres, tant plens de sòlida ciencia, no hagin estat planters definitius de generacions ininterrompudes de deixebles aprofitats que continuessin, amplificant-les i especialitzant-les, les savies ensenyances d'un mestre tant excepcional. Sortadament viu entre nosaltres el nostre estimat Rubió i Lluch, que junt amb una dotzena de treballadors modestos i infadigables guarden, com reliquia santa, el foc sagrat de saviesa encès per aquella inteligencia escullida dins del temple de la nostra lite-

ratura. Apleguin-se, doncs, tots els joves que senten vocació per les lletres al voltant d'aquests comptats representants de la nostra ciencia literaria, i constitueixin d'una vegada aquest planter d'homes d'estudi pera començar a solidificar la nostra incompleta i inorganitzada cultura catalana.

Però no es precisament la desproporció material entre l'intensitat literaria i la científica de la nostra terra el més gran mal que patim. Concretant més, tinc de declarar que entre'ls mateixos poetes i literats de la nostra terra's nota la manca d'aquesta base científica indispensable pera esser home del nostre temps. Ja he dit que la ciencia era la característica de la nostra època, la tònica que resumeix el seu esperit, la nota fonamental de l'armonía de la present civilització. I quan dic ciencia, no vull pas referir-me a la ciencia en sentit estricte i concret. No vull suposar, Deu me'n guardi, que'l poeta i l'artista tinguin de passar un curs de química, de física o d'astronomía. No. Ciencia, en el cas concret de que parlem, vol dir *saber* en general, vol dir conciencia, vol dir lo contrari de l'instint, vol dir el complement necessari de l'intuició. Quan diem que la ciencia es necessaria al poeta i a l'artista volem significar que tenen de viure dintre de la concepció o concepcions del món formulades per la ciencia contemporania; que han de posseir aquell mínimum de nocions indispensable pera no posar-se en contradicció amb l'esperit de llur època; en una paraula: que no han de pensar-se que amb el sol instint n'hi hagi prou

pera esser un gran poeta o un gran artista, sinó que, al contrari, el que vol escriure *ha de saber molt be moltes coses,* perquè, excepte en el raríssim cas d'esser un escriptor exclusivament líric, purament subjectiu (i encara en aquest cas no sé fins a quin punt se podría afirmar), se trobarà amb que sempre que hagi de referir-se a qualsevol esfera del món exterior, amb el sol instint no podrà conèixer la realitat del món amb la perfecció i armonía que ho faría demanant ajuda a la ciencia i no podrà traduir aquesta realitat en bellesa sense conèixer, no més que sigui en linies generals, les lleis de la vida en cada cas.

En totes les èpoques, des de les més remotes fins a les més pròximes, els grans escriptors i poetes han viscut en íntima armonía amb la ciencia de llur temps.

Esquil, Sòfocles i Eurípides ofereixen en llurs tragedies una galería completa de totes les doctrines de les escoles filosòfiques que s'agitaven en aquell temps. Horaci es un espill claríssim ont se reflexen les tendencies del epicuris i dels estoics, les dues sectes filosòfiques més en boga en la Roma de l'Imperi. I si passem a l'època del cristianisme, encara són més clars, més eloqüents els exemples. Dant, el poeta de l'escolàstica; Petrarca, el platonitzant; Bocacci, veritable arxiu de l'historia mitgeval; Rabelais, Montaigne, Ramon Llull, Ausíes Marc, etc., etc., fins arribar als grans literats de l'època moderna, tots, tots invariablement se'ns presenten sòlidament fonamentats en la ciencia del temps en que vivíen.

I aquesta nota constant en tots els poetes i literats de valor universal s'acaba d'afermar d'una manera definitiva amb l'aparició de la figura del gran Gœthe, en el qual se realitza el definitiu i perfecte maridatge de la ciencia i de l'art, del saber i de la poesía, de la consciencia i de l'instint. El fruit etern de l'obra de Gœthe es l'haver iniciat en la literatura una tendencia, una orientació cada dia més constant vers la conscienciació de les forces espontanies de l'intuició creadora. El dever primordial que brolla de la moral resultant de la vida i de l'obra de Gœthe, i que s'es incorporat definitivament en l'ètica social i individual del món modern, es el que'ns ordena, abans que tot altre acte d'altruisme, el fer créixer indefinidament el valor de la nostra propria individualitat, posant al seu servei tots els elements de cultura que trobem escampats en els camins de la vida; dever que Carlyle va formular en aquell imperatiu vibrant que's llegeix en el seu *Sartor Resartus:* «Deixa d'esser un chaos; sigues un món; encara que sigui un petit món.»

La ciencia en tots els seus infinits ordes, en totes ses innombrables derivacions, se presenta avui com l'element fonamental de la vida social, com l'instrument indispensable pera *far créixer el valor de la nostra individualitat*, com l'arma eficaç pera assegurar-nos la victoria en la lluita de l'inteligencia humana contra les forces tenebroses de la natura. Quin poeta, quin artista serà tant cec que refusi aquesta arma? Desgraciat d'ell si ho fa. Desgraciat d'ell si, refiat de la pura

intuició, vol exercir, com Amfió, la màgica de la seva paraula sobre lo que'l circonda. Farà dançar, es cert, al seu lliure albir els homes i les coses, les idees i els sentiments, i fins potser les mateixes estrelles i planetes. Però la creació que resultarà del seu màgic poder no serà, certament, una altra Tebes, una ciutat armònica i orgànica; serà un amuntegament desordenat i confós, serà un veritable chaos que no deixarà cap rastre en l'humanitat.

I examineu detingudament les grans figures de la literatura contemporania. No es que tots siguin uns savis, ni uns homes de ciencia. Però de l'obra de cadascú d'ells se'n desprèn aquesta ensenyança: *que cada llibre que fan té la seva ciencia; cada obra que preparen necessita un estudi veritablement científic de l'assumpte.*

I davant d'aquests exemples, què fem nosaltres? Desgraciadament no han entrat encara en la nostra conciencia les ensenyances que se'n desprenen; no'ns havem acabat d'incorporar en la corrent d'aquesta orientació. De la cultura, tal com avui s'entén en el món modern, no més n'havem après la paraula; però no'ns en havem assimilat l'esperit. La cultura de la gran majoría de nosaltres es pur efecte de la lectura ràpida, desordenada, sense finalitat, y no de l'estudi conscient, metòdic, perseverant, dirigit en cada cas a un fi concret. Aquí encara vivim en l'idea de que l'estudi ha d'esser monopoli exclusiu dels homes de ciencia, i que pera fer un poema, una novela o un conte no hi ha més que agafar la ploma i deixar-la anar sobre'l

paper a la mercè de lo que'ns dicti la nostra fantasía excitada, i tot lo més preparada per algunes previes passejades vagatives. Ignorem encara que la més gran imaginació del sigle XIX, el gran Edgar Pöe, l'home que ha creat la familia de literatura més original dels nostres temps, no hauría pogut crear les meravelles que'ns ha deixat sense l'auxili d'una curiositat científica portada al seu extrem més exagerat, i sense la qual aquella portentosa imaginació no hauría creat més que vanes bombolles de savó. No escarmentem encara amb els repetits exemples deplorables, que se'ns presenten cada dia davant nostre, de joves de grans facultats que apareixen en el món de les lletres amb una terrible embranzida, i que passant el temps, a força d'alimentar-se exclusivament de sí mateixos, com presos d'una autofagia insaciable, per no tenir l'educació necessaria pera assimilar-se l'inagotable riquesa de les coses i de les vides que'ls circonda, acaben agotats i devenen estèrils, veient-se en la precisió de repetir en mil formes la mateixa invariable nota personal, veritable llosa que cau sobre d'ells i els enterra definitivament.

Es hora, doncs, de sortir de la nostra apatía, es hora de que'ls poetes i escriptors se convencin de que, pera escriure en l'època moderna cal saber moltes coses, i es natural que pera saber moltes coses es precís estudiar molt; es hora de que'ls catalans entrem d'una vegada i per sempre en aquest gran Reialme del Silenci, que deia Carlyle, que es el reialme de l'estudi i la

meditació; es hora de que no'ns acontentem amb pronunciar a totes hores la paraula «cultura», i de que la fem efectiva i viventa, procurant que cada vers, que cada ratlla que brolli del nostre interior sigui el fruit de la màxima intensificació de totes les nostres energíes espirituals i del més gran conreu possible de totes les nostres facultats. Deixem d'esser d'una vegada un conglomerat caòtic d'*autodidactes*, de mestres de nosaltres mateixos; constituim-nos, formant una vasta colonia escolar, en deixebles d'aquesta universitat de cultures superiors que'ns ofereix l'Europa; i una vegada ens haguem assimilat llurs ensenyances podrem bastir en breu temps, i presentar davant del món, una Cultura catalana que encara no existeix.

ELS NOSTRES CLÁSSICS

AMICS lectors, he decidit fer-vos participar dels dubtes que'm va despertar la lectura d'uns paragrafs d'un llibre que més avall transcriuré, i proposar-vos ensems un dels molts problemes que's poden presentar en l'esfera de la nostra educació literaria, problema directament enllaçat amb qüestions apassionadament debatudes de poc temps entre nosaltres.

El gran poeta alemany J. P. Richter, en la seva gran obra d'educació *La Levana*, en el capítol sobre «L'educació del sentit de la Bellesa», després d'establir i provar que abans dels tretze o dels catorze anys no ha de començar la veritable educació poètica dels nois i noies, passa a tractar de la materia, del contingut necessari d'aquesta educació un cop arribada l'edat oportuna, i pregunta: «Però quins poetes farà estudiar l'educador?» Y respon resoludament: «Els nostres! Ni grecs, ni romans, ni hebreus, ni indis, ni france-

sos, sinó alemanys. Que l'anglès trii entre'ls anglesos, i d'igual manera cada poble trii entre'ls seus. Solament la pobresa dels segles passats, durant els quals semblava que no més la meravellosa vitalitat grega i romana podía esvair les tenebres i donar cos a les ombres en la nostra Alemanya, ens pot explicar aquella costum irracional, però encara molt seguida, segons la qual se tractava de formar i atemperar el sentit estètic, no per medi de les belleses literaries recentes i de casa nostra, sinó per medi de les obres capdals antigues i extrangeres.»

Inútil fora continuar transcrivint els solidíssims arguments de caràcter pedagògic en els quals el gran escriptor alemany apoia la seva valenta afirmació. D'altra banda són ben sobrers entre nosaltres tots els arguments que's podríen allegar en una qüestió com aquesta, que aplicada al cas de la nostra propria educació nacional, es prou intensament sentida dintre'l mateix esperit que ha dictat les paraules més amunt esmentades. Les mateixes raons pedagògiques que abonen l'ús de la llengua mare en l'educació i l'instrucció dels infants són aplicables exactament a apoiar l'ús de la literatura nacional com a medi d'educació.

Així, doncs, tots estem d'acord en que han d'esser els nostres clàssics els models que s'han de posar al davant dels ulls de l'adolescent que comença la segona etapa de la seva educació. Ni grecs, ni romans, ni francesos, ni alemanys, sinó catalans; els nostres, es a dir, no solament els que'ns toquen en el concepte

de l'espai, els de la mateixa raça, sinó els que'ns toquen, ademés, en el concepte del temps, els de la mateixa època...

Aquesta es la teoría. Ara passem a la pràctica. I ara m'imagino un mestre gelós de l'educació, treballant en fer la perfecta aplicació de la teoria. Clàssics grecs, llatins, francesos, castellans, tots van al calaix, per primera providencia; el nostre home va a procedir a fer un recull dels clàssics catalans del nostre temps; el nostre home té un criteri afinat, sab distingir perfectament les obres literaries dolentes o mitjanes d'aquelles que, tant pel concepte del sentiment i de l'inspiració com pel concepte de la perfecció de la forma i de l'expressió's poden conceptuar com a clàssiques i són indicades pera servir de magnífics models de perfecció i de bon gust a les inteligencies verges dels seus alumnes.

Quins són els clàssics catalans del segle XIX?, serà la primera interrogació que a sí mateix se farà el nostre institutor. Llarga meditació. Ell coneix, fil per randa, el nostre moviment literari de la renaixença. Ell sab quant joves som els catalans en la moderna república de les lletres. Un o dos noms solament el fan dubtar. Y posa fi a la seva llarga meditació, i amb la convicció més íntima's diu a sí mateix que no tenim clàssics moderns.

Què fer, doncs?... Si fos home de mal gust o de pocs escrúpols, o animat d'un patriotisme desenfrenat, prou que hauría sortit aparentment de dificultats amunte-

gant en una barrija-barreja monstruosa fragments de tots els poetes de la nostra renaixença i els hauría fet passar com a clàssics. Hauría repetit un cop més un assaig d'Antología per l'estil de les que sortiren en temps passat, baix el nom de *Els trovadors moderns* i *Els nous trovadors*, i fins en una traducció alemanya, amb el nom de *Catalanische Troubadours*, en quals reculls per cada cosa passadora n'hi ha cent que fan tancar els ulls d'horror.

Però ell té massa consciencia de lo que significa el mot *clàssic* pera cometre una monstruositat semblant. Ell sab que, com diu Sainte-Beuve, «alguns escriptors de talent, dotats d'originalitat i d'una força d'expressió excepcional, uns quants esforços brillants, isolats, però sense *suite*, al moment interromputs, i que cal sempre recomençar, no són condicions suficients pera dotar una nació d'un fons sòlid i imposant de riquesa literaria». Ell sab igualment que «l'idea de *clàssic* implica quelcom que té *suite* i consistencia, que fa conjunt i tradició, que's compon, se transmet i dura», que «un veritable clàssic es un autor que ha enriquit l'esperit humà, que li ha fet fer un pas cap avant, que ha descobert alguna veritat moral indubitable o ha expressat alguna passió eterna en el nostre cor, en el qual tot semblava ja conegut i explorat; que ha traduit el seu pensament baix no importa quina forma, però sí ampla i gran, fina i ponderada, sana i bella en sí». Ell sab, ademés, que pera assolir aquesta forma ampla i gran, fina i ponderada, la primera condició

indispensable es el posseir una llengua en un perfecte estat de puresa i d'autonomía, una llengua que no acabi de sortir d'un llarg període d'incultura i de decadencia, una llengua, en fi, que no necessiti reunir Congressos pera procedir científicament a la seva redempció, depuració i completa independencia. I el nostre institutor aplica aquests conceptes al cas present de la nostra literatura i s'aferma en la convicció de que no hi ha, de que no hi pot haver clàssics catalans moderns.

I la convicció de l'institutor també es la meva, amables lectors. Ja sé que no mancarà qui atribueixi les meves paraules a l'afany d'empetitir les figures dels nostres poetes moderns. Però no tinc necessitat de justificar l'honradesa de les meves conviccions, esclaves solament de lo que m'apar com veritat. Jo no puc enganyar-me a mi mateix calificant de *clàssic* el més alt poeta de la nostra renaixença: en Verdaguer (pres el nom *clàssic* en el llegítim sentit que li donen les lluminoses paraules abans transcrites de Sainte-Beuve, sentit, d'altra banda, que li convé, sobre tot en l'aspecte educatiu i pedagògic de la qüestió, que es el que ara ens ocupa), en Verdaguer es una figura, una encarnació d'una època de ressorgiment, d'infantesa, de *re-naixença,* no d'una època de perfecció, de plenitut, de maduresa. La seva obra serà considerada per la crítica com un *primer monument* d'una literatura, com una nova *Cançó de Roland,* potenta i forta, contenint virtualment tota una literatura independent i original...

Un solament, potser, entre'ls nostres poetes, ens fa venir el mot clàssic als llavis. La seva obra es una anticipació de maduresa en les nostres lletres, tant pel llenguatge com per lo acabat de la forma. Aquest es en Costa, a qui ja varem calificar dies passats de primer clàssic català en la cronología de la nostra poesía renaixenta. Però una oreneta no fa estiu, com diuen vulgarment, i malgrat en Costa hagi acoblat al seu entorn una plèiade de poetes que segueixen el seu rastre, els *clàssics catalans* no han encara aparegut, pera oferir-los com a models d'eterna, universal i definitiva bellesa a les ànimes infants que comencen a obrir al món i a la vida els ulls de l'inteligencia...

* * *

He provat fins ara de convèncer als meus lectors de que no teníem clàssics en la nostra literatura moderna. Donant per ben provada la meva afirmació i per ben convençuts tots els que'm llegeixen (i perdonin-me la meva presumpció), ara preguntaré: Es possible precipitar amb els nostres esforços l'aparició dels nostres clàssics moderns? Es possible, depèn de la nostra voluntat evocar, com per virtut d'un conjur màgic, l'adveniment dels mestres definitius, eterns, de la literatura catalana que ara vesllumem com ombres pàlides en el tenebrós misteri de l'avenir?... O, pera expressarme amb més justesa, està en la nostra mà desbroçar el camí pera que aquestes ombres augustes puguin

venir més fàcilment, més ràpidament a fer hostatge en el camp de les nostres lletres? Amb tota l'ànima jo crec que sí.

Però, en primer lloc, no voldría que s'interpretés la meva convicció en un sentit desviat. Tinc, en efecte, l'absoluta convicció que'l Geni es un fenomen que arriba a l'humanitat sense evocació, sense previa preparació. Ve quan ve, i no sempre quan, als ulls de la generalitat, es més necessaria la seva aparició i la seva activitat. Tota la ciencia crítica moderna es impotenta pera explicar l'adveniment d'un geni en una literatura, en una ciencia, en una art. La famosa teoría taineana de la raça, el medi i el moment, tant satisfactoria i admissible pera explicar raonablement la producció general de l'activitat espiritual humana, es un instrument inservible pera descobrir i analitzar les misterioses corrents, profondes, subterranies, que han fet germinar, devegades en els moments més inesperats, la llevor d'un d'aquests arbres gegants de l'esperit humà que, rebent la mateixa llum, les mateixes pluges i els mateixos vents que'ls altres del seu voltant, han extès el portentós brancatge llur, atapait de fruits eternals de vida, al travers de tots els segles i de totes les races. El mateix Taine, quan, després de moltes i moltes planes de minuciosa i exacta aplicació científica de la seva teoría a les primeres manifestacions de la literatura anglesa, se troba, de sobte, davant de Shakespeare, confessa amb noble franquesa la seva impotencia, i amaga, ple de vergonya, el seu alambí d'anàlisi literari. Així, doncs,

si l'historia ens ensenya que'l Geni ve sense previa preparació, talment que ell mateix té de fer molts cops, amb el seu propri esforç, una llarga i treballosa preparació en el medi ambient hostil pera que les seves ensenyances o el seu exemple puguin fructificar molts anys i fins segles després de la seva mort, podem deduir, llògicament, que amb els nostres treballs pera formar un ambient espiritual propici no conseguirem avençar l'adveniment dels nostres genis un minut més del temps que'ls hi senyala el misteriós rellotge del destí.

Mes si no podem fer aparèixer, per dir-ho així, mecànicament el Geni a l'hora que més necessari ens sigui; si no depèn precisament del camí que li haguem desbroçat amb els nostres braços el que devalli del no-res a la realitat i s'encarni en una de les generacions futures, calculada amb probabilitat aproximada, al menys ens es possible una cosa, això es: fer que'l Geni, quan vingui i quan sigui entre nosaltres en el moment determinat per l'inexcrutable destí, trobi al seu entorn una atmósfera propicia a la seva creixença i a la plenitut de la seva feconditat. Dos dolls d'aigua, igualment abundosos, que baixin de la montanyà a la vall, tindran molt distints efectes segons el llit pel qual corrin. Si l'enginy dels homes ha canalitzat inteligentment una d'aquestes corrents, les benediccions que escamparà al seu voltant seran totes les possibles. Si l'altre dels rius no troba en el seu camí més que lo que l'atzar de les circumstancies geogràfiques ha dis-

posat, amb la mateixa força i majestat que'l primer, produirà, no obstant, no més que una petita part dels seus beneficis possibles.

En aquest sentit tots els genis, si no han sigut *produits* pel medi ambient, han estat, al menys, *influenciats* per aquest medi, en un sentit o altre. Quan han trobat un medi hostil, han perdut en la lluita moltes forces que altrament, empleades en una tasca positiva, els hauríen fet arribar a la màxima plenitut de la llur feconditat.

Ara be: quins medis, quins procediments té al present la nostra generació literaria pera formar i extendre aquesta atmósfera propicia al ple i màxim desenrotllament espiritual del genis *possibles* de les nostres lletres, dels mestres definitius de la moderna literatura catalana, dels *nostres clàssics,* abocats potser en aquest moment al confós horitzó que separa lo possible de lo real, lo futur de lo present?

El primer dels medis que tenim a la mà pera formar aquesta atmósfera propicia en la nostra societat literaria es el fomentar, en quant ens sigui possible, la cultura clàssica, l'estudi dels immortals mestres grecs i llatins, no al travers de traduccions i de referencies indirectes, sinó en llurs mateixes fonts, en llurs textes originals, en llur mateixa llengua. Els que no estan convençuts de la plenitud màxima, incalculable, de la bellesa, i del profon i etern sentit d'humanisme que s'estotja en la tradició gloriosa de la literatura helenollatina, i que fa d'ella l'arquetipus insuperable de per-

fecció artística i el cim més alt que ha assolit l'esperit humà en sa activitat creadora se riuran, segurament, d'aquesta adoració, d'aquesta mena d'idolatría de que s'ha fet objecte, en totes les èpoques, de part de pocs o de molts esperits, l'antiguitat clàssica, i creuran una subjecció, una esclavitut intolerable aquesta admiració secular que en la seva exageració i desviació ha posat el fonament de totes les retòriques i preceptives literaries. Però sense caure en les exageracions de molts erudits *renaixents* del segle xv, sense necessitat d'elevar, com feu en Ficino, un altar al diví Plató pera oferir-li de genolls una adoració idolàtrica, be podem servar la nostra admiració dintre'ls límits que la llògica i el bon sentit imposen, i atenent-nos a lo que'ns ensenya l'experiencia en l'historia de totes les literatures, assignar a la cultura clàssica la missió de guardar sempre encesa en el temple de l'art la flama de serenitat, de crear un medi ambient de bon gust, de mantenir viventa entre les files dels escriptors una sana disciplina, no amb el fi d'esclavitzar i retenir el lliure vol de l'esperit, sinó amb el d'economitzar i guiar les forces creadores, que, sense norma ni fre, cauen moltes vegades en l'abisme de lo monstruós.

Tots els que coneixen les literatures extrangeres han pogut observar que, en termes generals, tots els escriptors, fins els de tercer i de quart orde, tenen en comú una qualitat primordial en l'art de les lletres que entre nosaltres manca molts cops, fins en escriptors de gran talent: el bon gust. En aquestes literatures tots els que

escriuen *saben escriure*. Aquí encara concebim un geni que no tingui el domini de la llengua indispensable pera convertir-la en instrument afinat i precís d'expressió estètica. El mal gust i l'esperit barroer taquen més d'una plana profondament concebuda i apassionadament sentida de molts dels nostres millors escriptors. Doncs, a què's dèu aquesta diferencia? Senzillament a que en les literatures extrangeres hi ha la tradició mai interrompuda de la cultura clàssica, ont s'han format i s'han abeurat, la una darrera l'altra, totes les generacions de poetes, mentres nosaltres, pobres de nosaltres, som, des de fa llarg temps, una legió d'*autodidactes,* un eixam d'aucells selvatges que perdem les forces en voladuries frenètiques cap a les esferes ont ens porta el pur instint. Penseu que, sense aquesta cultura clàssica, podríem ara admirar aquells poetes i tot que semblen més instintius, com en Poe, en Byron, en Baudelaire, en Mistral, en Mæterlinck? Podem dir, amb tota seguretat, que en la moderna poesía francesa, tant feconda en personalitats, són raríssims els poetes que no posseeixin a la perfecció el grec i el llatí, i no coneguin, en llurs mateixes fonts, tots els tresors de l'antiguitat clàssica.

Relliguem la tradició dels bons temps de la nostra literatura, que a l'aurora de la gran Renaixença dels temps moderns, seguint l'exemple d'Italia, produí una florida de savis i erudits consagrats heroicament a l'exhumació de la gloriosa cultura de la clàssica antiguitat, tasca en la qual estava llavors ocupada la part més

escullida de l'humanitat. De les mans d'aquells Canals, Valentí, Fenollet, Lucas, Vilaregut, Alegre, Corella i altres sortiren admirables traduccions de les millors obres de la literatura llatina que per desgracia en llur majoría resten encara inèdites.

Deu sab els fruits que segurament hauría produit la sembra d'aquestes sanes llevors en aquella època realitzada si no hagués estat la sobtada i fatal decadencia política de la nostra raça, que arrossegà la de tots els altres ordes de la nostra activitat. El dia que les noves generacions dels nostres literats hagin conseguit enllaçar i perllongar fins als nostres temps aquella auria cadena interrompuda de la tradició de la nostra cultura clàssica, la nostra literatura vindrà a esser com un palau decorat, tapiçat i il·luminat com cal pera fer-lo digne d'esser habitat pel geni que pot venir a sojornar-hi el dia més inesperat. Altrament, si continuem indefinidament la tradició de la nostra incultura, si continúa havent entre les files dels nostres poetes i escriptors aquest menyspreu, aquesta repugnancia envers tot lo que pertany a l'alt conreu de l'esperit, matarem en flor moltes plantes que, a no esser així, hauríen crescut ufanoses i fecondes, trobant al seu voltant nodriment espiritual, fort i triat.

D'un altre instrument hauría encara de parlar, eficacíssim pera contribuir a formar aquesta atmósfera propicia de cultura literaria de la qual venim parlant: l'estudi aprofondit dels nostres millors escriptors dels sigles XIV i XV, d'aquells mestres que foren com una

aurora esplèndida d'un dia que, per decrets inexcrutables, no va acabar de sortir i brillar en tota sa plenitut pera la nostra malhaurada terra. Però ara els meus ulls han topat amb els volums de la colecció *Histories d'altre temps,* editats pel meu amic en Miquel i Planas, que contenen, entre altres models de prosa catalana, el deliciós *Somni de Bernat Metge,* aquesta obra «joiell de la prosa catalana», com digué en Rubió i Lluch, que fa a la nostra literatura «digna d'asseure-s al costat de l'italiana i de la castellana en llur més afortunada edat d'or», i se'm presenta nova ocasió pera insistir altre cop sobre'l tema «Els nostres clàssics».

Es digne d'observar-se que, d'un quant temps ençà, se ve notant en els nostres cenacles literaris una forta tendencia, filla d'un instint de la conciencia colectiva, a vulgaritzar els textos dels bons temps de la nostra llengua, contrastant amb la tendencia anterior que havíen mostrat els nostres erudits a fer de l'exhumació d'aquests antics monument literaris un article de luxe pera l'ús exclusiu d'un cercle de gent refinada i una delectació egoista pera un cenacle d'iniciats. Deu sab la riquesa de textes clàssics nacionals que hi ha escampada en esplèndides i exquisides edicions de bibliòfil i en publicacions pera l'ús exclusiu dels erudits, manques de tota noticia biogràfica i bibliogràfica que servissin de guia al llegidor profà; edicions de difícil i costosa adquisició, que representen un esmersament de forces dignes d'una finalitat més ampla i d'un profit més universal.

Avui, sortadament, s'ha vist quan descarrerats anaven els erudits per aquell camí, i per diferents costats s'es començada una empresa seriosa de divulgació dels nostres vells tresors literaris, amb una serie de publicacions que fora de llarg esmentar i que no tenen altre fi que'l d'arribar a assimilar d'una manera viva en la nostra actual societat, tota la riquesa espiritual i lingüística continguda en l'herencia literaria dels nostres avant-passats.

Aquesta tendencia, que'ns porta a tots els de la present generació a estudiar i popularitzar el bon gust literari, mirant-nos en l'espill de les lletres catalanes dels temps d'or de la nostra terra, no es més, en el fons, que un de tants símptomes de l'aurora de civilitat que apunta en els nostres temps. Ara més que mai mirem amb ulls d'amor i admiració aquella literatura catalana dels sigles XIV i XV, que rebía no sols directa protecció, sinó també viu exemple de cultura de les Corts dels nostres monarques, savis i lletrats, com aquell en Pere el Cerimoniós, «bell escriptor, car mirava-s e presava-s en be escriure, encare que fos rei e fos ocupat en governar los regnes», segons diu bellament el cronista Carbonell; com en Joan I, calificat per en Rubió de «August de la civilització catalana»; com Amfós V, que «sospengué una batalla i tractà de pau pel present que li feren d'un còdiç de Titus Livi».

D'aquests llibres dels temps d'or de la nostra cultura rebran les presents generacions una lliçó viva de civilitat com no'n podríen rebre cap de semblant de

qualsevol altra literatura extrangera de l'època present. Es l'esperit de la nostra mateixa raça, arribada al cim d'una gran civilització, qui ens parla en aquestes obres a travers dels segles, fent-nos glatir amb el pressentiment de lo que podría esser altre cop la nostra literatura si tornés a presidir en la seva evolució un alt sentit de distinció cívica, una constant i lliure norma de cultura que, al mateix temps que sotilitzés pera més altes adaptacions l'instrument del llenguatge, i lluny de ofegar la plena florida dels instints verges i creadors de l'ànima nacional, fos una sana educació, una benfactora disciplina pera'l desenrotllament armònic d'aquestes facultats innates del nostre geni peculiar.

I es aquesta obra de civilitat lo que, en el meu humil parer, constitueix la vocació, la missió de les noves generacions dels nostres poetes i escriptors. D'aquí ve que al mateix temps que estudíen febrosament els nostres vells clàssics — els llibres d'aquell temps en que encara *constituíem una Cultura* — i senten l'ineludible necessitat de propagar llur coneixença en el nostre públic, proven d'aplicar les ensenyances d'ells rebudes a la vida actual de la nostra literatura, i, en armonía amb les condicions dels temps moderns, curen d'afinar el llenguatge i depurar l'estil, assajant formes més cultes d'expressió literaria, ennoblint la forma poètica, en un mot, infondint el pressentiment d'una nova cultura en totes les manifestacions del nostre moviment literari. D'aquí també prové aquesta adoració a les formes més civils de poesía, com

es el sonet, que s'observa en molts joves de les noves escoles, i així mateix totes les exageracions d'artificiositat pretenciosa i preciosisme primerenc, inevitables i sense veritable trascendencia.

Naturalment que, com ja he fet constar en moltes ocasions, aquest classicisme es prematur, en termes generals, perquè no ha arribat la nostra actual cultura (i bon troç se n'hi falta) a la plenitut i maduresa indispensables pera la florida d'aquesta alta depuració del sentiment i de l'expressió, que són l'essencia de tot classicisme, i més estrictament perquè l'instrument del llenguatge no'l tenim encara prou afinat pera que's pugui prestar a la nacionalització perfecta de l'esperit clàssic.

Pero no judiquem aquesta temptativa empírica, artificiosa ni perjudicial. Aquest *assaig de classicisme* que's nota en les nostres lletres, amb tot i concedir que en la majoría dels casos es equivocat, i en alguns fins ridícol, ha nascut, emperò, d'una instintiva evolució de la nostra literatura, d'una reacció *absolutament espontania* contra'l sentit estètic de les anteriors generacions literaries. L'evolució d'una literatura, com la de qualsevol branca de l'activitat humana, mai procedeix per salts. Les successives èpoques literaries passen de l'una a l'altra gradualment; i molt sovint apareixen els primers símptomes d'una enmitg i tot de la plenitut de l'anterior immediata. En aquest cas se troba ara la nostra literatura. No dubto que'ns troben encara en plena edat política, parlant segons la classificació d'en Car-

ducci. Però l'aurora de la següent comença ja a despuntar pera una minoría d'esperits impacients, i la visió de la nova Ciutat, torrejant entre'l boirós horitzó de l'avenir, ha ferit més d'una ànima i l'ha feta esclatar en cants arrebaçada per l'exaltació d'un furiós sentit futurista.

Ja he dit que més que classicisme es un desitg, un assaig de classicisme el moviment que avui se nota en les nostres lletres. I si es veritat l'axioma corrent en biología que la funció crea l'orgue, es indubitable que aquest desitg, aquest instint, aquest pre-sentiment clàssic que *espontaniament* s'es desvetllat en nostre fons espiritual, i que ha començat ja a actuar amb tots els caràcters d'una nova funció, crearà amb el temps el seu orgue adequat, es a dir, forjarà, al travers d'una serie més o menys llarga d'esforços i temptatives, una llengua a posta pera l'expressió dels nous sentiments, i anirà formant, generació per generació, segons la seva nova disciplina, una societat apta a compendre i assimilar-se la *clàssica* expressió de l'ànima nacional, que després de aquesta llarga germinació esclatará triomfant i definitiva.

Per totes aquestes raons crec jo que no's tracta de cap desviació en l'evolució natural de les nostres lletres; es, si's vol, una desviació aparent, que no trenca, però, l'unitat i la final orientació de l'òrbita espontania d'aquesta evolució, com no's pot pendre com una real desviació la virada que fassi un vaixell pera millor atènyer la meta de la seva ruta. Una reacció

natural contra'l sentit estètic de les generacions anteriors, — romàntic-acadèmic i romàntic-naturista —; el sentit de civilitat que evidentment comença a envair totes les esferes de la nostra vida social; l'exaltació de la nostra fe nacional, que'ns fa veure pròxims els temps de plenitut de lo nostra nova civilització; la consolidació i l'influencia cada dia més preponderant del nucli intelectual mallorquí aportant a la nostra literatura un sentit de gracia i armonía eminentment clàssic; l'entusiasme que, per secretes afinitats, desperten aquí les grans figures de les literatures novo-llatines actuals, orientades vers un neo-helenisme adaptat a l'ànima moderna; finalment, la vulgarització i l'estudi dels nostres vells clàssics, cada dia més estimats i assaborits pels nostres joves, ademés de moltes altres circumstancies que fora cosa llarga de citar, són, en la meva modesta opinió, fets més que suficients pera explicar a satisfacció i justificar plenament aquest *assaig de classicisme* que caracteritza la nostra jove generació literaria, i pera no atribuir-lo al caprici d'uns quants individus desarrelats de catalanitat, ni considerar-lo fill d'un empirisme, d'una arbitrarietat que aspira a convertir-se en dogma i d'una pura imitació dels classicismes forasters. No'n tenim de clàssics, torno a repetir, no'n podem tenir, encara; però molts dels esforços i tanteigs que realitzen els joves d'ara pera fer vibrar una corda nova en l'arpa rovellada dels romàntics trovadors d'altre temps, tots els esforços que siguin *conscients i seriosos* dirigits a avençar la nova

era que ha de venir—l'era triomfanta de classicisme—són nobles i fecons (d'igual manera que són necessaris i espontanis), si no per la materialìtat de llur resultat immediat, per llur alta significança i encoratjador exemple.

Guardem-nos, tots els que fem crítica literaria, d'esser esclaus de teoríes estètiques. Tinguem la virtut de no convertir en dogmes el nostre gust personal i les nostres preferencies envers una escola determinada, condemnant i excomunicant, en nom d'una secta literaria, els afiliats en la contraria. La crítica es, en el meu concepte, un *observatori*. I l'ofici del qui's troba dintre d'ell es senzillament observar les corrents i interpretar i predir llurs resultats. Ara els aparells d'aquest observatori acusen, ja fa temps, una forta corrent en sentit determinat, registrem-la, interpretem-la, preveiem sos resultats; que'ls vaixells que naveguen mar endins s'aprofitin, si volen, de les nostres observacions; i de segur se n'aprofitaran si aquelles són escrupuloses i veritables. Però guardem-nos, en tot cas, de dir:—Aquest vent está equivocat; hauría de venir del sud-oest en comptes del nord-est.—Hauríen de bufar vents de romanticisme en lloc de bufar vents de classicisme, o viceversa.—I veurem que, bufi el vent que's vulgui, de llevant o de ponent, del nort o del mitgdía, els vaixells que portin bons pilots i bones veles aprofitarán sempre el vent regnant pera continuar majestuosament, serenament, la ruta que s'han proposada.

Març 1907

DOS ARTICLES DEDICATS A DON ADOLF BONILLA

I

La presumpció catalana

No sé si es una presumptuosa temeritat i una excessiva confiança en les meves limitades forces el sentiment que avui m'impulsa, a mi, el darrer i l'ínfim soldat de les files intelectuals catalanes, a contestar i glosar el vostre notable article «De lingüística regional y sus concomitancias», publicat fa alguns anys en *La España Moderna*. No més sé que en el fons d'aquest sentiment batega un desitg irresistible, un anhel vivíssim de contribuir, amb tot el meu poc valer, a l'obra de concordia i de mutual simpatía que amb tanta urgencia tenim l'obligació d'empendre i de portar a bella fi tots els que intentem expressar i articular, en una o altra forma, les més altes palpitacions de l'espiritualitat multiforme dels distints pobles ibèrics.

I aquest noble desitg, pura sed de veritat, crec de bona fe que'm dona títol suficient pera entrar, al meu torn, a la palestra de la controversia per vos iniciada, i que serà plena garantía de l'absoluta sinceritat de les meves paraules i excusa atendible de l'ardidesa que en mi suposa el discutir d'igual a igual amb una personalitat com la vostra, tant eminent i tant justament respectada.

Al fons de tot el conjunt de lloances i vituperis que en el vostre article endreceu a les coses catalanes hi vibra, com l'esperit inicial de les vostres paraules i com l'ànima de tots els vostres judicis, una acusació capdal, que deixeu caure com pesanta llosa damunt de la magnificencia i vitalitat de la nostra renaixença, objecte dels vostres entusiastes ditirambes: l'acusació contra la nostra presumpció, contra la nostra petulancia en l'esfera de la cultura intelectual. I ara potser vos sorpendrà, respectat mestre, com sorpendrà sens dubte a més d'un dels meus compatricis, la confessió sincera que faig desde ara de que *teniu tota la raó* en aquest punt. Mes no creieu que sigui aquesta una opinió individual d'aquest modest literat; afortunadament hi ha una bona part de la nostra joventut que es plenament conscienta de tots els defectes de la nostra incipient cultura intelectual i que us podría informar i ilustrar, encara amb més coneixement de causa que'l que vos posseiu, sobre l'infinita vanitat d'algunes manifestacions aparatoses i rimbombants de la nostra intelectualitat present. Res de nou pot dir-se an aques-

ta joventut en el capítol de la fatuitat catalana. Ella la coneix i deplora més que ningú, ella la condemna, com digne producte del ridícol i mesquí *chauvinisme* que enterboleix el cap a molts dels nostres conciutadans, i causa principal de que en la nostra terra's confongui en una mateixa massa lo bo i lo dolent, lo excelent i lo detestable, lo seriós i lo ridícol, que pugen als ulls de la desorientada opinió, gracies a les insensates encensades d'aquest *chauvinisme,* al mateix nivell de fama i de consideració social. Les alucinacions realitzades per aquest art de prestidigitació patriòtica són infinites; i vos mateix, respectat mestre, n'heu estat una de les víctimes, com se desprèn d'algunes referencies fetes en el vostre article.

Comprenc perfectament la vostra sorpresa i la vostra indignació davant de l'actitut d'alguns dels nostres, que pretenen erigir-se davant vostre en mestres de filología, com si poguessin parlar en nom d'una filología catalana, avui encara en estat embrionari malgrat tots els Congressos de llengua catalana que's puguin celebrar. I no es que vulgui ponderar l'estat actual de la filología castellana; solament vull fer constar que no podem, en aquesta materia, riure-ns de la palla que vegem en l'ull del pròxim mentres en el nostre hi hagi una grossa viga. El meu amic en Pompeu Fabra, aquesta sòlida eminencia filològica, us podría ilustrar una mica sobre l'estat d'aquesta ciencia entre nosaltres, camp obert a totes les lleugereses i pedanteríes ont tothom se creu amb dret d'entrar i d'intervenir

i actuar de *magister,* amb que sàpiga no més pronunciar correctament allò dels *Setze jutges;* mesquí instrument d'un patrioterisme sense solta que va propagar durant un temps en l'opinió el *gran* descobriment de que'l català no sols es la llengua més antiga, sinó la mare de les altres llengües novo-llatines; aula tumultuosa ont cada mestre improvisat vol imposar amb gran crits i amb grans gestes la seva sintaxi i la seva ortografía revolucionaries, sense arribar a entendre-s en qüestions tant essencials i desoint toçudament les poquíssimes veus autoritzades que prediquen en el desert; font inestroncable de gramàtiques que ensenyen la ciencia de parlar i d'escriure *incorrectament* el català, d'antologíes que propaguen el mal gust literari i de diccionaris que són com carros de drapaire, que recullen tot lo que troben... Qui pot parlar amb orgull en nom d'aquesta filología nostra, ont tot està per fer i ont solament treballen amb seriositat i preparació deguda alguns poquíssims compatricis nostres i altres savis extrangers?

I posat a reconèixer la nostra presumpció, vull acabar d'omplir la mesura de la meva sinceritat, car malhauradament no són solament contra la filología els pecats que'ns fa cometre la passió de vanitat de que'ns acuseu. Moltes altres manifestacions de la nostra activitat intelectual se presenten tarades amb aquest mateix defecte. Aquí parlem ampulosament d'un teatre nacional català, i ja li projectem un magnífic i sumptuós palau, com si ja hagués arribat al *summum* de la perfecció, de la potencia i de l'originalitat; quan tot just

comença a apuntar-hi, com se destría la vaga mitja-claror d'un crepuscle matinal, un lleu principi d'essencial diferenciació psicològica entre l'esperit del nostre art dramàtic i el que anima el teatre castellà modern; quan encara en les nostres taules no s'ha vist, ni hi ha, per ara, la possibilitat de veure (malgrat els excelents dramaturgs amb que comptem), el tipus representatiu de catalanitat, de valor humà i universal, únic títol que'ns donaría el dret de plena beligerancia en el món dramàtic modern; quan no existeix encara entre nosaltres, i està molt lluny d'existir, una societat prou culta i refinida que'ns fes concebir l'esperança de sortir alguna vegada de l'estret cercle format pel teatre d'espardenya i de botigueta pera portar-nos a l'alta comedia de costums o a l'alta tragedia, aquesta noble expressió de l'esperit de les aristocracies. Parlem vanitosament de la novela catalana, quan tindríem de parlar no més que de la mitja dotzena de noveles perfectes i d'interès universal que ha produit fins ara la nostra present literatura, i quan tot just comença a cristallitzar en forma bella i transparent i a adquirir personalitat la tèrbola i tumultuosa onada de la nostra prosa literaria. Aquí, manifestant un sobirà menyspreu envers tot treball d'erudició, i creient-nos dotats amb l'intuició del geni, fem pomposes traduccions d'obres llatines, gregues, hebraiques, àrabes, sanskrites, etcètera, sense conèixer un borrall de la llengua en que foren escrites. Aquí basta que un escriptor qualsevol cobreixi les imbecilitats que brollen de la seva ploma

amb la capa del patriotisme pera que a l'instant tots els encensers brandin al seu voltant i el declarin gloria nacional catalana. Aquí tenim el nostre feminisme, aquí, ont se podríen comptar amb els dits les dònes d'inteligencia cultivada que s'aixequen, com flors solitaries, sobre l'erm infinit de l'intelectualitat femenina. Tenim també, com un mantell esplèndid i roçagant de la nostra arrogancia, el nostre civilisme, que no's redueix, pera molts de nosaltres, a significar una tendencia sana i lloable vers una major intensitat de civilització, sinó un pretext pera simular l'elegancia cursi i l'afectació impertinent d'un pagès vingut de cop a senyor. Tenim... En un mot, mirat el nostre present des d'un determinat punt de vista, sembla devegades que vivim en ple Tarascó.

Sí, senyor Bonilla; som uns presumptuosos, uns fats, uns petulants. Però... (ah! aquest *però* té una trascendencia supina) aquesta presumpció tant gran té, si no una justificació, al menys una excusa, una atenuant. I es que aquesta vanitat de noi gran de la qual ens acuseu, aquesta fatuitat que porta dintre d'ell cada català del nostre temps, no es filla d'un sentiment individual de superioritat que despertés en cadascú de nosaltres quan se compara amb cadascú de vosaltres. Fins dono per concedit en absolut l'afirmació que feu de que no tenim a Catalunya cap savi com Ramón i Cajal, cap crític com Menéndez Pelayo, cap novelista com Galdós, cap autor dramàtic com Benavente, cap erudit com Rodríguez Marín, etc. D'acord, si voleu.

Els nostres homes eminents són mitjaníes respecte als vostres. Però heusaquí lo important i lo que constitueix l'excusa dels nostres pecats: els vostres homes eminents, els vostres genis, s'eleven, isolats, enmitg de *un pueblo de viejos exhaustos, sin entusiasmo y sin fe, gruñones y recelosos,* segons vos mateix confesseu amb coratjosa sinceritat; mentres que les nostres mitjaníes se senten unides per arrels profondes a l'entranya viva d'*un poble de joves d'inagotable energía, plens d'entusiasme i de fe, optimistes i resolts* (just girant la frase vostra a l'inrevés). I d'aquí que les nostres mitjaníes, atribuint inconscientment a la propria personalitat llur la superioritat vital de llur poble d'ànimes joves sobre'l vostre poble de vells exhaustes, i sentint ensems multiplicada la força llur pel secret impuls que'ls dona aquella íntima, indisoluble comunió amb el poble, circumstancia que us manca a vosaltres, d'aquí, dic, que siguin excusables els nostres fums de vanitat, ja's tradueixin en altaneríes filològiques, ja en literaries, polítiques o científiques. Perquè, no es veritat que, mirat baix el punt de vista del profit que'n pot treure la cultura en general i de l'interès pura i universalment humà, un poble despert, jove i entusiasta, però que sols produeixi mitjaníes, té un valor infinitament superior al d'un geni portentós aixecant-se solitari per damunt d'un poble momificat? No es veritat que en la vital, interna agitació del primer poble palpiten en el misteri llevors desconegudes d'individualitats gegants, d'energíes de raça que inevitablement algun dia hauran de germinar

en ànimes escullides? No es veritat que en el fons de la perspectiva ilimitada d'un gran futur brilla sempre, *en tota realitat,* una Terra promesa als ulls d'un poble resolt a seguir fins a la fi el seu èxode?...

Haveu observat, mon respectat mestre, un noi quan tot just surt de l'infantesa i's troba en aquella edat, antipàtica entre totes, en que's tenen totes les pretensions d'home sense posseir-ne cap qualitat? L'adolescent té, en general, una tendencia a la fatuitat, i es que'ls primers símptomes del despertar de la seva inteligencia li sembla an ell que li donen el dret d'alternar amb les persones de saber i d'experiencia i de donar sa opinió i tenir vot en totes les qüestions, àdhuc en aquelles que no ha pogut tenir el temps material d'estudiar i aprofondir. El poble català, en la vida de l'alta cultura intelectual, no es més que un adolescent. La seva presumpció no es defecte de raça: es defecte d'edat, i, com a tal, passatger. Acabem de sortir de l'infantesa, l'edat del sentiment i de la poesía, i ara ens llancem, assedegats i frenètics, a tots els cims més espadats de l'intelectualitat moderna, que demanen, pera esser assolits, més reflexió que passió, més estudi que entusiasme. Ja anirà venint aquesta reflexió i aquest estudi i veureu com, a poc a poc, els fums de la nostra presumpció aniran esvaint-se en un gran silenci de treball intens i d'estudi fervent. L'«Institut d'Estudis Catalans», que vos amb tanta simpatía saludeu, es un dels símptomes més eloqüents d'aquest passatge d'una edat a l'altra que s'està operant en la nostra intelectualitat.

Passem d'una adolescencia cridanera i presumptuosa a una joventut estudiosa i reflexiva.

I això es lo principal que us volía dir, venerat mestre, tocant al defecte de presumpció de que'ns acuseu. I com el vostre article toca, ademés, moltes altres qüestions de gran interès, deixaré pera l'article següent els comentaris que, a mon judicí, mereixen les vostres paraules.

II

Hem d'escriure en castellà?

Tots els escriptors castellans, amb raríssimes excepcions, sempre que tracten de la qüestió catalana presenten, com a nota constant i invariable, un desconeixement absolut fonamental d'un dels aspectes més interessants i essencials del problema: l'aspecte de la llengua. Tots reconeixen (ja era hora) que'l català es un idioma, que es un idioma viu, que'l parlen, en totes les ocasions de la vida, tots els estaments de la nostra societat; ii donen plena beligerancia en tots els actes de la nostra vida privada i fins el reconeixen com un llaç de relació social espiritualment indispensable en el tracte familiar de la nostra gent. Però arriben a l'aspecte literari de la nostra llengua, passen de l'esfera de la llengua parlada a la de la llengua escrita, i allavors, trencant bruscament l'encadenament llògic de les conseqüencies i de les deduccions, com si passessin a tractar d'una esfera diametralment oposada, neguen toçudament, i tots a la una, el *fet viu* del

nostre verb, que havíen reconegut noblement en l'ús de la llengua parlada. «—Be,—semblen dir—d'acord que parleu el vostre català entre vosaltres, però perquè us entoçudiu en escriure exclusivament en català? No us havem donat, com herencia secular d'educació intelectual, aquesta nostra esplèndida llengua castellana, de valor mundial, instrument meravellós d'expressió que podeu usar pera fer ressonar la vostra veu i els vostres ideals en una esfera infinitament més ampla que la que us permet abarcar el vostre petit català?» «—Per què aquest empleu *sistemàtic* del català com a idioma literari?» exclameu vos, respectable senyor Bonilla.

I així, sense donar-vos compte, deixant-vos emportar pel disgust que us causa l'oblid que noteu en nosaltres de la vostra llengua com instrument d'expressió literaria, no veieu l'absurditat en que caieu separant radicalment la llengua parlada de la llengua escrita, com si fossin dos mons distints, i atribuint inconscientment a la literatura d'un poble un origen purament arbitrari, un caràcter purament artificial de cosa volguda, com si tots els que escrivim en català ho fessim en virtut d'una idea preconcebuda, i no per un *impuls irresistible* del nostre íntim sentiment de raça. Heusaquí lo que desconeixeu, heusaquí el signe infalible de que no arribeu a sorpendre l'arrel oculta d'aquest arbre meravellós de la nostra renaixença literaria.

Solament tenint en compte aquest error d'origen,

aquest error primordial dels vostres judicis, es com se comprèn que vos, respectat mestre, hagueu pogut fer categòricament en el vostre article la declaració monstruosa d'atribuir aquest empleu *sistemàtic* (com vos dieu) del català com idioma literari «al impulso *erudito* de los Juegos Florales en la segunda mitad del siglo XIX». Oh, no, senyor Bonilla, mil vegades no! La vostra declaració (repetida mil cops, en una o altra forma, com a veritat inconcusa) es un pur sofisma, en el qual partiu, es cert, de judicis veritables i d'observacions justes pera involucrar-los en una asserció absolutament errada. L'origen de la nostra Renaixença i dels nostres Jocs es *erudit,* fixeu-vos-hi be, solament en el sentit de que'ls seus precursors i promotors *foren* uns *erudits.* Però aquests erudits eren homes, eren catalans, i fou en el fons i exclusivament l'impuls de la sang, la veu inconscient del geni de la raça, aquest *nexus* profon, invisible, de l'individu amb el seu poble, la causa determinant que'ls impulsà a deixar, en un moment d'heroica inspiració, d'escriure en una llengua mondial com la castellana, gran instrument fins allavors de la nostra poesía erudita, pera arrencar accents de vida a la llur pobre llengua, arreconada i oblidada en el món del pensament. I podem dir que aquests *erudits* varen posar la primera pedra de la nostra Renaixença literaria en l'únic moment de la llur vida intelectual *en que no foren erudits.* D'aquest origen vital, sentimental, *inscient,* de la nostra literatura, són eloqüents testimonis totes les obres poètiques dels pri-

mers escriptors de la nostra Renaixença, essent digne d'observar-se que precisament tota manifestació erudita de la nostra poesía s'encarna en els poetes d'aquell temps quan escrivíen en castellà; exemples: Roca i Cornet, Aribau, Cabanyes, etc., mentres tot l'aspecte sentimental i espontani de la nostra poesía apareix exclusivament en les llurs composicions catalanes; i fou solament més tard, allavors que les generacions posteriors se convenceren de que la nostra llengua era instrument apte pera l'expressió artística en tots els seus aspectes, quan la poesía erudita s'ensenyorí de les nostres lletres, infondint en elles una marcada tendencia arqueològica i retrospectiva. No pot donar-se res tant *anti-erudit,* en el fons i en l'esperit, com la cèlebre *Oda* de l'Aribau, el primer monument literari que se cita de la nostra Renaixença, malgrat estar-hi expressats en termes erudits molts dels sentiments espontanis que l'inspiraren.

Tenint en compte tota aquesta serie d'observacions, amb les quals he procurat rectificar la vostra errada opinió sobre lo que judiqueu toçudería nostra de no voler escriure en castellà, tenint en compte aquest *fet viu* de la nostra literatura indisoluble amb el *fet viu* de la nostra llengua parlada, es com també capireu, senyor Bonilla, l'infinita vanitat de tots els arguments, insinuacions, afalacs i mots amables, que'ns prodigueu, vos i tots els ilustres confrares de la vostra terra, quan ens voleu convèncer de la nostra meravellosa (!) aptitut pera escriure magistralment en castellà.

D'igual manera concedeixo que un francès emplei arguments idèntics als vostres pera persuadir-nos d'escriure en la llengua de Molière. Perfectament, no ho poso en dubte, jo estic amb vos que «lo raro es encontrar (entre'ls catalans), tratándose de gente culta, quien no hable y escriba *bien* en castellano». Però no's tracta d'això. Jo vull suposar que tots els catalans que han escrit en castellà durant els tres segles de la nostra decadencia l'hagin escrit gramaticalment més correcte que no'ls mateixos castellans. Però, quins genis han sortit de la massa dels nostres escriptors en castellá? Quins clàssics indiscutibles havem donat a la literatura castellana?... Té la paraula el P. Blanco García en la seva *Historia de la Literatura española en el siglo XIX*: «Y así se explica—diu—que, mientras Cataluña no produjo un *solo poeta de primera fila* ni en el siglo XVI ni en los dos siguientes, se enorgullezca hoy con un Verdaguer y un Guimerá.»

Per què, doncs, aquesta tenacitat en voler fer-nos segons o tercers en la vostra literatura, quan podem esser els primers en la nostra? Oh, no'ns enlluerna ni ens enganya la migrada llista que vos citeu de noms ilustres catalans en l'historia literaria castellana: Boscà, Capmany, Balmes, Cabanyes, Bartrina, Balaguer i Milà. Hi ha una historia a escriure, sobre aquests suposats clàssics catalans en llengua castellana, que si fos inspirada en un recte i imparcial criteri desfaría aquesta fama mancada de fonament de la *gran* literatura castellana de Catalunya. I lo pitjor es que aquesta im-

parcial historia crítica l'escriviu vosaltres, els escriptors castellans; n'escriviu fragments escampats, quan estampeu els vostres judicis en la comunió de la vostra literatura: llavors parla la vostra sinceritat, no deturada ni coïbida per cap consideració. Però basta que us adreceu a nosaltres pera que varieu immediatament de tò i ens digueu, amb mots aduladors, que no hi ha ningú com els catalans pera escriure pulcrament la llengua de Cervantes, o alguna altra cosa per l'estil. Plens estan els llibres de crítica literaria, escrits pels vostres primers mestres de la llengua, de judicis laudatoris o desfavorables sobre'ls nostres escriptors en castellà, i puc dir, garantitzant la fidelitat de la meva memoria, que no hi ha un sol, dels més eminents d'aquests escriptors, que no'l trobeu tarat d'algun defecte capdal que'l priva de restar com a clàssic i model indiscutible.

De Boscà ha dit el senyor Menéndez Pelayo que «tiene reputación, en parte merecida, de poeta duro y desaliñado» *(Horacio en España)*. De les *Baladas,* de Piferrer, critica el P. Blanco García «su factura áspera y desagradable al oído castellano». En les *Observaciones,* de Miquel Antoni Caro sobre la Poesía Horaciana, s'hi llegeix aquest judici sobre en Cabanyes: «Su sintaxis es imperfectísima, su métrica informe y su poesía, por lo tanto, no pasa de esbozos». Quintana i Hermosilla, sobre tot aquest darrer, li criticaren els mateixos defectes, malgrat fer-lo objecte de grans lloances; en Menéndez Pelayo diu que «sus esfuerzos

no son para imitados», que equival a negar-li el nom de clàssic. D'en Milà i Fontanals ha dit el senyor Menéndez Pelayo que «sus poesías castellanas son muchas menos, en número y en importancia, que las catalanas». Es sabut també lo que aquell exquisit home de lletres que fou el senyor Valera deia privadament als seus amics sobre en Balmes, confessant que solament llegint-lo traduit al francès podía fruir la seva lectura, insoportable pera ell en castellà. D'en Pi i Margall i d'en Capmany s'ha criticat repetides voltes l'estil i la construcció, sense que ara pugui arribar a precisar en quins autors i en quins llibres ho he llegit.

En un mot: dels nostres pretesos *clàssics* en castellà no'n resta cap en peu davant de les autoritats d'aquella llengua germana. Tots els defectes, totes les tares que troben en l'estil llur són semblants i idèntics en el fons, car tots deriven de la mateixa causa, això es, de la traducció mental que fan interiorment de llur propria llengua, com reconeix el ja esmentat P. Blanco García quan diu que «los contados versificadores que se resuelven a abandonarlo (l'idioma català), piensan realmente en catalán i traducen su verbo interior en frase castellana, con la premiosa dificultat de un hispanófilo extranjero». Fet que confessa sincerament el propri Cabanyes, aquest profond coneixedor de la llengua castellana, en l'«Advertencia» que precedeix a *Los preludios de mi lira:* «No encareceré — diu — las dificultades que un catalán ha de vencer para escribir

en una lengua cuyo estudio le es tan costoso como el de cualquier idioma extranjero.»

I ja que'l senyor Bonilla tant aficionat se mostra als contes i ens relata aquell graciosíssim del portuguès presumptuós, jo també vull acabar contant-li'n un altre, el del *savoiard* candorós, el qual, segons conta Montaigne, exclamava: « — Si ce sot de roy de France eust sceu bien conduire sa fortune, il estoit homme pour devenir maistre d'hotel de son duc; — son imagination, (afegeix Montaigne, a faisó de comentari) ne concevoit aultre plus elevée grandeur que celle de son maistre.» Vos, senyor Bonilla, haveu fet, en aquesta ocasió, de *savoiard:* sense parar compte que nosaltres els catalans som reis dintre la nostra propria llengua, voldríeu convence-ns que'ns interessa més devenir *maistres d'hotel* de la vostra Cort. Grans mercès, podríem dir, però tenim més altes ambicions. I, com Cèsar, ens estimem més esser els primers en un poblet que no els segons en una gran ciutat, i ens pensem que sols amb aquesta noble ambició conseguirem un dia convertir aquest nostre poblet en una veritable Ciutat, si no gran per la seva extensió, gran per la seva intensitat de cultura i la seva irradiació d'idealitat.

Juny 1907

DE MÉTRICA CATALANA

I

El Ritme

Confesso ingenuament que si m'hagués trobat en el cas de tenir d'escriure un tractat de versificació m'hauría trobat en situació realment apurada. I la raó es senzilla: el tractat que escriuría fora tant breu, que tot el seu text cabría en un parell de fulls. M'acontentaría amb senyalar aquell mínimum de lleis generals que han dictat el bon gust i el sentit comú en totes les èpoques i en tots els pobles que han florit en poesía, i fugiría d'establir regles i preceptes massa fixes i d'intentar un anàlisi complet i una sinopsi tancada de totes les varietats de metres i de ritmes coneguts. En un mot: escriuría un tractat de versificació que mai pogués envellir i ésser arreconat pels poetes futurs, que, amb una més genial intuició de les lleis de l'euritmia i de l'armonía del llenguatge poguessin trobar noves

combinacions insospitables, nous ritmes desconeguts, «noves lleis». Car hi ha un mínimum de lleis, dintre'l llenguatge inspirat dels poetes, que són eternes i universals, i a les quals el Geni mateix ha d'obeir, o, més ben dit, obeeix amb plena inconsciencia. Però fòra d'aquestes, cada poeta, cada geni's fa, s'inventa les seves propries lleis d'expressió artística, que devegades romanen, per virtut, d'una general imitació, com característiques d'escoles poètiques de llarga durada. Així es que l'art de la Versificació, àdhuc parlant de la propria de les llengües modernes, iniciada pels Trovadors i profondament distanciada de les llengües antigues, es un art constantment renovat per l'esforç de l'inspiració individual dels poetes. En quin tractat de Versificació anterior al segle XIX trobaríem les lleis de les novetats rítmiques, introduides per un Víctor Hugo, per un Verlaine, per un Carducci, per un D'Annunzio, o per un Rubén Darío?

Per totes aquestes anteriors consideracions se compendrà l'instintiva prevenció amb que tinc de rebre qualsevol tractat de Versificació que'm caigui a les mans. No es un temperament revolucionari precisament el que m'inspira aquesta prevenció; no es que sigui un fanàtic de la llibertat de l'inspiració, i que cregui, com altres, que'l poeta pugui cantar amb absoluta independencia de tota llei i de tota regla i abandonat a l'impuls de la més selvatge espontanitat. Crec fermament que la Poesía, com totes les altres Arts, té el seu *métier*, el seu ofici, ofici dur i dificultós, des

del moment que té d'expressar-se per un medi material com es la paraula. Tot Poeta es un Místic, es veritat; però no tot Místic es un Poeta, en la completa significació d'aquest nom. Però, si no cap negar l'existencia d'aquest *métier* de la poesía, entenc que les seves regles tenen un caràcter més individual que les de les altres arts. Cada poeta, es cert, se subjecta a una infinitat de regles materials; però són regles propries, personalíssimes, trobades per ell i absolutament intransmissibles; i es que la Paraula, el Verb humà, es un instrument quasi espiritual d'expressió, i tant íntimament enllaçat amb el nostre món interior, i tant exclusiu de cada individu, que es vana empresa la d'aquell que intenta arrencar-la i separar-la de la seva arrel viva pera ferne cànons artificiosos de general i metòdica aplicació.

Tot això anava pensant durant les estones que interrompía la lectura del llibret de *Esticología catalana,* escrit per en Lluís Viladot, tot reconeixent que dintre del seu genre es un veritable model, i que constitueix el primer tractat complet i metoditzat de l'art de versificar en la nostra llengua. Una mica fadigat, anava avençant entre aquell laberinte de noms tècnics i de regles minucioses amb que l'esperit escolàstic de l'autor tracta, massa sovint potser, de circumscriure l'intuició del poeta, quan vaig rebre una agradosa sorpresa. Aquesta me la donà l'ampli i trascendental concepte que del Ritme té l'autor; amb ell sembla que obri una eixida deslliuradora en aquell cercle estret i hermètica-

ment tancat de preceptes en que preté generalment encloure la lliure invenció poètica sacrificant-la en ares de la rancia poètica de les escoles. Més amplies, més trascendentals conseqüencies haguera pogut deduir encara d'aquesta concepció justa del Ritme, essencia de la paraula poètica; però ja es prou digne d'aplaudiment aquell qui, com l'autor, diu, al tractar del sistema rítmic pur, que «les frases no perden son ritme tenint la mateixa distribució d'accents, encara que no tinguin igual nombre de sílabes»; que «potser més tard... serà un dels ensajats amb més éxit»; i que «sobre'l particular no's pot afirmar que en cap cas no's pugui sortir d'elles (de les regles), ja que, havent d'esser el ritme escaient a la poesía, pot haver-hi dins de la composició algun pensament que se surti de mare, en qual cas el ritme pot també apartar-se del general, perquè així li escau millor.» Aquests conceptes són novetats en tractats de versificació, i ens felicitem de tot cor veure-ls estampats en el llibre del senyor Viladot, puig coincideixen en absolut amb l'ampli concepte que de la forma o expressió poètica havem formulat al principi d'aquest article.

Ens extranya, però, que'l senyor Viladot, en un paragraf del seu llibret, negui rodonament l'origen musical del ritme poètic. Es ja indiscutible que, tant el sistema mètric de l'antiga poesía helènica, com el paralelisme de la poesía hebraica, teníen una íntima relació amb la música, que invariablement les acompanyava. La quantitat de les sílabes, sobre la qual els grecs funda-

ven el seu sistema de versificació, estava estretament enllaçada en son origen amb els moviments de la dança i de la poesía cantada, i d'igual manera, com demostra Herder en el seu lluminós estudi sobre la Poesía dels Hebreus, aquesta era destinada a esser cantada pels chors, que dialogaven les dues parts paraleles dels versicles. El mateix fet està demostrat respecte a la poesía dels primitius Trovadors. Precisament, com fa constar en Milà en sa obra *De los Trovadores en España,* els jotglars i els trovadors se distingíen uns d'altres en que aquests eren autors de la lletra i de la música de les composicions, mentres que'ls primers teníen per ofici la llur execució; i en prova de que'ls trovadors inventaven la música adueix multitut de cites tretes de biografíes originals. Sempre restarà una gran i profonda veritat aquella frase de Lessing en que ve a dir que la poesía i la música, més que germanes, semblen parts d'un sol i mateix art, que per dissort se són divorciades amb el temps, però que tant mateix no deixen mai de manifestar la tendencia a realitzar de nou la llur antiga indisoluble unió.

Ritme es la llei mare del sò inspirat, tant si es el pur musical com si es l'articulat en paraules; es el símbol i l'expressió estètica del doble moviment de sístole i diàstole del cor palpitant d'emoció, de l'*arsis* i la *thesis* de la dança i de l'inspiració i aspiració de l'halenada, que es l'ànima de tot sò expressiu que brolli de boca humana. Ritme..., quin infinit, inagotable món de futurs Arts de versificar conté virtualment

aquesta màgica paraula! Aquell que assenti les bases de l'Esticología en el concepte del Ritme, farà obra que mai envellirà, i per això es sana i es feconda l'orientaciò iniciada pel senyor Viladot en el llibre que ha ofert als poetes catalans.

II

La Rima

Haveu llegit, amics poetes, el curiós *Petit tractat de poesía francesa,* de Teodor de Banville? Als qui no l'hagin llegit els el recomano amb tota l'ànima, car, malgrat esser una exposició dogmàtica dels principis d'una escola literaria molt esclusivista, conté moltes lliçons aprofitables pera tots els poetes. Una de les notes més accentuades d'aquest llibre la constitueix l'entusiasta defensa que allí's fa de la Rima, a la qual no dubta en proclamar com l'essencia, com l'ànima i el principi capdal de la poesía. Els dos atapaïts capítols que consagra a l'estudi de la Rima venen a esser una glosa apasionada d'aquells versos de Ronsard amb els quals encapçala aquesta part del tractat:

Rime, qui donnes leurs sons
aux chansons;
Rime, l'insigne harmonie
du vers, qui, sans tes accents
fremissants
serait muet au génie.

I entre altres afirmacions fa aquestes, tant hardides i categòriques: « En un vers no se sent més que'l mot que serveix de rima, i aquest mot es l'únic que produeix l'efecte volgut pel poeta »; « Si ets poeta, el mot-tipus se presentarà a ton esperit tot armat, es a dir, acompanyat de sa rima »; « En tot poema la bona construcció de la frase està en raó directa de la riquesa de la rima »; « La rima es l'eina, l'instrument universal del vers; amb ella ho podeu fer tot i no podeu fer res sense ella », etc., etc.

Ara be: àdhuc concedint a la Rima tota l'importancia que té en la poesía moderna, hi ha raó d'admetre aquesta trascendencia exclusiva que li atribueix Banville fins al punt de confondre completament el seu concepte amb el de la poesía? Jo crec que aquest exaltat entusiasme de l'escriptor francès envers la Rima radica principalment en el caràcter peculiar de la llengua francesa, i no dubto en afirmar que fora completament absurda l'aplicació exacta i literal de ses categòriques afirmacions a la poesía d'altres llengües, i especialment de la nostra. Se comprèn, ben mirat, que Banville jutgi la Rima com l'element generador del vers francès. La llengua francesa, mancada de veritable accent prosòdic, necessita pera la seva poesía un punt d'apoi que vingui a marcar sensiblement el ritme del vers, un mot que vingui a omplir el vuid que hi ha per la manca d'accent; i aquest punt d'apoi el supleix perfectament la Rima, que ve a fer l'ofici de cesura. Aquesta manca de ritme natural de la llengua

francesa explica també els inútils esforços que han fet repetides vegades alguns poetes d'aquell país pera aclimatar en la poesía el vers blanc, que, si en altres llengües més rítmiques resulta d'una gran bellesa, en francès, en cambi, és d'un efecte tèrbol i monòton.

Malgrat pugui semblar hardida i precipitada la meva opinió sobre tant interessant materia, afirmaré rodonament que, respecte al cas particular de la nostra llengua, la Rima té una importancia secundaria en la nostra poesía. La llengua catalana, contrariament a la francesa, és de ritme intensíssim, d'accentuació extraordinariament enèrgica; i, per consegüent, aquest ritme natural tant ric i potent li permet assolir en el vers una armonía plena, una ondulació sensible de tons que's pot passar perfectament de l'auxili, convencional i artificiós en el seu origen, de la Rima. Qui no recorda les solemnials armonies, les esplèndides modulacions dels versos d'aquelles dues meravelloses poesíes titulades *La vaca cega,* d'en Maragall, i *L'arpa,* d'en Costa, escrita la primera en versos blancs i la segona en assonants? Quina manca hi fan, en aquestes dues poesíes, aquells famosos mots màgics que s'han de trobar precisament al final de cada vers, segons la teoría de Banville? No són, totes i cada una de les paraules d'eixes dues composicions, centres irradiadors de màgica visió, talismans evocadors d'imatges lluminoses?

No: la llengua catalana no té necessitat de la Rima pera la poesía. Més encara: la nostra llengua és pobre

de rimes, en darrer resultat. Entengui-s be: la única riquesa de rimes que posseeix es entre les paraules amb accent agut. Però l'ús excessiu de rimes agudes faría dura i monòtona la nostra poesía, i d'això se'n ressenten els poetes dels nostres temps clàssics. Aquesta riquesa de rimes agudes se converteix en evident pobresa si passem a les rimes planes, pobresa no en quant a combinacions de consonants en les sílabes rimades, sinó en el concepte de que, enmitg d'aquestes infinites combinacions de consonants, dominen exclusivament poquíssimes combinacions de sons vocals, que són l'ànima de la paraula, mentres que les consonants són el seu cos. Pera fer més inteligible la meva idea passi el lector els ulls per aquest quadro. Les sílabes finals rimades d'accent pla poden presentar aquestes diferentes combinacions de vocals, tònica la primera, àtona la segona, podent aquestes anar acompanyades de les consonants que's vulguin:

I.	à-a	é-a	è-a	í-a	ó-a	ò-a	ú-a
II.	à-e	é-e	è-e	í-e	ó-e	ò-e	ú-e
III.	à-i	é-i	è-i	í-i	ó-i	ò-i	ú-i
IV.	à-o	é-o	è-o	í-o	ó-o	ò-o	ú-o
V.	à-u	é-u	è-u	í-u	ó-u	ò-u	ú-u

Exemples correlatius:
branca, festa, vela, brilla, boca, porta, fusta, pacte, feble, recte, tigre, corre, poble, sutge, santuari, senti, imperi, navili, escolti, odi, nucli, vano, cego, pèsol, es-

pígol, totxò, Tòfol, rúfol, hiatus, nexus, fetus, tribu, globul, grupu.

Les rimes perfectes o consonants catalanes se recluten, en llur inmensa majoría, en els dos primers grupus d'assonancies, es a dir, a la base de *a* o *e* àtones; més aquests dos grupus, fonèticament, això es, en la realitat de la llengua parlada, se confonen en un tot sol, perquè *a* i *e* àtones sonen igual *(branca-pacte)*. El tercer grupu, constituit principalment per paraules de procedencia erudita reforçat amb els subjunctius dels verbs en la varietat del dialecte oriental (*estimi, vegessis)*, es d'extensió sumament limitada, i es ont els poetes poder fer lluir més llur destresa. El quart, en *o* final àtona, i el quint en *u* final àtona, se confonen en un mateix fonèticament, perquè *o* i *u* àtones sonen igual *(espígol-tribu)*, i, malgrat llur mutual reforç, donen escassíssim contingent de rimes consonants, primer per l'instintiva tendencia dels poetes a fugir d'aquest sò de *u* átona final, que fa pensar en una corrupció de desinencia castiça castellana, i ademés perquè els mots del quart grupu, de pura soca catalana, tals com *pèsol, espígol* i altres, tenen raríssims consonants. Els mots que s'escriuen amb *u* àtona final són igualment pobres de consonants, per esser, la generalitat, d'origen savi (individu, tribu, etc.).

Així, doncs, podem dir que la quasi totalitat de rimes consonants planes del català surten del grupu únic d'assonancies amb *a* o *e* àtona final. Resultat d'això: una gran pobresa i una gran monotonía en la rima

catalana quan se fa amb paraules d'accent pla. I no cal parlar dels mots esdrújuls, escassíssims en la nostra llengua. Si voleu comprovar pràcticament aquesta pobresa no teniu més que obrir qualsevol llibre de versos dels poetes més destres en l'art de rimar, i veureu a l'instant la poca varietat d'assonancies vocals que contenen les rimes. En Josep Carner, que es un dels poetes que té més riquesa de rimes, en set planes d'una de ses obres que m'he entretingut en consultar, escrita tota en versos rimats, solament usa dues vegades, en les paraules rimades, assonancies vocals diferentes de les de la familia formada pel grupu en *a* i *e* àtones. Veieu, en cambi, l'italià, quina riquesa, quina inagotable varietat, tant consonàntica com vocàlica, en les seves rimes! He obert a l'atzar la *Divina Commedia*, i mireu quina varietat tant rica de combinacions vocals en les rimes de la primera plana que se m'es presentada: ó-e, é-e, í-e, á-o, ó-o, ú-e, é-i, é-o, é-a, ó-a, ó-i. No n'hi han dues d'iguals. El castellà també es ric de rimes, però no en el grau de l'italià. I es que aquestes llengües no tenen la llei fonètica de les vocals àtones, que lleva a la nostra llengua un formidable contingent de rimes vocals.

Estem molt lluny de creure, com Voltaire, que'ls versos no tenen valor sinó amb la condició de que se'ls pugui despullar de les rimes i posar-los en prosa sense que perdin gens de sentit ni d'energía. La rima té un valor positiu en la poesía, i el « dó de rimar » brolla directament del dó d'inspiració. Però per les

qualitats especials de la nostra llengua que havem esmentades, els poetes catalans la poden considerar com element d'importancia secundaria, i la podríen sacrificar més sovint del que ho fan en ares de l'imperi exclusiu del ritme, tant ric i potent en la nostra llengua. Pensem, pera aconsolar-nos d'aquest sacrifici, que la Rima es flor de decadencia. Els poetes clàssics llatins ja la conegueren; se troben en llurs versos paraules rimades amb massa freqüencia pera que's puguin atribuir a la pura casualitat: però la rebutjaren com ornament frèvol i pueril, que distreia l'atenció de la gran música que eixía de la mateixa entranya de la paraula ritmada. Fou més tard, en les calamitoses èpoques de l'infantament de les llengües neo-llatines, quan se començà a rendir culte an aquesta nova armonía superficial, que feu sa aparició en poesíes escrites en el llatí barbre d'alguns càntics religiosos, essent ja rebutjada pels més eminents tractadistes l'hipòtesi sostinguda anteriorment de l'origen aràbig de la Rima de la poesía europea.

Jo confío, doncs, que a mesura que's depuri el gust dels nostres poetes s'aniran veient els grans defectes de la Rima catalana, i que l'avenir de la nostra poesía es del Ritme absolut, pur, alleugerit de tota armonía extrema i superficial.

Maig 1908

TAULA

Pàgines

Pròleg. IX
Advertencia preliminar. 1

ESTUDIS SOBRE ESCRIPTORS CATALANS

Joan Alcover 9
Gabriel Alomar 21
Prudenci Bertrana 31
Josep Carner 41
Raimond Casellas. 55
Víctor Català 63
Miquel Costa i Llobera 75
Angel Guimerà. 93
Teodor Llorente 99
Joan Maragall. 111
Apeles Mestres 133
Milà i Fontanals. 145
Eugeni d'Ors 157
Joaquim Ruyra 165
J. Verdaguer 173
Jeroni Zanné 187
Pere Corominas 201

TEORÍA LITERARIA I ORIENTACIONS

L'esperit científic i la literatura. . . . 213
Els nostres clàssics. 225

DOS ARTICLES DEDICATS A DON ADOLF BONILLA

I.—La presumpció catalana. 245
II.—Hem d'escriure en castellà? 254

DE MÉTRICA CATALANA

I.—El Ritme 263
II.—La Rima. 269

CORRIGENDA

Pàgines

21 *Fitche;* s'ha de llegir: *Fichte.*
28 *pert robar;* s'ha de llegir: *per trobar.*
47 *es al que ha arribat en Josep Carner;* s'ha de llegir: *es el que ha arribat an en Josep Carner.*
52 *ductibilitat;* s'ha de llegir: *ductilitat.*
53 *perfumat Foleon;* s'ha de llegir: *perfumat Falern.*
112 *diada;* s'ha de llegir: *diada.*
120 *La Paraula Viva d'en Maragall es l'expressió,* etc.; s'ha de llegir: *La Paraula Viva d'en Maragall no es l'expressió,* etc.
127 *d'anàlisi de pacient recerca;* s'ha de llegir: *d'anàlisi i de pacient recerca.*
160 *orgull necessaria;* s'ha de llegir: *orgull necessari a.*
161 *de la infima ininterrompuda comunió;* s'ha de llegir: *de la intima,* etc.
191 *escoles literaris;* s'ha de llegir: *escoles literaries.*
208 *d'aquesta la seva Vida Nova;* s'ha de llegir: *d'aquesta seva Vida Nova.*
208 *prætermitantur;* s'ha de llegir: *prætermittantur.*
208 *Una manifestació social qualsevulga;* s'ha de llegir: *una manifestació qualsevulga.*
214 *que trobem per tot arreu en nostra terra;* s'ha de llegir: *que trobem per tot arreu, en nostra terra.*

AQUEST LLIBRE D'EN MANUEL DE MONTOLIU
FOU IMPRÈS EN L'OBRADOR GRÀFIC DE
L'AVELÍ ARTÍS, DE BARCELONA,
ACABANT-SE EL DIA 28 DE
JUNY DE MCMXII, VIGILIA
DE SANT PERE
APÒSTOL

BINDING SECT. MAY 2 - 1968

PC
3911
M59

Montoliu y de Togores, Manuel de

Estudis de literatura catalana

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY